

Panele eksperckie przeprowadzone wśród potencjalnych wnioskodawców w zakresie ich zapotrzebowania na wsparcie w ramach perspektywy finansowej 2021-2027

Sprawdź:

Raport końcowy

rpo.lubelskie.pl

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

**PANELE EKSPERCKIE PRZEPROWADZONE WŚRÓD POTENCJALNYCH
WNIOSKODAWCÓW W ZAKRESIE ICH ZAPOTRZEBOWANIA NA WSPARCIE
W RAMACH PERSPEKTYWY FINANSOWEJ 2021-2027**

Raport końcowy

Zamawiający:

Województwo Lubelskie z siedzibą w Lublinie

ul. Artura Grottgera 4

20-029 Lublin

Wykonawca:

Pracownia Badań i Doradztwa "Re-Source" Korczyński Sarapata sp.j.

ul. Spławie 53; 61-312 Poznań

Tel. 61 622 92 06-07, biuro@re-source.pl

Spis treści

Spis treści	3
Wykaz skrótów.....	5
Streszczenie.....	8
Wprowadzenie	20
Cel badania	21
Metodologia badania	21
Opis wyników badania.....	25
Inteligentne Lubelskie	27
Wyniki badania ankietowego.....	27
Oczekiwane wsparcie w przyszłej perspektywie finansowej	30
Obszary kluczowe innowacyjnego rozwoju regionu.....	33
Współpraca między sektorem nauki a biznesem	39
Postęp cyfryzacji	41
Programy krajowe i instrumenty wspólnotowe	41
Efektywność energetyczna i gospodarka niskoemisyjna.....	43
Wyniki badania ankietowego.....	43
Doprecyzowanie zakresu wsparcia w przyszłej perspektywie finansowej	46
Dodatkowe uwarunkowania interwencji dotyczącej efektywności energetycznej i gospodarki niskoemisyjnej	53
Środowisko	55
Wyniki badania ankietowego.....	55
Zapotrzebowanie na wsparcie ze środków RPO WL 2021-2027 w ramach wybranych obszarów	57
Doprecyzowanie potrzeb w zakresie określonych typów projektów.....	59
Wymagania krajowe i wspólnotowe	67
Rynek pracy	68
Wyniki badania ankietowego.....	68
Zakres i charakter interwencji dotyczącej rynku pracy w przyszłej perspektywie finansowej	70
Zapewnienie skuteczności interwencji	77
Uwarunkowania aplikowania o wsparcie i realizacji projektów w zakresie interwencji dotyczącej rynku pracy.....	79
Kształcenie / edukacja	80

Wyniki badania ankietowego.....	80
Doprecyzowanie zakresu wsparcia w przyszłej perspektywie finansowej	82
Włączenie społeczne.....	85
Wyniki badania ankietowego.....	86
Zakres i charakter interwencji dotyczącej włączenia społecznego w przyszłej perspektywie finansowej	88
Zapewnienie adekwatności, skuteczności i trwałości interwencji	92
Uwarunkowania dotyczące aplikowania o wsparcie i realizacji projektów w zakresie interwencji dotyczącej włączenia społecznego.....	94
Zdrowie	95
Wyniki badania ankietowego.....	95
Zakres i charakter interwencji dotyczącej zdrowia w przyszłej perspektywie finansowej.....	96
Uwarunkowania dotyczące aplikowania o wsparcie i realizacji projektów w zakresie interwencji dotyczącej zdrowia	104
Zintegrowany Rozwój Terytorialny	105
Wyniki badania ankietowego.....	105
Ogólne założenia dotyczące wspierania zintegrowanego rozwoju terytorialnego.....	107
Doprecyzowanie zakresu wsparcia w przyszłej perspektywie finansowej	111
Zagadnienia horyzontalne	117
Problemy dotyczące aplikowania o wsparcie w ramach RPO WL 2014-2020	117
Problemy dotyczące realizacji projektów w ramach RPO WL 2014-2020.....	122
Narzędzia badawcze.....	127

Wykaz skrótów

B+R	Badania i Rozwój
CAWI	(ang. <i>Computer-Assisted Web Interview</i>) Wywiad wspomagany komputerowo
EE-GN	Efektywność Energetyczna-Gospodarka Niskoemisyjna
EFRR	Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
EFS	Europejski Fundusz Społeczny
ERP	(ang. <i>Enterprise Resource Planning</i>) Planowanie Zasobów Przedsiębiorstwa
IOB	Instytucja Otoczenia Biznesu
IT	(ang. <i>Information Technology</i>) Technologie Informacyjne
IZ	Instytucja Zarządzająca
JST	Jednostka Samorządu Terytorialnego
LGD	Lokalna Grupa Działania
MMŚP	Mikro, Małe i Średnie Przedsiębiorstwa
NEET	(ang. <i>Not in employment, education or training</i>) Osoba młoda w wieku 15-29 lat, która spełnia łącznie trzy warunki: nie pracuje, nie kształci się, nie szkoli się
NFZ	Narodowy Fundusz Zdrowia
OWES	Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej
OZE	Odnawialne Źródła Energii
PGN	Plan Gospodarki Niskoemisyjnej
PSZOK	Punkt Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych
PZP	Prawo Zamówień Publicznych
RLKS	Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność
ROPS	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej
RPO WL	Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego
SIT	Strategiczne Inwestycje Terytorialne
SUMP	(ang. <i>Sustainable Urban Mobility Plan</i>) Plan Zrównoważonej Mobilności Miejskiej
TIK	Technologie Informacyjno-Komunikacyjne
UM	Urząd Marszałkowski
ZIT	Zintegrowane Inwestycje Terytorialne
ZRT	Zrównoważony Rozwój Terytorialny
B+R	Badania i Rozwój
CAWI	(ang. <i>Computer-Assisted Web Interview</i>) Wywiad wspomagany komputerowo
EE-GN	Efektywność Energetyczna-Gospodarka Niskoemisyjna
EFRR	Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
EFS	Europejski Fundusz Społeczny
ERP	(ang. <i>Enterprise Resource Planning</i>) Planowanie Zasobów Przedsiębiorstwa
IOB	Instytucja Otoczenia Biznesu
IT	(ang. <i>Information Technology</i>) Technologie Informacyjne
IZ	Instytucja Zarządzająca

JST	Jednostka Samorządu Terytorialnego
LGD	Lokalna Grupa Działania
MMŚP	Mikro, Małe i Średnie Przedsiębiorstwa
NEET	(ang. <i>Not in employment, education or training</i>) Osoba młoda w wieku 15-29 lat, która spełnia łącznie trzy warunki: nie pracuje, nie kształci się, nie szkoli się
NFZ	Narodowy Fundusz Zdrowia
OWES	Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej
OZE	Odnawialne Źródła Energii
PGN	Plan Gospodarki Niskoemisyjnej
PSZOK	Punkt Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych
PZP	Prawo Zamówień Publicznych
RLKS	Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność
ROPS	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej
RPO WL	Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego
SIT	Strategiczne Inwestycje Terytorialne
SUMP	(ang. <i>Sustainable Urban Mobility Plan</i>) Plan Zrównoważonej Mobilności Miejskiej
TIK	Technologie Informacyjno-Komunikacyjne
UM	Urząd Marszałkowski
ZIT	Zintegrowane Inwestycje Terytorialne
ZRT	Zrównoważony Rozwój Terytorialny
B+R	Badania i Rozwój
CAWI	(ang. <i>Computer-Assisted Web Interview</i>) Wywiad wspomagany komputerowo
EFRR	Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
EFS	Europejski Fundusz Społeczny
ERP	(ang. <i>Enterprise Resource Planning</i>) Planowanie Zasobów Przedsiębiorstwa
IOB	Instytucja Otoczenia Biznesu
IT	(ang. <i>Information Technology</i>) Technologie Informacyjne
IZ	Instytucja Zarządzająca
JST	Jednostka Samorządu Terytorialnego
LGD	Lokalna Grupa Działania
MMŚP	Mikro, Małe i Średnie Przedsiębiorstwa
NEET	(ang. <i>Not in employment, education or training</i>) Osoba młoda w wieku 15-29 lat, która spełnia łącznie trzy warunki: nie pracuje, nie kształci się, nie szkoli się
NFZ	Narodowy Fundusz Zdrowia
OWES	Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej
OZE	Odnawialne Źródła Energii
PGN	Plan Gospodarki Niskoemisyjnej
PSZOK	Punkt Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych
PZP	Prawo Zamówień Publicznych
RLKS	Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność
ROPS	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej
RPO WL	Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego

SIT	Strategiczne Inwestycje Terytorialne
SUMP	(ang. <i>Sustainable Urban Mobility Plan</i>) Plan Zrównoważonej Mobilności Miejskiej
TIK	Technologie Informacyjno-Komunikacyjne
UM	Urząd Marszałkowski
ZIT	Zintegrowane Inwestycje Terytorialne
ZRT	Zintegrowany Rozwój Terytorialny

Streszczenie

Inteligentne Lubelskie

Odnosząc się do oczekiwanego wsparcia w przyszłej perspektywie finansowej badani wyrazili opinie o ograniczonym zapotrzebowaniu na wsparcie o charakterze infrastrukturalnym w sektorze nauki. Uznano za zasadne wpieranie tworzenia warunków do inkubowania pomysłów i wykorzystywania dostępnej infrastruktury badawczo-rozwojowej przez osoby / grupy mające określone pomysły innowacyjne. W zakresie wspierania badań celowych opowiedziano się za stosowaniem szerszego podejścia – bez stosowania profilowania wsparcia w wymiarze branżowym / dziedzinowym. Respondenci wskazali na występowanie zapotrzebowania na wsparcie prowadzenia badań rynkowych przez podmioty gospodarcze w kontekście planowanej działalności innowacyjnej / badawczo-rozwojowej. Respondenci uznali za potrzebne wspieranie promocji międzynarodowej zarówno sektora przedsiębiorstw, jak i sektora naukowego. W odniesieniu do projektów dotyczących rozwoju (a w szczególności do przedsięwzięć, w których występuje komponent badawczy) respondenci postulowali o zapewnienie większej kompleksowości i elastyczności procesu realizacji projektów.

Respondenci wyrazili wątpliwości dotyczące wspierania regionalnej gospodarki przez pryzmat wybranych obszarów rozwoju woj. lubelskiego. Zasygnalizowano brak wyraźnego wzrostu potencjału specjalizacji regionalnych wspieranych w bieżącym okresie finansowania (przy czym należy podkreślić, że mamy tutaj do czynienia wyłącznie z opinią uczestników panelu eksperckiego, nie zaś systematyczną i wystandaryzowaną analizą rzeczywistych zmian w ramach poszczególnych specjalizacji), interdyscyplinarną specyfikę wybranych obszarów działalności gospodarczej, ryzyko pominięcia niektórych branż gospodarki regionalnej, ryzyko pomijania kwestii wspierania rzeczywistej innowacyjności i kreatywności oraz nieadekwatność podejścia bazującego na wyborze regionalnych inteligentnych specjalizacji do logiki funkcjonowania sektora przedsiębiorstw.

Mimo powyższych wątpliwości respondenci wskazali obszary o kluczowym znaczeniu dla rozwoju regionu, są to: produkcja żywności, biogospodarka, usługi turystyczne oraz przemysł odzieżowy. Podkreślono potrzebę unikania rozdrobnienia wsparcia w ramach poszczególnych obszarów, a jako zasadne wskazywano wspieranie całych łańcuchów przetwórczych oraz głównych aktorów regionalnych funkcjonujących w danym obszarze kluczowym (uwzględniając przede wszystkim przedsiębiorstwa i ośrodki badawcze z danego obszaru). Pojawiały się jednak również głosy przeciwnie podkreślające zasadność wspierania możliwie jak największej liczby zróżnicowanych projektów w ramach danej specjalizacji regionalnej. Respondenci wyrazili opinię o konieczności zapewnienia odpowiedniej ilości środków finansowych w celu osiągnięcia efektów zauważalnych na poziomie całej branży / specjalizacji regionalnej.

Odnosząc się do sytuacji IOB respondenci podkreślili słabość organizacji prowadzących działalność w regionie oraz konieczność dywersyfikacji wsparcia na świadczenie usług pomocowych przez instytucje otoczenia biznesu. Negatywnie oceniona została skala współpracy między sektorem nauki a sektorem przedsiębiorstw. Wskazano, iż współpraca pomiędzy przedsiębiorstwami a jednostkami naukowymi ma często pozorny charakter, co wynika z jej wymuszania przez wymagania aplikacyjne. Podkreślona została zasadność wspierania kooperacji między sektorem nauki i biznesu w formule *Project-based Learning*.

W odniesieniu do postępu cyfryzacji wskazywano na horyzontalny charakter zjawiska – znaczący wpływ na różne obszary działalności społecznej i gospodarczej. Podniesiona została kwestia standaryzacji stosowanych rozwiązań informatycznych oraz odpowiedniego poziomu ich interoperacyjności.

Uczestnicy panelu wskazywali na ograniczoną aktywność aplikacyjną lubelskich podmiotów w odniesieniu do programów krajowych i wspólnotowych, co wynika przede wszystkim z faktu wyższych wymagań na szczeblu krajowym i – przede wszystkim – wspólnotowym. Zdaniem respondentów jednostki naukowe są lepiej przygotowane do korzystania z programów krajowych i wspólnotowych niż podmioty komercyjne.

Efektywność energetyczna

Precyzując zakres wsparcia w przyszłej perspektywie finansowej respondenci wskazywali na zasadność wsparcia instalacji energetycznych o charakterze hybrydowym – łączących 2 lub więcej źródeł energii. Podkreślano kompleksowość tego rodzaju rozwiązania oraz możliwość wzajemnego uzupełniania się wykorzystywanych źródeł energii. Przy czym nabory dotyczące budowy nowych instalacji energetycznych powinny zdaniem uczestników panelu odbywać się w trybie ciągłym, co pozwoli na zniwelowanie problemy kumulowania się produkcji energii w wybranych okresach. Wskazywano również na potrzebę wsparcia instalacji przesyłowych o charakterze wewnętrznym, która jest konsekwencją wcześniejszych inwestycji w budowę instalacji energetycznych.

Uczestnicy panelu podkreślali, że instrumentem wspierania procesu tworzenia instalacji przesyłowych o charakterze wewnętrznym powinny być także klastry i spółdzielnie energetyczne. W badaniu wyrażono opinie o wciąż wysokim poziomie zapotrzebowania na działania z zakresu gospodarki niskoemisyjnej skierowane do odbiorców indywidualnych. W tym kontekście podkreślono zasadność wspierania tworzenia sieci doradców energetycznych / energetyków gminnych, którzy pomagaliby odbiorcom w wyborze optymalnego rozwiązania w dziedzinie energetyki.

Uczestnicy panelu podkreślali celowość wsparcia dotyczącego inwestycji w niskoemisyjny tabor transportu publicznego szczególnie w zakresie zakupu pojazdów o napędzie elektrycznym lub hybrydowym. Podkreślono jednocześnie, iż w mniejszych miastach ze względu na ograniczenia infrastrukturalne optymalnym rozwiązaniem jest modernizacja taboru w oparciu o pojazdy spalinowe spełniające najwyższą normę emisji spalin. Odnosząc się do infrastruktury transportowej respondenci podkreślali zróżnicowane potrzeby w tym zakresie od tworzenia nowych pętli nawrotowych, przez budowę punktów integrujących komunikację publiczną czy modernizację istniejącej sieci trakcyjnej po inwestycje w rozwój infrastruktury niezbędnej do obsługi taboru elektrycznego. W odniesieniu do wsparcia w obszarze transportu publicznego podkreślono, że relatywnie największe zapotrzebowanie na wsparcie nie dotyczy

inwestycji w tabor, czy infrastrukturę transportu publicznego, lecz pokrycia kosztów bieżącego funkcjonowania komunikacji zbiorowej.

Respondenci w badaniu podkreślili wagę Planów Gospodarki Niskoemisyjnej, lecz wskazano również na potrzebę wsparcia opracowania i aktualizacji tych dokumentów w postaci pomocy merytorycznej oraz zapewnienia spójności w zakresie monitoringu prowadzonego na potrzeby Planów Gospodarki Niskoemisyjnej oraz Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego.

Omawiając dodatkowe uwarunkowania interwencji dotyczącej efektywności energetycznej i gospodarki niskoemisyjnej wskazano na ograniczony potencjał JST do przygotowania Planów Zrównoważonej Mobilności Miejskiej i potrzebę wsparcia w tym zakresie. Zwrócono uwagę również na różnorodne uwarunkowania zasadności partnerskiej formuły projektów dla realizacji przedsięwzięć w zakresie efektywności energetycznej i gospodarki niskoemisyjnej. Z jednej strony formuła partnerska często pozwala na lepsze rozpoznanie spójnych potrzeb różnych ośrodków oraz łączenie potencjałów, a z drugiej strony wskazywano na uwarunkowania obniżające efektywność tej formuły czy występowanie partnerstw „fasadowych”.

Środowisko

Omawiając zapotrzebowanie na wsparcie ze środków RPO WL 2021-2027 w ramach wybranych obszarów związanych ze środowiskiem respondenci opowiedzieli się za brakiem szczególnych potrzeb wsparcia w zakresie przeciwdziałania osuwiskom ziemi i likwidowania ich skutków oraz ochrony dolin (m.in. wąwozów) przed wymywaniem oraz osuwaniem materiału skalnego lub zwietrzelinowego. Za zasadne uznano z kolei wspieranie zrównoważonej gospodarki wodnej poprzez prowadzenie racjonalnej gospodarki wodami powierzchniowymi przede wszystkim poprzez zwiększenie retencji korytowej rzek oraz tworzenie małych zbiorników retencyjnych. Zwrócono również uwagę na uzasadnienie wspierania działań w zakresie zapewnienia odpowiedniego nawadniania gleb na potrzeby prowadzonej w woj. lubelskim działalności rolniczej.

Precyzując potrzeby w zakresie wybranych typów projektów respondenci w odniesieniu do wyposażenia wykorzystywanego w akcjach ratowniczych wskazali na występowanie dużego zapotrzebowania na sprzęt niezbędny do prowadzenia działań w przypadku suszy lub powodzi, sprzęt do transportu wody, pompy i agregaty prądotwórcze, sprzęt niezbędny dla zapewniania tymczasowego zakwaterowania oraz sprzęt ratownictwa chemiczno-ekologicznego. Za istotne uznano również wsparcie szkoleniowe dla pracowników służb ratowniczych.

W odniesieniu do wsparcia w zakresie infrastruktury do celów ujęcia, uzdatniania, magazynowania i dystrybucji wody podkreślono zapotrzebowanie na zakup sprzętu do zapewniania wody dla celów ratowniczych. Jeśli chodzi o wsparcie w zakresie gospodarki ściekowej, to wskazywano na potrzebę wsparcia związanego z przygotowaniem odpowiednich odbiorników ściekowych. Odnosząc się do wsparcia w zakresie gospodarki o obiegu zamkniętym respondenci wskazali na potrzebę wspierania działań w zakresie zagospodarowania (odprowadzania i odzysku) wody deszczowej, budowy instalacji do wprowadzania do obiegu tzw. „szarej wody” wykorzystywanej w celach sanitarnych oraz kompostowników przydomowych lub osiedlowych. Za potrzebne uznano również wsparcie w zakresie podnoszenia świadomości mieszkańców na temat znaczenia selektywnej zbiórki odpadów komunalnych oraz tworzenia PSZOK.

Rynek pracy

Omawiając zakres i charakter interwencji dotyczącej rynku pracy w przyszłej perspektywie finansowej podkreślono duże znaczenie elastycznego reagowania na zmieniającą się sytuację społeczno-gospodarczą w postaci ciągłej aktualizacji zapisów programowych, przez cały okres wdrażania Programu. Jako istotny problem lubelskiego rynku pracy wskazano nierównowagę ilościową i jakościową pomiędzy popytem i podażą na rynku pracy. W tym kontekście podkreślono potrzebę zwiększenia skuteczności przepływu informacji pomiędzy pracodawcami a systemem nauczania.

Uczestnicy panelu wskazali na celowość objęcia pomocą w ramach RPO WL zróżnicowanych kategorii grup docelowych. Przede wszystkim były to :

- osoby długotrwale bezrobotne i bierne zawodowe (wsparcie z zakresu krótkookresowych staży testowych i ekonomii społecznej),
- osoby z niepełnosprawnościami (wsparcie asystenckie w miejscu pracy, zapewnienie konsultacji medycznych w związku z podejmowaną aktywnością zawodową, zatrudnienie subsydiowane),
- osoby młode (wsparcie dla całej kategorii osób młodych, również osób pracujących, rozpoczynających aktywność zawodową),
- osoby starsze (wsparcie zorientowane na utrzymanie aktywności zawodowej),
- osoby z zaburzeniami psychicznymi (wsparcie w zakresie diagnozy potencjału, możliwości i ograniczeń danej osoby w kontekście jej aktywności zawodowej, także z elementami zaawansowanego pośrednictwa pracy),
- cudzoziemcy i pracodawcy chcący zatrudnić cudzoziemców (instrumenty wsparcia o charakterze dedykowanym),
- osoby pracujące (większe skupienie wsparcia na osobach pracujących w celu zniwelowania problemu niskich płac).

Uczestnicy panelu opowiedzieli się za odejściem od modelu preferowania określonych grup docelowych na rzecz położenia większego nacisku na dostosowanie projektu do grupy docelowej, którą on obejmuje. Postulowano również powiązanie wsparcia w obszarze rynku pracy z innymi obszarami interwencji RPO WL przede wszystkim wsparciem z zakresu edukacji. Podkreślana była zasadność zapewnienie w przyszłym okresie w finansowania w dalszym ciągu dostępności wsparcia na rozpoczęcie działalności gospodarczej oraz dopuszczenia realizacji projektów na rzecz konkretnego przedsiębiorstwa, co pozwoliłoby na organizowanie bardziej zaawansowanych i specjalistycznych usług szkoleniowych i doradczych.

Rozważając środki zapewnienia skuteczności interwencji respondenci postulowali o nieutożsamianie skuteczności interwencji w obszarze rynku pracy z efektem zatrudnieniowym, ponieważ jest to tylko jeden z wymiarów pomocy. Podkreślono, iż warto korzystać z wypracowanych w poprzednich perspektywach finansowych rozwiązań

innowacyjnych (między innymi w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki czy Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL).

Oceniając uwarunkowania aplikowania o wsparcie i realizacji projektów w zakresie interwencji dotyczącej rynku pracy respondenci krytycznie odnieśli się do formuły rozliczania projektów bazującej na kosztach jednostkowych, ponieważ nie pozwala ona finansowanie działań niestandardowych. Za użyteczną uznano z kolei formułę ryczałtowego rozliczania projektów. Na panelu podjęta została również kwestia problemów wynikających ze stosowania zasady konkurencyjności, które powoduje ryzyko obniżania nie tylko ceny, ale i jakości usług realizowanych na potrzeby projektu.

Kształcenie / edukacja

Zdaniem uczestników panelu wsparcie edukacji jest w takim samym stopniu uzasadnione na wszystkich jej szczeblach. Podkreślono zasadność stosowania specyficznych instrumentów pomocowych w odniesieniu do kształcenia zawodowego w celu zapewnienia kompleksowego wsparcia również w zakresie podnoszenia kompetencji nauczycieli i instruktorów praktycznej nauki zawodu. Wsparcie to jest szczególnie istotne w przypadku szkół z mniejszych ośrodków miejskich. W odniesieniu do wsparcia szkół podniesiony został także postulat równego traktowania publicznych i niepublicznych placówek oświatowych.

Podkreślono istotną rolę kształcenia ustawicznego, przy czym postulowano nieograniczanie jego zakresu poprzez precyzyjne wskazywanie grup docelowych i struktury uczestników. Może to w rezultacie ograniczać dostępność pomocy dla osób nienależących do grup defaworyzowanych. Za istotne elementy wsparcia z zakresu kształcenia uznano również wspieranie przedsięwzięć innowacyjnych i niestandardowych (jako posiadających potencjalnie wysoką skuteczności) oraz wspieranie realizacji działań o charakterze infrastrukturalnym (budowy, adaptacji i modernizacji budynków oraz doposażenia placówek oświatowych).

Postulowano również o wsparcie rozwoju specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych mające na celu zwiększenie kompleksowości oferty tych instytucji.

Uczestnicy panelu zwrócili uwagę na potrzebę zapewnienia wsparcia dla dzieci migrantów, jako osób, których dotyczy specyficzny zestaw problemów.

Włączenie społeczne

Odnosząc się do zakresu i charakteru interwencji z zakresu włączenia społecznego w przyszłej perspektywie finansowej uczestnicy panelu podkreślili istotną rolę przeprowadzenia kompleksowego, jakościowego badania w zakresie systemu pomocy społecznej / włączenia społecznego. Według respondentów wsparcie powinno zostać skoncentrowane na osobach głęboko wykluczonych społecznie (głęboko uzależnionych, bezdomnych). Podkreślono również zasadność wsparcia osób młodych szczególnie osób młodych z zaburzeniami psychicznymi oraz osób opuszczających placówki opiekuńczo-wychowawcze. Nie mniej istotne według uczestników panelu jest wsparcie osób starszych, które powinno być dostosowane do poziomu samodzielności osób obejmowanych wsparciem. Wskazano na konieczność położenia nacisku na wsparcie usług w miejscu zamieszkania, dziennych domów pomocy oraz klubów seniora. Uczestnicy panelu podkreślili również istotną rolę wsparcia w obszarze ekonomii społecznej, a szczególnie rozwoju działalności spółdzielni socjalnych.

Omawiając sposoby zapewnienia adekwatności, skuteczności i trwałości interwencji w zakresie włączenia społecznego respondenci postulowali o konsultowanie zakresu wsparcia z jego odbiorcami w celu zapewnienia większej trafności. Wskazano również problem niedostatecznej koordynacji oraz współpracy w ramach realizacji działań z zakresu włączenia społecznego podejmowanych na różnych szczeblach. Podkreślano jednocześnie, iż pomiar efektów w zakresie włączenia społecznego jest trudny, co szczególnie dotyczy obszaru integracji społecznej. Podczas panelu wskazywano na występowanie trudności z zachowaniem trwałości efektów projektów z obszaru włączenia społecznego, ponieważ jest ona często w większym stopniu zależna od decyzji i działań odbiorców wsparcia.

W odniesieniu do uwarunkowań dotyczących aplikowania o wsparcie oraz realizacji projektów na panelu podkreślona została potrzeba większej krystalizacji roli ROPS w

systemie wdrażania RPO WL oraz zwiększenie roli tej instytucji w procesie programowania (rola konsultacyjna i koordynacyjna). Pozytywnie została oceniona przez uczestników panelu ciągłość funkcjonowania OWES. Jako jedną z kluczowych trudności na etapie aplikowania wymieniany był problem ograniczonych możliwości zapewnienia wkładu własnego przez podmioty z tzw. „trzeciego sektora”. Preferowaną formułą rozliczania projektów z zakresu włączenia społecznego jest według uczestników panelu formuła ryczałtowa, ze względu na jej pozytywny wpływ na sprawność procesu rozliczeń.

Zdrowie

Odnosząc się do zakresu i charakteru interwencji z zakresu zdrowia w przyszłej perspektywie finansowej uczestnicy panelu zwrócili uwagę na niewielką skalę wsparcia w stosunku do ogółu działań podejmowanych przez instytucje publiczne w dziedzinie oraz trudności w zapewnieniu komplementarności działań współfinansowanych z RPO z funkcjonującym publicznym systemem ochrony zdrowia. Podkreślona została zasadność szerszego wspierania opieki ambulatoryjnej w relacji do opieki szpitalnej. Jednak dostrzeżono również potrzebę wsparcia rozwoju infrastruktury placówek szpitalnych. Zdaniem uczestników panelu potrzebne jest również wspieranie placówek podstawowej opieki zdrowotnej, za czym przemawia duża efektywność tej formy opieki, ze względu na objęcie nią dużej liczby pacjentów. Respondenci dostrzegli potrzeby wsparcia w wielu obszarach związanych z ochroną zdrowia:

- opieka długoterminowa - wsparcie dla pacjentów w ich środowisku domowym oraz w formule stacjonarnej,
- diagnostyka medyczna - zwiększenie dostępu pacjentów do świadczeń diagnostycznych także w ramach opieki ambulatoryjnej,
- profilaktyka zdrowotna – realizacja programów profilaktycznych w zakresie chorób zakaźnych, problemu nadwagi / otyłości oraz profilaktyki horyzontalnej dotyczącej wydłużenia okresu aktywności zawodowej; potrzeba koordynacji działań profilaktycznych,

- rozwój kadr systemu ochrony zdrowia – wsparcie personelu medycznego (obok lekarzy również pielęgniarki i fizjoterapeuci) oraz niemedycznego (m.in. specjalistów zdrowia publicznego, organizatorów służby zdrowia, sekretarek medycznych).

Uczestnicy panelu eksperckiego zidentyfikowali również dziedziny medycyny, które w szczególności wymagają pomocy – wskazywali oni przede wszystkim na geriatrię, psychiatrię oraz okulistykę. Podkreślono również istotne potrzeby wsparcia w zakresie wykorzystywania nowoczesnych rozwiązań technologicznych w obszarze ochrony zdrowia.

W odniesieniu do uwarunkowań dotyczących aplikowania o wsparcie oraz realizacji projektów na panelu podkreślona została potrzeba większej koordynacji działań w zakresie ochrony zdrowia. Zwrócono w tym zakresie uwagę na kluczową rolę samorządu województwa, który dysponuje informacjami o zapotrzebowaniu na określonego rodzaju wsparcie, dostępności usług medycznych w regionie, efektywności funkcjonowania placówek systemu ochrony zdrowia, co mogłoby zostać wykorzystane w celach koordynacyjnych. Podniesiona została również kwestia zasadności integracji usług medycznych i społecznych w projektach w przyszłym okresie finansowania. Taki model wsparcia byłby zdaniem uczestników panelu szczególnie użytecznych w stosunku do osób starszych.

Zintegrowany Rozwój Terytorialny

Uczestnicy panelu odnosząc się do ogólnych założeń dotyczących wspierania zintegrowanego rozwoju terytorialnego podjęli kwestię sposobu definiowania projektów zintegrowanych. Zwrócono uwagę, iż zintegrowanie przedsięwzięć powinno przebiegać w wymiarze tematycznym (łączenie ze sobą wybranych obszarów interwencji, przy dopuszczeniu zintegrowania przedsięwzięć realizowanych przez różne podmioty), terytorialnym (łącznie projektów powiązanych funkcjonalnie realizowanych na różnych obszarach) oraz źródeł finansowania (łączenie przedsięwzięć finansowanych z różnych źródeł, również poza RPO). Korzyściami wynikającymi z zastosowania podejścia

zintegrowanego jest możliwość przeprowadzania bardziej kompleksowych diagnoz potrzeb, możliwość lepszego wykorzystania zasobów poszczególnych JST oraz uniknięcie fragmentaryczności w organizacji wsparcia. Odnosząc się do sposobów delimitacji dziedzinowej i terytorialnej uczestnicy panelu opowiedzieli się za zastosowaniem modelu łączącego podejście odgórne i oddolne – bazującym z jednej strony na twardych danych odnośnie powiązań funkcjonalnych poszczególnych JST, a z drugiej, uwzględniającym oddolne potrzeby i oczekiwania samorządów.

Charakteryzując preferowany model wdrażania zintegrowanego rozwoju terytorialnego na panelu pojawiła się propozycja trójpoziomowego podejścia obejmującego inwestycje strategiczne województwa, inwestycje szczebla ponadlokalnego (istotne dla kilku powiatów) oraz inwestycje lokalne dotyczące pojedynczych gmin. Przy czym preferowany przez uczestników panelu w niniejszym zakresie był pozakonkursowy tryb wyboru projektów. Pozytywnie oceniona została również formuła RLKS, wskazywano na dużą adekwatność wsparcia tego rodzaju do potrzeb społeczności ze względu na oddolny charakter oraz na dużą trwałość efektów.

Uczestnicy panelu doprecyzowując zakres wsparcia w przyszłej perspektywie finansowej wskazali, iż podejście bazujące na terytorializacji wsparcia może być stosowane w odniesieniu do bardzo wielu obszarów interwencji min. turystyki (koordynacja turystyki, turystyka uzdrowiskowa), kultury (promocja wspólnej oferty kulturalnej, zapewnianie dostępu do kultury), transportu publicznego (rozwój infrastruktury o znaczeniu ponadlokalnym), ochrony środowiska (kanalizacja, gospodarowanie zasobami wodnymi oraz gospodarka odpadami), usług społecznych (koordynacja wsparcia), przedsiębiorczości (wsparcie podejmowania działalności gospodarczej i wsparcie zwiększania atrakcyjności inwestycyjnej regionu), edukacji, ochrony zdrowia, cyfryzacji i rewitalizacji.

Zagadnienia horyzontalne

Uczestnicy paneli wskazali na szereg problemów o charakterze horyzontalnym. Wśród problemów dotyczących aplikowania o wsparcie w ramach RPO WL 2014-2020

zwrócono uwagę na: dużą złożoność dokumentacji aplikacyjnej, zbyt krótki czas od momentu ogłoszenia konkursu do zakończenia naboru wniosków o dofinansowanie, długi czas oceny wniosków o dofinansowanie, problemy ze sposobem skonstruowania kryteriów wyboru projektów, problemy dotyczące funkcjonowania Generатора Wniosków o Dofinansowanie, problemy dotyczące przebiegu procesu oceny złożonych wniosków o dofinansowanie, zróżnicowany potencjał i aktywność podmiotów aplikujących w formule zintegrowanej, problemy z wniesieniem wkładu własnego. Natomiast wśród problemów dotyczących realizacji projektów zwracano uwagę na trudności związane z weryfikacją i rozliczaniem wniosków o płatność, ograniczoną elastycznością działań podejmowanych w projektach, dużą zmiennością regulacji dotyczących realizacji projektów, stosowaniem zasady konkurencyjności i weryfikacji poprawności stosowania procedur Prawa Zamówień Publicznych, współpracą pomiędzy realizatorami projektów w ramach ZRT oraz monitorowaniem efektów projektów.

Wprowadzenie

Niniejszy dokument został przygotowany na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego w Lublinie w ramach realizacji przez Pracownię Badań i Doradztwa „Re-Source” Korczyński Sarapata sp.j. usługi przeprowadzenia paneli eksperckich wśród potencjalnych wnioskodawców w zakresie ich zapotrzebowania na wsparcie w ramach perspektywy finansowej 2021-2027. Panele eksperckie stanowią drugi etap identyfikacji potrzeb i oczekiwań potencjalnych wnioskodawców. Etap pierwszy stanowiło badanie ankietowe przeprowadzone wśród potencjalnych wnioskodawców w okresie lipiec-sierpień 2019 roku (badaniem objęto zarówno podmioty aplikujące o wsparcie w ramach RPO WL 2014-2020, jak i podmioty nieaplikujące). Całość wyników dotyczących pierwszego etapu badania zawarto w raporcie końcowym pn.: *Badanie ankietowe wśród potencjalnych wnioskodawców w zakresie ich zapotrzebowania na wsparcie w ramach perspektywy finansowej 2021-2027*.

Struktura raportu jest następująca. W początkowej części przedstawiono wykaz skrótów oraz streszczenie zawierające najważniejsze wnioski z przeprowadzonego badania. Niniejsze wprowadzenie zawiera informacje wstępne dotyczące struktury raportu i zawartości poszczególnych rozdziałów oraz opis celu i metodologii badania (w tym: głównych jego celów i założeń oraz zastosowanej metodologii badawczej). Zasadniczą część raportu stanowi opis wyników badania, gdzie wyodrębniono podrozdziały analityczne poświęcone poszczególnym obszarom interwencji oraz podrozdział końcowy, który zawiera wyniki dotyczące zagadnień horyzontalnych, tj. odnoszących się do wszystkich lub większości obszarów interwencji (w ramach zagadnień horyzontalnych uwzględniono kwestie dotyczące problemów dotyczących aplikowania o wsparcie oraz realizacji projektów w ramach RPO WL 2014-2020). Podrozdziały dotyczące poszczególnych obszarów interwencji poprzedzono przywołaniem najważniejszych wyników badania ankietowego. Raport zamyka aneks zawierający narzędzia badawcze.

CEL BADANIA

Głównym celem niniejszego badania było pogłębienie analizy potrzeb i możliwości potencjalnych wnioskodawców RPO WL na lata 2021-2027. Należy przy tym podkreślić, że zaprezentowane w niniejszym opracowaniu wnioski zostały wskazane przez uczestników paneli. Postulowane zmiany nie zawsze są możliwe do wdrożenia ze względu na obowiązujące regulacje prawne oraz kształt dokumentów nadrzędnych.

METODOLOGIA BADANIA

Badanie zrealizowano z wykorzystaniem techniki panelu eksperckiego. Jest to technika o charakterze jakościowym, która pozwala pozyskać pogłębione informacje na dany temat. Panele eksperckie prowadzone były przez moderatora w oparciu o przygotowany wcześniej scenariusz zawierający najważniejsze kwestie do podjęcia i przedyskutowania. Należy przy tym podkreślić, że przygotowane scenariusze paneli traktowane były jako ogólny zarys tematyki dyskusji w poszczególnych obszarach problemowych. Oznacza to, że z jednej strony w trakcie panelu wprowadzane były do dyskusji (zarówno przez uczestników, jak i moderatora) dodatkowe zagadnienia. Z drugiej zaś – ze względu na ograniczenia czasowe i liczbę uczestników nie zawsze wszystkie zagadnienia szczegółowe były możliwe do uwzględnienia w trakcie spotkania.

Przeprowadzono 8 paneli eksperckich w odniesieniu do tematów wymienionych poniżej wraz ze wskazaniem kategorii podmiotów, których przedstawiciele wzięli udział w spotkaniach:

1. Inteligentne lubelskie¹ (uczestnikami byli przedstawiciele następujących podmiotów: przedsiębiorstwa, uczelnie wyższe, instytucje otoczenia biznesu, parki

¹ Obszar „Inteligentne Lubelskie” odnosi się do interwencji dotyczącej działalności badawczo-rozwojowej oraz wspierania konkurencyjności i innowacyjności sektora małych i średnich przedsiębiorstw.

- naukowo-technologiczne, klastry naukowe, organizacje pracodawców, Urząd Marszałkowski),
2. Efektywność energetyczna i gospodarka niskoemisyjna (uczestnikami byli przedstawiciele następujących podmiotów: Polska Grupa Energetyczna, spółdzielnie, jednostki samorządu terytorialnego, przedsiębiorstwa, Urząd Marszałkowski, Zarząd Transportu Miejskiego w Lublinie),
 3. Środowisko (uczestnikami byli przedstawiciele następujących podmiotów: Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej, Państwowe Gospodarstwo Wodne Wody Polskie, Zespół Lubelskich Parków Krajobrazowych, Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych, Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, Komenda Wojewódzka Państwowej Straży Pożarnej, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Lublinie, Oddział Zarządzania Gospodarką Odpadami, Urząd Marszałkowski, jednostki samorządu terytorialnego),
 4. Rynek pracy (uczestnikami byli przedstawiciele następujących podmiotów: Urząd Marszałkowski, jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pracodawców, stowarzyszenia, Powiatowe Urzędy Pracy, Lubelska Wojewódzka Komenda Ochotniczych Hufców Pracy, organizacje pozarządowe),
 5. Kształcenie / edukacja (uczestnikami byli przedstawiciele następujących podmiotów: Kuratorium Oświaty, organizacje pracodawców, jednostki samorządu terytorialnego, Zakłady Doskonalenia Zawodowego, ośrodki szkoleniowe, Urząd Marszałkowski),
 6. Włączenie społeczne (uczestnikami byli przedstawiciele następujących podmiotów: Urząd Marszałkowski, organizacje pozarządowe, uczelnie wyższe, spółdzielnie, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej, Centra Integracji Społecznej, Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie, Główny Urząd Statystyczny),
 7. Zdrowie (uczestnikami byli przedstawiciele następujących podmiotów: uczelnie wyższe, placówki medyczne, organizacje pracodawców),

8. Zintegrowany Rozwój Terytorialny (uczestnikami byli przedstawiciele następujących podmiotów: partnerstwa terytorialne, jednostki samorządu terytorialnego, Urząd Marszałkowski, Lubelska Regionalna Organizacja Turystyczna, muzea, stowarzyszenia).

Panele zostały zrealizowane w dniach: 8-15 stycznia 2020 roku w siedzibie Zamawiającego. Należy przy tym dodać, że w przypadku panelu eksperckiego dotyczącego problematyki zdrowotnej zdecydowano się – poza wywiadem grupowym – także na przeprowadzenie dwóch jakościowych wywiadów uzupełniających (w formie telefonicznej). Wynikało to z faktu relatywnie małej liczby uczestników w panelu eksperckim odnoszącym się do tematyki zdrowia.

Zastosowana metodologia badania generuje określone konsekwencje dla przyjętego sposobu analizy i prezentacji wyników badania. Jakościowy charakter techniki panelu ekspertów determinuje, iż nie mamy tutaj do czynienia z reprezentatywnością statystyczną, a jedynie – częściowo – typologiczną) uzyskane wyniki nie mogą być traktowane jako odzwierciedlenie opinii ogółu potencjalnych wnioskodawców w ramach danych obszarów tematycznych / zagadnień. Poprzez różnorodność reprezentowanych podmiotów na panelach zapewniona została jedynie częściowa reprezentatywność typologiczna. „Wartością dodaną” przyjętego podejścia badawczego jest natomiast pozyskanie wiedzy o szczegółowych potrzebach, oczekiwaniach, uwarunkowaniach i problemach odnoszących się do wsparcia w ramach perspektywy finansowej 2021-2027. Zgromadzone i przedstawione wyniki traktować więc należy raczej jako „mozaikę” wniosków i zaleceń (do wykorzystania na etapie konstruowania szczegółowej zawartości merytorycznej Programu zarówno jako inspiracja do wprowadzenia określonych zapisów programowych lub uzasadnienie zapisów już planowanych) niż wyczerpującą diagnozę. Ma to swoje odzwierciedlenie w sposobie prezentacji wyników paneli eksperckich – wnioski przedstawiono nie w formie jednolitego tekstu, lecz zestawień punktowych. Takie podejście uzasadnione jest bardzo dużą różnorodnością tematyczną opinii i postulatów pojawiających się w trakcie dyskusji, która z kolei znacząco utrudnia sformułowanie płynnego wyводу analitycznego. Biorąc pod uwagę taki stan rzeczy,

odejście od formy jednolitego tekstu korzystnie wpływa na przejrzystość prezentowanych danych wynikowych i uwypuklenie najważniejszych wniosków pobadawczych.

Oprócz paneli eksperckich przeprowadzona została analiza danych zastanych obejmująca swoim zakresem raport pn. *Badanie ankietowe wśród potencjalnych wnioskodawców w zakresie ich zapotrzebowania na wsparcie w ramach perspektywy finansowej 2021-2027*, Krajową Strategię Rozwoju Regionalnego 2030 oraz Założenia Umowy Partnerstwa na lata 2021-2027.

Istotnym kontekstem dla niniejszego raportu jest fakt, że obecnie trwają prace nad zakresem nowego RPO WL na lata 2021-2027, jak również nad dokumentami strategicznymi, a sam zakresu Programu zostanie poddany konsultacjom społecznym.

Opis wyników badania

Zgodnie z wcześniejszymi informacjami, wyniki zaprezentowano w podziale na poszczególne obszary interwencji, co jest uzasadnione odrębnością problemową poszczególnych modułów badania, które z kolei odzwierciedlają wyodrębnione obszary interwencji. W związku z powyższym, w strukturze niniejszego rozdziału wyróżniono następujące podrozdziały tematyczne:

1. Inteligentne lubelskie
2. Efektywność energetyczna i gospodarka niskoemisyjna
3. Środowisko
4. Rynek pracy
5. Kształcenie / edukacja
6. Włączenie społeczne
7. Zdrowie
8. Zintegrowany Rozwój Terytorialny.

Analiza bazująca na wynikach paneli eksperckich została z kolei ustrukturyzowana problematyką danego panelu eksperckiego. W ostatnim – horyzontalnym – podrozdziale zawarto natomiast wnioski dotyczące zagadnień o charakterze przekrojowym, a więc odnoszących się do wszystkich lub większości obszarów interwencji (są to kwestie dotyczące problemów w zakresie aplikowania o wsparcie oraz realizacji projektów w ramach RPO WL 2014-2020).

Jeśli chodzi o wprowadzające wyniki badania ankietowego (które rozpoczynają każdy rozdział tematyczny), to należy podkreślić, że stanowią one tylko część wyników, które uzyskano w ramach ilościowego badania wnioskodawców i podmiotów nieaplikujących o wsparcie w ramach RPO WL 2014-2020. Całość tych wyników – jak stwierdzono wcześniej – została natomiast zawarta w raporcie pt.: *Badanie ankietowe wśród*

potencjalnych wnioskodawców w zakresie ich zapotrzebowania na wsparcie w ramach perspektywy finansowej 2021-2027. Trzeba przy tym podkreślić, że odmiennosc podejść w obu badaniach: ilościowym oraz jakościowym (którego przede wszystkim dotyczy niniejszy raport) sprawia, że utrudnione jest wzajemne zestawienie wniosków z obu badań. Każde z nich pełniło funkcję i łącznie pozwalają nakreślić one całościowy obraz zapotrzebowania na wsparcie. Żadne z nich nie ma jednak charakteru rozstrzygającego. Badanie ilościowe pozwoliło nakreślić ilościową skalę zapotrzebowania na różne formy wsparcia w poszczególnych obszarach interwencji, z kolei badanie jakościowe – któremu poświęcony jest niniejszy raport – umożliwiło identyfikację szczegółowych aspektów i uwarunkowań tego zapotrzebowania.

Dodatkowo, należy podkreślić, że w obu komponentach badania (ilościowym i jakościowym) uwzględniona została wyłącznie perspektywa potencjalnych wnioskodawców zainteresowanych aplikowaniem o wsparcie w ramach przyszłej perspektywy finansowej. Z tego względu nakreślony obraz nie ma charakteru wyczerpującego. Po pierwsze, uczestnicy badania nie mają pełnej wiedzy dotyczącej – wspólnotowych i krajowych – ograniczeń w programowaniu interwencji dotyczącej RPO WL na lata 2021-2027. Oznacza to, że przy uwzględnieniu modułu badania obejmującego np. Instytucję Zarządzającą lub Instytucje Pośredniczące, pewne postulaty potencjalnych wnioskodawców musiałyby zostać poddane rewizji, uwzględniając występujące obecnie lub antycypowane ograniczenia prawne. Po drugie, identyfikując określone problemy utrudniające do tej pory realizację projektów, respondenci reprezentujący podmioty realizujące projekty w ramach RPO WL 2014-2020 koncentrowali się siłą rzeczy na problemach zewnętrznych wobec nich. Raport nie zawiera stanowiska Instytucji Zarządzającej RPO WL oraz Instytucji Pośredniczących, które mogłyby wskazać na te kwestie problemowe, które leżą po stronie beneficjentów. A bez wątplenia część czynników utrudniających sprawną realizację i rozliczanie projektów dotyczy właśnie realizatorów projektów (np. opóźnienia w składaniu poprawionych wersji wniosków o płatność, częste zmiany dotyczące projektu, okres

realizacji projektu, czy niewystarczający potencjał merytoryczny zespołu zarządzającego projektem).

INTELIĞENTNE LUBELSKIE

W ramach niniejszego podrozdziału przedstawiono wyniki paneli eksperckich dotyczące obszaru: Inteligentne Lubelskie. Prezentację wyników poprzedzono przywołaniem najważniejszych wyników badania ankietowego dotyczących niniejszego obszaru.

Wyniki badania ankietowego

- Respondenci badania zidentyfikowali trzy najistotniejsze problemy w obszarze dotyczącym wspierania wzrostu konkurencyjności MMŚP: niski poziom współpracy podmiotów sektorów „biznesu” i „nauki”, niewystarczające wsparcie dla nowopowstałych MMŚP oraz problemy z finansowaniem inwestycji.
- Wsparcie oferowane w ramach RPO WL 2014-2020 jest spójne z wyżej wymienionymi problemami, lecz nie doprowadziło do ich rozwiązania. Wskazuje na to fakt, iż problemy te pozostają nadal aktualne.
- Podmioty nieaplikujące o wsparcie mają dostrzegalnie większe przekonanie (w porównaniu do dotychczasowych wnioskodawców) o występowaniu takich problemów dotyczących wzrostu konkurencyjności MMŚP jak: niewystarczające wsparcie dla nowopowstałych MMŚP, problemy z finansowaniem inwestycji, zbyt mały wachlarz wysokospecjalistycznych usług doradczych świadczonych przez inkubatory przedsiębiorczości lub inne podmioty na rzecz MMŚP oraz brak wystarczającej powierzchni terenów inwestycyjnych.
- Wśród projektów dotyczących wzrostu konkurencyjności MMŚP, typem projektu, którego realizacją zainteresowana jest największa liczba respondentów jest wdrożenie prac B+R przez MMŚP. Na ten typ projektu wskazała blisko połowa respondentów (wobec ok. 1/3 respondentów deklarujących zainteresowanie kolejnymi najczęściej wskazywanymi typami projektów, takimi jak: wsparcie dla

nowopowstałych firm oraz wsparcie promocji i internacjonalizacji innowacyjnych przedsiębiorstw).

- Wśród potencjalnych wnioskodawców występuje większe zapotrzebowanie na wybrane instrumenty pomocowe w obszarze innowacyjnej gospodarki (takie jak wsparcie dla nowopowstałych firm, wsparcie internacjonalizacji innowacyjnych przedsiębiorstw czy doradztwo dla MMŚP), niż wśród grupy dotychczasowych wnioskodawców.
- Zarówno dotychczasowi, jak i potencjalni wnioskodawcy RPO WL 2014-2020, za najbardziej skuteczne formy wsparcia MMŚP wskazali dotacje na realizację projektów B+R (w przypadku przedsiębiorstw będą to przede wszystkim projekty dotyczące wdrożenia wyników prac B+R) oraz dotacje na infrastrukturę B+R (należy podejrzewać, że w przypadku przedsiębiorstw będą to w większym stopniu dotacje na infrastrukturę wysokich technologii, ew. infrastrukturę innowacyjną).
- Według respondentów badania, najważniejszym problemem w zakresie zwiększenia potencjału do prowadzenia badań i wprowadzania innowacji oraz wykorzystywania zaawansowanych technologii, jest niski poziom współpracy „biznesu” i „nauki”. Ponadto duże znaczenie okazały się mieć: brak wystarczającej infrastruktury do prowadzenia prac B+R, brak odpowiednich zasobów kadrowych do realizacji projektów o charakterze badawczo-rozwojowym i trudności w pozyskiwaniu podmiotów chętnych do współpracy i braku wzajemnego zaufania.
- Dotychczasowi wnioskodawcy RPO WL 2014-2020 ponad dwukrotnie częściej akcentowali trudności w znalezieniu partnera do współpracy i braku zaufania pomiędzy partnerami z sektora nauki i przedsiębiorstw, niż podmioty do tej pory nieaplikujące.
- Jeśli chodzi o obszar zwiększenia potencjału w zakresie badań i innowacji oraz wykorzystywania zaawansowanych technologii to dotychczasowi i potencjalni wnioskodawcy (tj. podmioty aplikujące o wsparcie w ramach RPO WL 2014-2020

oraz podmioty nieaplikujące) najczęściej byli zainteresowani realizacją przedsięwzięć związanych z infrastrukturą B+R (aparatura, sprzęt, technologie i inna niezbędna infrastruktura przedsiębiorstw, służąca prowadzeniu działalności badawczej) oraz prowadzeniem przez przedsiębiorstwa prac B+R (projekty badawczo-rozwojowe przedsiębiorstw, w tym projekty finansowane z udziałem funduszy kapitałowych).

- Respondenci określili kierunki badań, których rozwój może najmocniej wpłynąć na jakość produktów / usług. Były to: badania w zakresie zaawansowanych technologii informacyjnych i telekomunikacyjnych oraz badania z zakresu automatyki i robotyki. Ten ostatni kierunek badań wyraźnie częściej wskazywany był przez dotychczasowych wnioskodawców RPO WL 2014-2020 niż podmioty nieaplikujące.
- Najczęściej wskazywanym przez respondentów problemem w dziedzinie cyfryzacji (część obszaru „Inteligentne lubelskie”) był brak umiejętności wykorzystania rozwiązań innowacyjnych. Innym, również dość znaczącym problemem był niski poziom kapitału ludzkiego w zakresie branży IT.
- Największe zainteresowanie wśród badanych odnoszące się do typów projektów dotyczących czerpania korzyści z cyfryzacji dla obywateli, dotyczy rozwoju produktów i usług opartych na TIK / systemach ERP w przedsiębiorstwach / aplikacjach webowych i systemach sprzedażowych, świadczenia e-usług publicznych oraz rozwoju usług w zakresie e-zdrowia.
- W obszarze rozwijania umiejętności na rzecz inteligentnych specjalizacji, transformacji przemysłowej i przedsiębiorczości, największymi zidentyfikowanymi przez respondentów badaniami problemami były: niski poziom współpracy „biznesu” i „nauki” oraz pomiędzy uczelniami, a także uzyskanie środków finansowych. W ramach powyższych obszarów, badani wyrazili największe zainteresowanie wobec wdrażania nowych form innowacji w przedsiębiorstwach (dotyczy to w zbliżonym stopniu zarówno dotychczasowych wnioskodawców RPO WL 2014-2020, jak i podmiotów nieaplikujących o wsparcie). W kontekście

najbardziej preferowanego rodzaju wsparcia zauważyć należy, że problem ograniczonej kooperacji międzysektorowej może w tym przypadku stanowić potencjalny czynnik ryzyka utrudniający wprowadzanie nowych form innowacji w firmach (oczywiście w odniesieniu do tych form innowacji, które wymagają współpracy przedsiębiorstwa z jednostką naukową). Natomiast jeśli chodzi o problem w uzyskaniu środków finansowych, to ewentualne wsparcie w ramach przyszłego okresu finansowania na działania dotyczące rozwijania umiejętności na rzecz inteligentnych specjalizacji, transformacji przemysłowej i przedsiębiorczości w sposób bezpośredni niwelowałyby ten problem.

- W badaniu na pytanie, czy respondenci posiadali pomysły na realizację projektów w poszczególnych podobszarach, najwięcej podmiotów posiadających pomysły na realizację projektów w obszarze „Inteligentne lubelskie” było uplasowanych w mieście Lublin oraz poza województwem lubelskim.

Oczekiwane wsparcie w przyszłej perspektywie finansowej

- **Ograniczone zapotrzebowanie na wsparcie o charakterze infrastrukturalnym w sektorze nauki** – Jednostki naukowe w coraz mniejszym stopniu zainteresowane są wsparciem przedsięwzięć o charakterze infrastrukturalnym, które miałyby wzmacniać potencjał tych jednostek do świadczenia usług badawczo-rozwojowych na rzecz przedsiębiorstw. Akcentowano, że odpowiedni sprzęt i infrastrukturę w tym zakresie jednostki naukowe już posiadają, a dalsze doposażenie wiązałoby się ze wzrostem kosztów bieżącego utrzymania.
- **Oczekiwanie na stosowanie szerszego podejścia do wspierania przedsięwzięć dotyczących badań celowych** – W bieżącym okresie finansowania wąskie i specjalistyczne podejście do wspierania w RPO WL 2014-2020 badań celowych (Działanie 1.2) rozumiane jako precyzyjne określenie obszaru tematycznego prowadzonych badań doprowadziło do bardzo niskiego poziomu zainteresowania ze strony wnioskodawców. Należy dążyć do bardziej otwartej i

inkluzywnej formy wspierania przedsięwzięć o takim charakterze (tj. bez profilowania branżowego / dziedzinowego).

- **Tworzenie warunków do inkubowania pomysłów i wykorzystywania dostępnej infrastruktury badawczo-rozwojowej przez osoby / grupy mające określone pomysły innowacyjne** – Istotne jest zapewnienie wsparcia dla realizacji przedsięwzięć, które zorientowane są na tworzenie warunków do rozwijania pomysłów innowacyjnych. Chodzi tutaj zarówno o wspieranie kreatorów innowacji (prowadzących „miękkie” działania wspomagające kreowanie innowacji), jak i wspieranie procesu tworzenia rozwiązań instytucjonalnych w postaci Centrów Innowacji / Centrów Kreowania Innowacji / Fab-Labów, tj. przestrzeni, w której możliwe jest rozwijanie i testowanie wstępnych koncepcji innowacyjnych produktów / usług. W przypadku tego rodzaju działań problem stanowić może natomiast określenie podmiotów zarządzających tego rodzaju ośrodkami (i zapewnienie środków finansowych nie tylko na utworzenie wspomnianych ośrodków, ale i ich bieżące funkcjonowanie) oraz zapewnienie odpowiedniej kadry (animatory innowacji).

Analizując zapisy Założeń do Umowy Partnerstwa na lata 2021-2027 wydaje się, że w przypadku niniejszej formy wsparcia mamy do czynienia z wysokim stopniem powiązania z projektowanymi we wspomnianym dokumencie zakresem wsparcia dotyczącego inteligentnego rozwoju. Wskazano tam bowiem, że w ramach realizacji celu szczegółowego: „Wzrost innowacyjności gospodarki”, niezbędne jest zaplanowanie interwencji odnoszącej się do wszystkich etapów tworzenia innowacji.

- **Zapotrzebowanie na wsparcie prowadzenia badań rynkowych przez podmioty gospodarcze w kontekście planowanej działalności innowacyjnej / badawczo-rozwojowej** – Wskazano na problem niewystarczającej wiedzy i przygotowania przedsiębiorstw do trafnego diagnozowania potrzeb rynkowych i popytu na nowe produkty i usługi, a także ograniczonego potencjału w zakresie testowania nowych produktów i usług. Tego rodzaju problem sygnalizowany był

przez podmioty naukowe, do których zwracają się przedsiębiorstwa zainteresowane współpracą B+R – firmy niejednokrotnie nie mają wystarczającej orientacji np. w zakresie ewentualnego popytu na planowany do wdrożenia produkt / usługę. W tym kontekście uzasadnione jest wsparcie – jako komponentu przedsięwzięć o charakterze badawczo-rozwojowym obejmujących komponent wdrożeniowy – w zakresie prowadzenia analiz rynkowych.

- **Zapotrzebowanie na wsparcie w zakresie promocji międzynarodowej nie tylko sektora przedsiębiorstw, ale także sektora naukowego** – Wsparcie w ramach RPO WL dotyczące promocji międzynarodowej nie powinno się ograniczać wyłącznie do wspomagania przedsiębiorstw zainteresowanych działalnością o zasięgu międzynarodowym. Wskazane jest także zapewnienie wsparcia na realizację projektu / projektów dotyczących promocji lubelskich ośrodków naukowych, tj. ich potencjału (kadrowego, technicznego, usługowego), oferty dla sektora biznesu, ale także potencjału i oferty spółek technologicznych powiązanych z lubelskim środowiskiem naukowym. Tego rodzaju działania mogą przyjmować formę zarówno ciągłą, jak i incydentalną (formuła *marketplace*).
- **Kompleksowość i elastyczność procesu realizacji projektów dotyczących rozwoju innowacyjnego przedsiębiorstw, szczególnie w odniesieniu do przedsięwzięć obejmujących prace badawczo-rozwojowe** – Istotne jest zapewnienie odpowiedniego poziomu elastyczności w odniesieniu do zmian wprowadzanych w trakcie realizacji projektów. Po pierwsze, jest to uzasadnione niejednokrotnie długim czasem trwania procedur oceny składanych wniosków o dofinansowanie (co z kolei sprawia, że dla racjonalności danego przedsięwzięcia niezbędne jest wprowadzenie określonych zmian dotyczących jego zakresu merytorycznego, specyfikacji technicznej planowanych działań inwestycyjnych itp.). Po drugie, jest to uzasadnione specyfiką przedsięwzięć przewidujących komponent badawczy, w których nie ma realnej możliwości precyzyjnego zaplanowania całości działań projektowych. Postulowano elastyczność realizacji przedsięwzięć w odniesieniu m.in. do takich kwestii jak: oferowanie pewnej części

dofinansowania w formie *voucherowej* – do wykorzystania w dowolnym momencie okresu realizacji projektu, na realizację dowolnego działania spójnego z celem projektu; zmiana i/lub pomijanie wybranych działań projektowych, pierwotnie zaplanowanych jako część projektu.

- **Zgodność z zapisami Założeń do Umowy Partnerstwa na lata 2021-2027 oraz Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego 2030** – Uwzględniając zapisy Założeń do Umowy Partnerstwa na lata 2021-2027 możemy mówić o wysokim stopniu zgodności tych form wsparcia, które wskazywali uczestnicy paneli eksperckich, a przewidzianymi w przywołanym dokumencie planowanymi do realizacji działaniami w obszarze realizacji Celu Polityki 1 – bardziej inteligentna Europa (*Smarter Europe*). Jednocześnie, co do zasady, możemy mówić o spójności doprecyzowanego zakresu wsparcia z zapisami Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030. W szczególności chodzi tutaj o zgodność z Celem głównym 2 Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych, a w jego ramach z celem szczegółowym 2.3: Innowacyjny rozwój regionu i doskonalenie podejścia opartego na Regionalnych Inteligentnych Specjalizacjach.

Obszary kluczowe innowacyjnego rozwoju regionu

- **Wątpliwości dotyczące myślenia o wspieraniu regionalnej gospodarki przez pryzmat wybranych obszarów rozwoju woj. lubelskiego** – Uczestnicy panelu eksperckiego sygnalizowali różnego rodzaju wątpliwości wobec celowości identyfikowania i wspierania obszarów kluczowych gospodarki woj. lubelskiego. Wśród najczęściej pojawiających się uzasadnień ograniczonej celowości tego rodzaju działań wskazywano na:
 - brak wyraźnego wzrostu potencjału specjalizacji regionalnych wspieranych w bieżącym okresie finansowania (w tym przypadku sformułowana została hipoteza, że rzeczony brak jest odzwierciedleniem tego, że preferowanie przedsięwzięć w ramach oczekiwanych przez IZ obszarów kluczowych stanowiło formę swoistego wymuszenia projektów w tych obszarach, nie zaś

- odzwierciedlenie rzeczywistych potrzeb i zdyskontowanie faktycznych możliwości lubelskiej gospodarki);
- interdyscyplinarna specyfika wybranych obszarów działalności gospodarczej (zwrócono uwagę, że współczesną gospodarkę cechuje wysoki stopień interdyscyplinarności – duży potencjał i dynamiczny rozwój cechuje te obszary działalności gospodarczej, które trudno w sposób jednoznaczny i wąski sprofilować branżowo; formuła „obszarów kluczowych” / „inteligentnych specjalizacji” nie pozwala w związku z tym skutecznie identyfikować i dyskutować tych elementów gospodarki regionalnej, które może cechować relatywnie duży potencjał rozwojowy, ale które mają charakter międzybranżowy);
 - ryzyko pominięcia niektórych branż gospodarki regionalnej (podkreślano, że sama logika selekcji określonych obszarów kluczowych generuje ryzyko pominięcia niektórych obszarów działalności gospodarczej; jest to szczególnie istotne w kontekście konstruowania instrumentów pomocowych, które zakładają preferowanie lub wyłączone wspieranie tych podmiotów reprezentujących dany obszar; w trakcie panelu przywoływano przykład przedsiębiorstw zajmujących się obróbką metalu, które tworzyły w woj. lubelskim klaster, by – w sytuacji nieobjęcia preferencjami w ramach inteligentnych specjalizacji regionu – przenieść działalność do woj. podkarpackiego);
 - ryzyko pomijania kwestii wspierania rzeczywistej innowacyjności i kreatywności (wg opinii uczestników panelu wsparcie powinno się koncentrować na wspieraniu innowacyjności i kreatywności bez względu na jej branżowy (w przypadku działalności gospodarczej) lub dziedzinowy (w przypadku działalności naukowej) profil – z punktu widzenia potencjału gospodarki regionalnej istotne jest podejmowanie działań innowacyjnych i rozwojowych w różnych obszarach działalności gospodarczej; w tym kontekście zwracano także uwagę, że potencjał innowacyjny Lubelszczyzny

- jest na tyle niewielki, że nie powinno się koncentrować środków pomocowych w wybranych obszarach rozwojowych, lecz zapewnić ich możliwie szeroką dostępność dla wszystkich branż / dziedzin nauki; pojawiały się jednak również głosy opozycyjne, podkreślające zasadność utrzymania niektórych specjalizacji lub wytyczenia nowych dotyczących branż związanych z rolnictwem czy projektowaniem i wytwarzaniem odzieży);
- nieadekwatność podejścia bazującego na wyborze regionalnych inteligentnych specjalizacji do logiki funkcjonowania sektora przedsiębiorstw (podkreślano problem abstrakcyjności podejścia bazującego na inteligentnych specjalizacjach dla przedsiębiorstw – cele rozwojowe budowane na bazie takich pojęć jak: „inteligentne specjalizacje, czy „innowacyjność” mają charakter administracyjny, natomiast przedsiębiorstwa oraz jednostki naukowe kierują się innego rodzaju logiką działania (w przypadku przedsiębiorstw jest to przede wszystkim logika oparta o rachunek ekonomiczny, co w przypadku działalności B+R oznacza przede wszystkim prowadzenie badań w odniesieniu do kwestii, które mogą być poddane skutecznej komercjalizacji, z kolei w przypadku jednostek naukowych komercjalizacja może stanowić element procesu badawczego, ale nie jest to konieczne – w przypadku tego typu podmiotów istotą prowadzonej działalności jest samo prowadzenie badań z zachowaniem określonych zasad rzetelności procesu naukowo-badawczego) i z tego powodu konstruowanie instrumentów pomocowych w oparciu o takie pojęcia generuje ryzyko nieadekwatności stosowanego modelu wsparcia);
 - **Wskazanie obszarów kluczowych innowacyjnego rozwoju regionu** – Pomimo sygnalizowanych wątpliwości dotyczących celowości identyfikacji i wspierania kluczowych obszarów rozwoju regionu, wskazano na te obszary gospodarki regionalnej, które należy traktować jako główne źródła i *drivery* potencjału gospodarczego Lubelszczyzny. Przede wszystkim wskazywano na:

- produkcję żywności (wraz z wszelkimi rodzajami działalności towarzyszącej przetwórstwu spożywczemu); w wariantcie zawężającym ten obszar kluczowy powinien dotyczyć wyłącznie działalności o charakterze innowacyjnym;
- biogospodarkę / bioinnowacje (utrzymanie dotychczas funkcjonującej specjalizacji);
- usługi turystyczne (w tym: obejmujące turystykę uzdrowiskową i rehabilitacyjną);
- przemysł odzieżowy (zwracano uwagę na potencjał tego obszaru działalności gospodarczej, przy jednoczesnej słabości – a więc i potrzebie wsparcia – w odniesieniu do aspektu skutecznej promocji).

Zasadność utrzymania podejścia bazującego na regionalnych inteligentnych specjalizacjach została podkreślona również w *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030* oraz *Założeniach do Umowy Partnerstwa na lata 2021-2027*.

- **Koncentracja w ramach obszarów kluczowych na przedsiębiorstwach całościowych** – W przypadku kierowania wsparcia w stronę wybranych obszarów kluczowych należałoby unikać wspierania dużej liczby rozproszonych projektów reprezentujących dany obszar (np. poprzez wymogi lub preferencje dotyczące branży, którą reprezentują realizatorzy projektów inwestycyjnych). W trakcie panelu zwrócono uwagę, że istnieje bardzo małe prawdopodobieństwo, że tego rodzaju rozproszone działania osiągną „efekt skali” dający się zaobserwować w odniesieniu do całego obszaru / branży. Bardziej racjonalne byłoby: (a) zidentyfikowanie całościowych łańcuchów przetwórczych w ramach danego obszaru i/lub (b) zidentyfikowanie głównych aktorów regionalnych w ramach danego obszaru, a następnie podejmowanie kompleksowych działań wspierających do nich skierowanych. W pierwszym przypadku działania wspierające miałyby charakter wykraczający poza wąsko rozumiane obszary działalności gospodarczej / branży (np. – w przypadku przemysłu spożywczego istotne znaczenie w łańcuchu przetwórczym będzie mieć np. branża logistyczna, z

uwzględnieniem zarówno usług transportowych, jak i magazynowania;; w trakcie panelu podano przykład rozwijania żywności funkcjonalnej, co wymagałoby zaangażowania podmiotów prowadzących działalność rolniczą, przetwórczą, logistyczną, ale także dodatkowo – w celu usprawnienia procesów produkcji i przetwórstwa – przedstawicieli branży informatycznej). Istotą takiego działania byłaby koncentracja nie na samej inteligentnej specjalizacji, ale bardziej sprecyzowanym jej aspekcie (przedsięwzięciu), którego rozwój bazuje na zaangażowaniu podmiotów z różnych branż. W drugim przypadku chodziłoby o promowanie podejścia podmiotowego, w którym identyfikuje się ośrodki o dużym potencjale w ramach danej specjalizacji regionalnej i adresuje się wsparcie przede wszystkim do tych podmiotów dyskontując jednocześnie ich relatywnie największy potencjał. Jednocześnie, zakłada się, że wsparcie skierowane do tych podmiotów w sposób pośredni trafi także do podmiotów o mniejszym potencjale, które również reprezentują dany obszar działalności gospodarczej i działają we wspólnym „ekosystemie” danej branży (np. poprzez możliwość realizacji wspólnych przedsięwzięć, które byłyby wspólnie realizowane przez podmioty o większym i mniejszym potencjale ludzkim, organizacyjnym, finansowym).

- **Stosowanie podejścia indukcyjnego we wspieraniu obszarów kluczowych innowacyjnego rozwoju regionu** – Pojawiły się także opinie przeciwstawne do prezentowanych powyżej. W tym przypadku proponowano utrzymanie podejścia indukcyjnego, tj. bazującego nie na celowanych kompleksowych przedsięwzięciach o dużej skali wspierających dany obszar działalności gospodarczej, ale na wspieraniu możliwie jak największej liczby zróżnicowanych projektów w ramach danej specjalizacji regionalnej. W ramach tego podejścia zakłada się, że „efekt skali” pozwoli wygenerować określoną ilość trafnych przedsięwzięć innowacyjnych, przy jednoczesnej świadomości, że część realizowanych działań zakończy się niepowodzeniem (czyli np. brakiem wypracowania i skutecznego wdrożenia rozwiązań innowacyjnych).

- **Konieczność zapewnienia odpowiedniej ilości środków finansowych w celu osiągnięcia efektów zauważalnych na poziomie całej branży / specjalizacji regionalnej** – Przyjmując założenie, że wspieranie wybranych obszarów kluczowych regionu powinno się przełożyć na efekty rozwojowe zauważalne na poziomie całej branży / specjalizacji regionalnej, zwracano uwagę na konieczność zapewnienia odpowiedniej kwoty alokacji przeznaczonej na tego rodzaju wsparcie. Tylko w takiej sytuacji możliwe jest wspieranie obszarów kluczowych w sposób systemowy i całościowy, nie zaś tylko wspieranie pojedynczych podmiotów gospodarczych / jednostek naukowych reprezentujących daną branżę / dziedzinę nauki.
- **Słabość regionalnych instytucji otoczenia biznesu** – Podkreślając znaczenie sektora otoczenia biznesu zwrócono uwagę na jego ograniczony potencjał w woj. lubelskim. Wśród sygnalizowanych problemów wskazano m.in. nietrafiony sposób dystrybucji środków finansowych, które przeznaczono w poprzednim okresie finansowania na rozwój infrastrukturalny IOB, a które to środki nie zawsze trafiały do jednostek prowadzących rzeczywistą działalność wspierającą sektor biznesu. W chwili obecnej wiele podmiotów dysponuje rozwiniętą infrastrukturą do świadczenia usług rozwojowych, koncentrując się jednak gł. na usługach wynajmu przestrzeni dla firm. Jednocześnie, część podmiotów posiadających rozwinięte zasoby infrastrukturalne nie dysponuje adekwatnymi zasobami ludzkimi i organizacyjnymi do świadczenia wysokojakościowych usług pomocowych dla firm.
- **Konieczność dywersyfikacji wsparcia na świadczenie usług pomocowych przez instytucje otoczenia biznesu** – Problem stanowi asymetryczność wsparcia dostępnego dla IOB, które ma wspomagać świadczenie usług pomocowych dla sektora przedsiębiorstw. Dostępne wsparcie odnosi się przede wszystkim do świadczenia usług specjalistycznych (w tym: proinnowacyjnych). Jednocześnie, jeśli chodzi o zapotrzebowanie na usługi pomocowe w woj. lubelskim, to dotyczy ono w przeważającej mierze usług podstawowych. W rezultacie, instytucje

otoczenia biznesu angażują się w przedsięwzięcia wspomagające proces świadczenia usług specjalistycznych, na które zapotrzebowanie nie jest bardzo duże wśród lubelskich firm, a jednocześnie IOB odczuwają brak możliwości korzystania ze wsparcia, które umożliwiłoby świadczenie usług podstawowych na odpowiednim poziomie i na skalę odzwierciedlającą rzeczywiste potrzeby przedsiębiorstw działających w woj. lubelskim.

Współpraca między sektorem nauki a biznesem

- **Ograniczona skala współpracy między sektorem nauki a przedsiębiorstwami**
 - Aktywność w ramach współpracy międzysektorowej oceniana jest krytycznie, co potwierdzają wnioski wynikające z badania ankietowego. Powody takiego stanu rzeczy mają bardzo zróżnicowany charakter, m.in. odnoszący się do odmiennej logiki funkcjonowania przedsiębiorstw i jednostek naukowych. W związku z powyższym pożądane jest podejmowanie działań zorientowanych na wspieranie nawiązywania tego rodzaju kooperacji. Działania te mogą obejmować m.in.: inicjowanie kontaktów pomiędzy przedsiębiorstwami i jednostkami naukowymi; tworzenie platform komunikacji i wymiany informacji pomiędzy sektorem biznesu i nauki. Celowość tych działań jest tym większa, że – jak zwracano uwagę w trakcie panelu eksperckiego – przedsiębiorcy niejednokrotnie negatywnie postrzegają potencjał i ofertę jednostek naukowych. W takiej sytuacji gotowość sektora biznesu do nawiązywania relacji kooperacyjnych o charakterze międzysektorowym będzie zdecydowanie mniejsza. Tymczasem negatywne postrzeganie potencjalnych partnerów reprezentujących środowisko naukowe może wynikać z niewystarczającej wiedzy przedsiębiorstw na temat rzeczywistej oferty i potencjału jednostek naukowych. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera działalność jednostek organizacyjnych wyodrębnianych w ramach uczelni lub innych placówek prowadzących działalność badawczo-rozwojową, których celem ma być współpraca z przedsiębiorstwami. W badaniu podkreślono duże znaczenie tych jednostek, przy jednoczesnej krytycznej ocenie ich obecnej działalności. Wydaje się, że zwiększenie skuteczności i efektywności

prowadzonych przez nie działań wymagałoby przeorientowania sposobu ich funkcjonowania w kierunku logiki rynkowej, bez ograniczeń proceduralno-administracyjnych charakterystycznych dla placówek naukowych.

- **Pozorny charakter współpracy przedsiębiorstw z jednostkami naukowymi** – Konieczność dostosowania się do wymagań aplikacyjnych w bieżącym okresie finansowania (premiowanie lub wymaganie prowadzenia działań o charakterze badawczo-rozwojowym) sprawiła, że przedsiębiorstwa nawiązywały współpracę z jednostkami naukowymi, przy czym współpraca ta miała charakter wymuszony. W tego rodzaju sytuacjach zasadniczym celem przedsiębiorstwa był np. zakup określonego rodzaju sprzętu lub wprowadzenie określonego rozwiązania technologicznego. By zwiększyć szanse na otrzymanie dofinansowania zwracano się do podmiotu z sektora B+R w celu włączenia tego podmiotu w planowane przedsięwzięcie (np. poprzez zlecenie wykonania określonego rodzaju usługi o charakterze badawczo-rozwojowym). Innymi słowy, w sytuacji braku wspomnianych wymogów zewnętrznych współpraca z jednostką prowadzącą działalność B+R nie byłaby podejmowana, tym bardziej że z punktu widzenia przedsiębiorców współpraca ta nie ma charakteru niezbędnego dla osiągnięcia celów przedsięwzięcia, które zaplanowała firma.
- **Wspieranie kooperacji między sektorem nauki i biznesu w formule *Project-based Learning*** – Współpraca między sektorem nauki a biznesem niekoniecznie musi przyjmować formę wspólnych przedsięwzięć badawczo-rozwojowych, czy też zlecenia usług badawczo-rozwojowych jednostkom naukowym. W trakcie panelu eksperckiego przywołano m.in. celowość wspierania formuły współpracy na linii: biznes-nauka bazującej na podejściu *Project-based Learning*. Chodziłoby w tym przypadku o to, by realizacja określonych usług B+R dla przedsiębiorstw odbywała się przy zaangażowaniu m.in. studentów, dla których praca nad rozwiązaniem określonego problemu danej firmy odbywałaby się w ramach przygotowania pracy: magisterskiej, inżynierskiej, licencjackiej. Tego rodzaju instrumenty pomocowe były już w przeszłości stosowane, a w panelu eksperckim

podkreślono ich użyteczność, dla obu kategorii interesariuszy. Z drugiej strony pojawiły się opinie, że realizacja przedsięwzięć łączących usługę na rzecz przedsiębiorstwa z pracą naukową / dydaktyczną może być utrudniona (problemy związane z wynagrodzeniem dla studenta / pracownika uczelni, czy też kwestią ochrony własności intelektualnej).

Postęp cyfryzacji

- **Horyzontalny charakter procesów cyfryzacyjnych** – W ramach RPO WL 2014-2020 zagadnienie cyfryzacji było ujmowane przede wszystkim przez pryzmat wprowadzania rozwiązań systemowych z zakresu usług publicznych. Uczestnicy panelu zwrócili uwagę, że na postęp cyfryzacji patrzeć należy w sposób horyzontalny. Cyfryzacja ma swoje odzwierciedlenie w różnych obszarach działalności społecznej i gospodarczej, a tym samym odnosi się do zróżnicowanych obszarów interwencji publicznej współfinansowanej ze środków wspólnotowych.
- **Ocena postępu cyfryzacji** – Oceniając obecne i potencjalne konsekwencje procesu cyfryzacji zwrócono uwagę przede wszystkim na jego korzyści, ew. wyzwania, nie zaś jednoznacznie negatywne skutki. Po pierwsze zwrócono uwagę na kwestię standaryzacji rozwiązań informatycznych, co z jednej strony umożliwia uspójnienie działań różnych podmiotów wykorzystujących rozwiązania informatyczne, z drugiej zaś wymaga podejmowania takich działań, które zapewnią odpowiedni poziom interoperacyjności. Po drugie, wskazano na konsekwencje postępu cyfryzacji dla rynku pracy. Cyfryzacja generuje wysoki poziom zapotrzebowania na specjalistów z dziedziny Informatyki (a więc kreuje wysoki popyt na kształcenie w tym zakresie).

Programy krajowe i instrumenty wspólnotowe

- **Ograniczona aktywność w korzystaniu z instrumentów ponadregionalnych** – Uczestnicy panelu wskazywali przykłady aktywności aplikacyjnej lubelskich

podmiotów w odniesieniu do programów krajowych i wspólnotowych. Aktywność tę oceniono jednak jako ograniczoną. Wynika to przede wszystkim z faktu wyższych wymagań na szczeblu krajowym i – przede wszystkim – wspólnotowym. Zwracano uwagę na to, że nie tylko wymagania podmiotowe są wyższe, ale także że sam proces aplikacyjny jest na poziomie ponadregionalnym bardziej wymagający. Podkreślano, że w przypadku instrumentów wspólnotowych wymagane jest bardziej pogłębione i zaawansowane opracowanie koncepcji projektowej (co jest m.in. związane z relatywnie większą wartością projektów wspieranych na szczeblu wspólnotowym, w stosunku do szczebla krajowego, a tym bardziej regionalnego). Z tego względu nie powinno dziwić, w szczególności w przypadku sektora przedsiębiorstw, że wnioskodawcy koncentrują swoją aplikacyjną aktywność na tych instrumentach i programach pomocowych, które wymagają zaangażowania mniejszych zasobów (finansowych, ludzkich, czasowych, organizacyjnych).

- **Potencjał w zakresie korzystania ze wsparcia w ramach programów krajowych i wspólnotowych** – W zakresie korzystania ze wsparcia w ramach programów krajowych i wspólnotowych wyżej oceniono potencjał jednostek naukowych niż podmiotów komercyjnych. Wynikać to może zarówno z bardziej zaawansowanego charakteru przedsięwzięć szczebla krajowego i wspólnotowego, jak i z faktu różnic pomiędzy przedsiębiorstwami i jednostkami naukowymi dotyczących zasobów ludzkich, czy bazy infrastrukturalno-sprzętowej. Sformułowano generalny wniosek, że przede wszystkim jeśli chodzi o wspólnotowe programy pomocowe, to są one skierowane do podmiotów o największym potencjale i możliwościach realizacyjnych, a takich jest – siłą rzeczy – relatywnie mało. Tym samym, trudno jest w przypadku tego rodzaju instrumentów oczekiwać masowego zaangażowania i aktywności aplikacyjnej, a później – realizacyjnej.

W kontekście wymaganego zwiększonego potencjału realizacyjnego dla przedsięwzięć krajowych i wspólnotowych podkreślono znaczenie wspierania

wszelkich działań integrujących środowisko naukowe i biznesowe, co pozwoliłoby na odpowiednio wczesne identyfikowanie możliwych płaszczyzn i form współpracy projektowej. Dokonano jednak przy tym istotnego zastrzeżenia – nie chodzi tutaj tylko o proste działania informacyjne (portal informujący o prowadzonych naborach i warunkach aplikowania o wsparcie, czy newsletter o takim samym profilu tematycznym), ale raczej stworzenie stałej platformy wymiany informacji, która pozwalałaby łączyć potencjały i potrzeby przedsiębiorstw i jednostek naukowych, co w niektórych przypadkach mogłoby się przekładać na plany dotyczące wspólnych przedsięwzięć projektowych. I dopiero na tym etapie uzasadnione byłoby wyszukiwanie możliwości uzyskania – regionalnego, krajowego lub wspólnotowego – wsparcia zewnętrznego na realizację wspólnego projektu.

EFEKTYWNOŚĆ ENERGETYCZNA I GOSPODARKA NISKOEMISYJNA

W ramach niniejszego podrozdziału przedstawiono wyniki paneli eksperckich dotyczące obszaru: Efektywność energetyczna i gospodarka niskoemisyjna. Prezentację wyników poprzedzono przywołaniem najważniejszych wyników badania ankietowego dotyczących niniejszego obszaru.

Wyniki badania ankietowego

- Respondenci badania ankietowego (reprezentujący zarówno wnioskodawców – skutecznych i nieskutecznych – RPO WL 2014-2020, jak i podmioty nieaplikujące o wsparcie), w przypadku projektów dotyczących promowania środków na rzecz efektywności energetycznej, najbardziej zainteresowani byli projektami z zakresu efektywności energetycznej w MŚP, kompleksowej modernizacji energetycznej obiektów użyteczności publicznej zgodnie z audytem i likwidacji „niskiej emisji” poprzez wymianę/modernizację nieefektywnych źródeł ciepła u odbiorców indywidualnych.

- W grupie podmiotów będących potencjalnymi wnioskodawcami, wystąpiło relatywnie duże (w porównaniu do projektów zakładających wsparcie dla instytucji publicznych i osób prywatnych) zainteresowanie realizacją projektów adresowanych do sektora przedsiębiorstw, m.in. w zakresie ograniczenia energochłonności, wymiany oświetlenia na ledowe, modernizacji systemu grzewczego, minimalizacji strat ciepła, obiegów zamkniętych, systemów zarządzania energią). Ponad połowa respondentów wskazała na zainteresowanie tego rodzaju przedsięwzięciami i był to najczęściej wskazywany typ projektów dotyczących podejmowania działań na rzecz efektywności energetycznej.
- W przypadku promowania środków na rzecz efektywności energetycznej, koncentracja wsparcia powinna dotyczyć przede wszystkim trzech obszarów interwencji: efektywności energetycznej w MMŚP, modernizacji energetycznej obiektów użyteczności publicznej oraz wymianę / modernizację nieefektywnych źródeł ciepła u odbiorców indywidualnych.
- Wśród projektów dotyczących promowania odnawialnych źródeł energii, największe zapotrzebowanie, podawane przez wnioskodawców dotyczy przedsięwzięć z zastosowaniem instalacji fotowoltaicznej wykorzystujących energię słoneczną. Dwoma kolejnymi typami projektów, których realizacją są zainteresowani respondenci są: zastosowania instalacji pomp ciepła oraz zastosowania instalacji solarnej wykorzystującej energię słoneczną.
- Przeprowadzone badanie, w obszarze efektywności energetycznej i gospodarki niskoemisyjnej pokazuje, że mamy do czynienia z dużą zbieżnością poziomu zainteresowania realizacją poszczególnych typów projektów wśród dotychczasowych i potencjalnych wnioskodawców. W obu badanych grupach najwyższy poziom zainteresowania dotyczył realizacji projektów dotyczących promowania odnawialnych źródeł energii oraz promowania środków na rzecz efektywności energetycznej. W przypadku działań na rzecz efektywności energetycznej w grupie podmiotów nieaplikujących wystąpiło większe – w porównaniu z podmiotami aplikującymi o wsparcie – zainteresowanie realizacją

projektów adresowanych do sektora przedsiębiorstw. Z kolei jeśli chodzi o obszar odnawialnych źródeł energii, to duża zbieżność poziomów zainteresowania wsparciem w grupie podmiotów aplikujących o wsparcie w ramach RPO WL 2014-2020 oraz podmiotów nieaplikujących nie dotyczy właściwie jedynie: projektów z zakresu energii rozproszonej oraz rozwiązań wykorzystujących energię pozyskiwaną z biomasy (w obu przypadkach wyższy poziom zainteresowania cechuje grupę podmiotów nieaplikujących).

- Uczestnicy badania określili jakimi przedsięwzięciami związanymi z rozwojem inteligentnych systemów i sieci energetycznych oraz systemów magazynowania na szczeblu lokalnym, są zainteresowani. Zarówno wśród dotychczasowych, jak i potencjalnych wnioskodawców RPO WL 2014-2020, dominuje brak preferencji co do określonego typu projektów związanych z rozwojem inteligentnych systemów i sieci energetycznych oraz systemów magazynowania na szczeblu lokalnym. Wśród dotychczasowych wnioskodawców występuje mimo to pewne zainteresowanie realizacją projektów związanych z budową infrastruktury szybkiego ładowania pojazdów elektronicznych, elektrycznych. W grupie podmiotów nieaplikujących o wsparcie, najczęściej deklarowano zainteresowanie realizacją projektów dotyczących budowy stacjonarnych magazynów energii.
- W przypadku projektów związanych z promowaniem zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej, zdecydowanie największe zainteresowanie dotyczyło przedsięwzięć związanych z energooszczędnym oświetleniem ulicznym i drogowym. Jednocześnie, relatywnie dużo respondentów, zadeklarowało, iż nie są zainteresowani realizacją żadnego z projektów związanych z promowaniem zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej.
- Potencjalni wnioskodawcy są zainteresowani inwestycjami związanymi z energooszczędnym oświetleniem ulicznym i drogowym, promowaniem odnawialnych źródeł energii i promowaniem środków na rzecz efektywności energetycznej.

- Zapytani o ewentualne koncepcje projektowe dotyczące obszaru efektywności energetycznej i gospodarki niskoemisyjnej, większość respondentów stwierdziła, że pomysłów takich nie posiada. Natomiast wśród tych, którzy takie koncepcje mieli, najczęściej pochodzili z obszaru miasta Lublin.

Doprecyzowanie zakresu wsparcia w przyszłej perspektywie finansowej

- **Wsparcie dla tworzenia instalacji energetycznych o charakterze hybrydowym** – Wsparcie dotyczące instalacji energetycznych powinno premiować systemy o charakterze hybrydowym. Szczególnie podkreślano użyteczność i efektywność instalacji fotowoltaicznych uzupełnionych pompami ciepła. Takie rozwiązania mają charakter kompleksowy pozwalając jednocześnie na uniezależnienie się od czynników atmosferycznych (co miałyby miejsce w przypadku, gdy instalacja energetyczna bazuje wyłącznie na technologii fotowoltaicznej).

Wskazując na celowość wspierania tworzenia ww. typu instalacji podkreślano jednocześnie ograniczenia i problemy związane z masowym wdrażaniem zaproponowanego podejścia. Po pierwsze, występują ograniczenia technologiczne dotyczące pomp ciepła – pompy ciepła funkcjonujące w układzie klasycznym (pompy gruntowe wykorzystujące kolektory poziome) wymagają dostępności terenu o dużej powierzchni. Alternatywą jest stopniowe wprowadzanie technologii innowacyjnych, np. ogrzewania lodem, których nie dotyczą wspomniane ograniczenia. W tym kontekście celowe byłoby premiowanie (np. poprzez stosowanie odpowiednich kryteriów wyboru projektów) takich przedsięwzięć, w których wykorzystane są rozwiązania innowacyjne, które pozwalają przewyższać – wskazane powyżej – ograniczenia dotyczące tradycyjnych pomp ciepła. Z kolei w przypadku większych instalacji energetycznych ograniczenia technologiczne klasycznych gruntowych pomp ciepła mogłyby być ograniczane przez stosowanie kolektorów pionowych, które jednak wymagają przeprowadzenia niezbędnych odwiertów. Ewentualne wsparcie

w tym przypadku musiałyby więc także uwzględniać jako kwalifikowalne wydatki związane z przeprowadzeniem rzeczonych odwiertów. Jednocześnie, pamiętać należy, że dopuszczenie tak zróżnicowanych rozwiązań technologicznych wymagałoby zmiany podejścia do procesu oceny, ze względu na duże różnice w kosztochłonności i efektywności kosztowej poszczególnych technologii. Należałoby albo odrębnie oceniać w ramach jednego naboru zróżnicowane sposoby oceny projektów bazujących na różnych rozwiązaniach technologicznych, albo przeprowadzać odrębne nabory dla tworzenia instalacji energetycznych wykorzystujących określony rodzaj technologii.

- **Wsparcie dotyczące działań z zakresu gospodarki niskoemisyjnej skierowanych do odbiorców indywidualnych** – Uwzględniając cały czas wysoki poziom zapotrzebowania uzasadnione jest utrzymanie wsparcia w zakresie gospodarki niskoemisyjnej, którego adresatem są odbiorcy indywidualni. Kluczowe znaczenie ma tutaj wsparcie zorientowane na wymianę kotłów i pieców na paliwo stałe starego typu. Uczestnicy panelu jednocześnie zwracali uwagę, że uwzględniając przewidywane priorytety interwencji wspólnotowej w przyszłym okresie finansowania tego rodzaju wsparcie może już nie być dostępne, a preferencje dotyczyć będą raczej wszelkich rozwiązań z zakresu gospodarki o obiegu zamkniętym, nie zaś wymiany źródeł ciepła. W przypadku zapewnienia dostępności rzeczonego wsparcia zastrzeżono, że nie powinno ono ograniczać się wyłącznie do inwestycji w kotły na paliwo stałe (biomasę), ale uwzględniać także kotły na paliwo gazowe (co powinno zwiększyć poziom zainteresowania odbiorców indywidualnych). Warto przy tym podkreślić, iż poprawa jakości powietrza poprzez redukcję niskiej emisji jest jednym z priorytetowych działań wskazanych w Założeniach do Umowy Partnerstwa na lata 2021-2027 w dziedzinie energetyki.

W kontekście wsparcia skierowanego do odbiorców indywidualnych podkreślono, że skuteczna dystrybucja wsparcia skierowanego do odbiorców indywidualnych może skutkować koniecznością wprowadzenia odpowiednich rozwiązań

proceduralnych, np. traktowania spółdzielni mieszkaniowych w sposób odmienny niż przedsiębiorstw (pomimo formalnego statusu przedsiębiorstwa, jaki mają podmioty spółdzielcze), czy też uwzględnienia jako beneficjenta końcowego nie tylko zarządcy nieruchomości (spółdzielni), ale także poszczególnych mieszkańców (członków spółdzielni).

- **Wsparcie dla tworzenia instalacji przesyłowych o charakterze wewnętrznym**
 - W opinii uczestników panelu w konsekwencji wspierania budowy instalacji energetycznych (bazujących przede wszystkim na technologii fotowoltaicznej, a w przypadku przesyłu gazu – wykorzystujących biogazownie) celowe byłoby także zapewnienie wsparcia dla tworzenia instalacji przesyłowych o charakterze wewnętrznym, tj. dotyczących np. danej wsi lub spółdzielni mieszkaniowej. Tego rodzaju rozwiązania zorientowane na tworzenie instalacji przesyłowych o niewielkim zasięgu terytorialnym ograniczałyby koszty, które związane byłyby z rozbudową istniejących sieci dystrybucyjnych o większym zasięgu terytorialnym. Jednocześnie, kosztochłonność tego rodzaju inwestycji byłaby dodatkowo ograniczona faktem, że wymagałyby one przystosowania do źródeł o relatywnie małej mocy. Zwrócono przy tym uwagę, że ewentualna budowa / rozbudowa sieci przesyłowych ma uzasadnienie tylko w przypadku braku takowej na danym obszarze, w przypadku jej funkcjonowania tworzenie „alternatywnej” sieci przesyłowej byłoby nieuzasadnione, natomiast w takiej sytuacji istotne znaczenie miałyby określenie schematu finansowego korzystania z dostępnej sieci przesyłowej (podział kosztów, indywidualne stawki opłaty przesyłowej).

Uczestnicy panelu podkreślali, że instrumentem wspierania tworzenia instalacji przesyłowych o charakterze wewnętrznym powinny być także klastry i spółdzielnie energetyczne. Przy określaniu warunków dystrybucji wsparcia w ramach RPO WL 2014-2020 należałoby w związku z tym uwzględnić określone preferencje dla takich struktur. Funkcjonowanie klastrów / spółdzielni energetycznych pozwala na ograniczenie zróżnicowanych problemów związanych z magazynowaniem i przesyłem energii, jednocześnie pozwalając na danym

obszarze zachować kompatybilność stosowanych rozwiązań technologicznych, tak by zapewnić możliwość przesyłu wytwarzanej energii. Ewentualne działania wspierające powinny przede wszystkim dotyczyć wspierania budowy sieci przesyłowych w ramach klastrów / spółdzielni energetycznych lub też - w przypadku istnienia i funkcjonowania takich sieci, np. wspierania rozwiązań zorientowanych na poszerzanie zasięgu dystrybucji nadwyżek wytwarzanej energii na większym obszarze. Poza działaniami wspierającymi możliwymi do wdrożenia w ramach RPO WL istotne są także inne działania, które będą wspomagać tworzenie i funkcjonowanie instalacji przesyłowych o charakterze wewnętrznym, a które dotyczą przede wszystkim zapewnienia preferencyjnych warunków zakupu energii wytwarzanej i dystrybuowanej przez struktury klastrowe lub spółdzielcze.

- **Prowadzenie naborów w trybie ciągłym** – W przypadku wsparcia dotyczącego efektywności energetycznej (odnoszącego się do tworzenia nowych instalacji energetycznych) podkreślono celowość jego oferowania w trybie ciągłym. Pozwoliłoby to uniknąć problemu nadmiaru wytwarzanej energii w ramach nowopowstających instalacji – prowadzone inwestycje rozłożyłyby się w czasie w sposób równomierny i uwzględniający występujące zmienności podaży i popytu. Dodatkową korzyścią byłaby możliwość dostosowania skali i harmonogramów ewentualnych naborów dotyczących inwestycji w infrastrukturę do magazynowania i dalszej dystrybucji energii.
- **Wsparcie w obszarze transportu publicznego (tabor)** – W ramach preferowanego zakresu wsparcia dotyczącego inwestycji odnoszących się do funkcjonowania transportu zbiorowego podkreślono przede wszystkim celowość wsparcia zakupu pojazdów o napędzie elektrycznym i/lub hybrydowym (zwracając przy tym uwagę na rozwój napędu wodorowego jako alternatywy nie tylko wobec napędu spalinowego, ale także elektrycznego). Tego rodzaju wsparcie postrzegane jest jako użyteczne m.in. ze względu na konieczność dostosowania taboru komunikacji publicznej do wymogów Ustawy o

elektromobilności i paliwach alternatywnych. Należy przy tym podkreślić, że zmiany prawodawstwa odnoszącego się do transportowego aspektu gospodarki niskoemisyjnej nie dotyczą wyłącznie transportu publicznego, ale także realizacji wszelkich zadań publicznych wykorzystujących środki transportu – od 2022 roku obowiązywać będzie wymóg dla dostawców usług publicznych, by co najmniej 10% ich floty stanowiły pojazdy elektryczne lub napędzane sprężonym gazem ziemnym.

Jednocześnie, pojawiło się w trakcie panelu eksperckiego zastrzeżenie dotyczące wsparcia w rozwój taboru komunikacji publicznej. Zastrzeżenie to odnosi się do miast subregionalnych, które mogą mieć trudność (nawet przy dostępności wsparcia zewnętrznego) z eliminacją taboru bazującego na napędzie spalinowym. Wynika to nie tylko z konieczności zakupu nowych pojazdów, ale także przygotowania i utrzymywania odpowiedniej infrastruktury (stacje ładowania). W ich przypadku optymalnym rozwiązaniem byłaby modernizacja taboru w oparciu o pojazdy spalinowe spełniające najwyższą normę Europejskiego Standardu Emisji Spalin, czyli normę Euro 6.

- **Wsparcie w obszarze transportu publicznego (infrastruktura transportowa)**
– W przypadku rozwoju infrastruktury transportowej wyrażono przede wszystkim zapotrzebowanie na wspieranie inwestycji o zróżnicowanym charakterze. Po pierwsze, wraz z rozwojem budownictwa mieszkaniowego w ośrodkach miejskich cały czas aktualne pozostaje zapotrzebowanie na tworzenie nowych pętli nawrotowych.

Po drugie, istnieje zapotrzebowanie na wsparcie w zakresie tworzenia punktów integrujących komunikację publiczną. Nie chodzi tutaj tylko o kompleksowe węzły przesiadkowe, ale także inwestycje o mniejszej złożoności, tj. zespoły przystankowe. W przypadku tego rodzaju działań kwalifikowalne powinny być przede wszystkim wydatki związane z zapewnieniem elementów małej infrastruktury oraz instalacją ekranów informacyjnych.

Po trzecie, podkreślono znaczenie modernizacji istniejącej trakcji dla komunikacji trolejbusowej w Lublinie (tak by możliwie w jak najdłuższym okresie czasu i w sposób najbardziej efektywny wykorzystać istniejącą trakcję i tabor trolejbusowy).

Po czwarte, wraz z realizacją inwestycji dotyczących taboru o napędzie elektrycznym oczekiwane jest również wsparcie dotyczące tworzenia i utrzymania infrastruktury do ładowania pojazdów wykorzystujących tę technologię.

Zwrócono przy tym uwagę, że poza budową samych stacji ładowania na potrzeby komunikacji publicznej możliwe jest wykorzystanie dużych powierzchni, jakimi dysponują miejskie przedsiębiorstwa komunikacyjne (zajezdnie, parkingi) do umiejscowienia tam farm fotowoltaicznych. Zasygnalizowano także konieczność standaryzacji technologii ładowania wdrażanych przez poszczególne jednostki samorządu terytorialnego (na obszarze których funkcjonuje także komunikacja miejska z gmin ościennych) w celu usprawnienia współdzielenia instalacji do ładowania pojazdów o napędzie elektrycznym.

Po piąte, zwrócono uwagę, by w przypadku największych ośrodków miejskich uwzględniać w przypadku wspierania inwestycji dotyczących transportu drogowego element wprowadzania rozwiązań usprawniających funkcjonowanie komunikacji zbiorowej, ze szczególnym uwzględnieniem bus pasów. Tego rodzaju elementy powinny stanowić premiowany komponent projektów z zakresu infrastruktury drogowej.

- **Wsparcie w obszarze transportu publicznego (bieżące funkcjonowanie)** – W odniesieniu do wsparcia w obszarze transportu publicznego podkreślono, że relatywnie największe zapotrzebowanie na wsparcie nie dotyczy inwestycji w tabor, czy infrastrukturę transportu publicznego, lecz pokrycia kosztów bieżącego funkcjonowania komunikacji zbiorowej (z wykorzystaniem miernika jakim są wozokilometry). Uczestnicy panelu wyrazili jednak przekonanie, że nie należy oczekiwać, że możliwe jest w tym przypadku wykorzystanie środków wspólnotowych dystrybuowanych z wykorzystaniem RPO WL.

- **Wsparcie na opracowanie / aktualizację Planów Gospodarki Niskoemisyjnej (PGN)** – Podkreślono znaczenie Planów Gospodarki Niskoemisyjnej, jednocześnie zwracając uwagę, że w najbliższym czasie jednostki samorządu terytorialnego będą dokonywać opracowania tych dokumentów lub ich aktualizacji (ze względu na fakt, iż horyzont czasowy obowiązujących dokumentów to 2020 rok).
Oczekiwane wsparcie w zakresie tworzenia Planów Gospodarki Niskoemisyjnej nie odnosi się bezpośrednio do zapewnienia dofinansowania realizacji zadań związanych z przygotowaniem tych dokumentów przez JST. Bazując na doświadczeniach bieżącego okresu finansowania zauważono bowiem problem niespójności metodologicznych pomiędzy wskaźnikami, jakie zostały przez administrację samorządową przyjęte w przygotowywanych Planach Gospodarki Niskoemisyjnej i jakie są stosowane w RPO WL. Wymagało to późniejszego wprowadzania określonych modyfikacji do PGN. Z tego względu celowe byłoby zapewnienie JST wsparcia merytorycznego, tak by zachowana została spójność w zakresie monitoringu prowadzonego na potrzeby Planów Gospodarki Niskoemisyjnej oraz Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego.
- **Wsparcie dotyczące tworzenia sieci doradców energetycznych / energetyków gminnych w ramach jednostek samorządu terytorialnego** – W trakcie panelu eksperckiego podkreślano optymalność takiej formuły wsparcia w obszarze efektywności energetycznej i gospodarki niskoemisyjnej, która zorientowana jest na dotarcie ze wsparciem bezpośrednio do indywidualnego odbiorcy końcowego (poprzez udzielenie pomocy np. na wymianę przestarzałego technologicznie kotła na paliwo stałe lub montaż instalacji w technologii fotowoltaicznej, w ramach projektu operatorskiego). By zwiększyć skuteczność tego rodzaju działań wskazane byłoby wspieranie tworzenia w ramach jednostek samorządu terytorialnego sieci doradców energetycznych / energetyków gminnych. Co istotne, nie chodzi tutaj o wsparcie o charakterze merytorycznym (takie działania były już podejmowane w ramach projektu „Ogólnopolski system

wsparcia doradczego dla sektora publicznego, mieszkaniowego oraz przedsiębiorstw w zakresie efektywności energetycznej oraz OZE”), lecz o wsparcie finansowe utrzymania w ramach danej JST jedno- lub wieloosobowego stanowiska doradcy energetycznego / energetyka gminnego.

- **Zgodność z zapisami Założeń do Umowy Partnerstwa na lata 2021-2027 oraz Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego 2030** – Uwzględniając zapisy Założeń do Umowy Partnerstwa na lata 2021-2027 możemy mówić o wysokim stopniu zgodności tych form wsparcia, które wskazywali uczestnicy paneli eksperckich, a przewidzianymi w przywołanym dokumencie planowanymi do realizacji działaniami w obszarze realizacji Celu Polityki 2 – bardziej przyjazna dla środowiska bezemisyjna Europa (*a Greener, carbon free Europe*). Jednocześnie, co do zasady, możemy mówić o spójności doprecyzowanego zakresu wsparcia z zapisami Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030. W szczególności chodzi tutaj o zgodność z Celem głównym 1 Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym, gdzie uwzględniono cel szczegółowy dotyczący wieloaspektowego rozwoju Polski Wschodniej (Cel szczegółowy 1.1. Wzmacnianie szans rozwojowych obszarów słabszych gospodarczo – Tworzenie warunków do dalszego rozwoju konkurencyjnej gospodarki we wschodniej Polsce) oraz Cel szczegółowy 1.5 Rozwój infrastruktury wspierającej dostarczanie usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów. Zidentyfikowana spójność dotyczy także zgodności z Zasadą 7 Zrównoważone inwestowanie (w ramach Zasad polityki regionalnej).

Dodatkowe uwarunkowania interwencji dotyczącej efektywności energetycznej i gospodarki niskoemisyjnej

- **Przygotowanie JST do przygotowania Planów Zrównoważonej Mobilności Miejskiej (*Sustainable Urban Mobility Plan – SUMP*)** – W trakcie panelu zwrócono uwagę na ograniczony potencjał JST do przygotowania Planów

Zrównoważonej Mobilności Miejskiej (*Sustainable Urban Mobility Plan – SUMP*). Podkreślono przy tym, że problem nie dotyczy trudności samego opracowania rzeczowego dokumentu, ale przeprowadzenia czasochłonnnych i kosztownych badań i analiz, które są niezbędne do właściwego przygotowania Planów Zrównoważonej Mobilności Miejskiej. Co więcej, część pomiarów, które są konieczne dla opracowania komponentu diagnostycznego tych dokumentów wymaga czasowego zastosowania określonego rodzaju infrastruktury pomiarowej, co również wpływa niekorzystnie na kosztochłonność całego procesu. Okolicznością, która stanowi dodatkową barierę ograniczającą gotowość JST do przygotowania Planów Zrównoważonej Mobilności Miejskiej jest powszechne wśród przedstawicieli administracji samorządowej przekonanie o niskiej jakości wszelkich dokumentów planistycznych przygotowywanych przez firmy zewnętrzne, przy jednocześnie ograniczonych zasobach własnych, które mogłyby opracować tego rodzaju dokumenty.

Niemniej jednak pozytywnie oceniono stosowanie określonych preferencji w procesie aplikacyjnym w ramach RPO WL 2014-2020 w odniesieniu do tych JST, które posiadają opracowane dokumenty planistyczne dotyczące efektywności energetycznej lub gospodarki niskoemisyjnej. Zastrzeżono przy tym jednak, że preferencje powinny być stosowane nie tylko w przypadku posiadania tego rodzaju dokumentów, ale także wykazania zasobów kadrowych oddelegowanych do realizacji założeń określonych w dokumentach (miejski energetyk, zespół do realizacji danego dokumentu planistycznego itp.).

- **Zasadność partnerskiej formuły projektów dla realizacji przedsięwzięć w zakresie efektywności energetycznej i gospodarki niskoemisyjnej** – Z jednej strony uczestnicy panelu eksperckiego pozytywnie ocenili realizację przedsięwzięć w zakresie efektywności energetycznej i gospodarki niskoemisyjnej w formule partnerskiej. Podkreślano, że przedsięwzięcia partnerskie pozwalają zarówno na lepsze rozpoznanie spójnych (lub zbliżonych) potrzeb różnych ośrodków oraz łączenie ich potencjałów w późniejszej realizacji projektów, jak i

na skuteczne zapewnienie komplementarności działań podejmowanych w ramach tego typu projektów (np. poprzez – wspomnianą wcześniej – standaryzację technologii ładowania pojazdów o napędzie elektrycznym w różnych gminach, by różne ośrodki mogły korzystać z takiej infrastruktury i współfinansować jej utrzymanie). Z drugiej jednak strony przywoływano uwarunkowania obniżające efektywność projektów partnerskich. Sygnalizowano również ryzyko dotyczące przedsięwzięć partnerskich polegające na ich „fasadowym” charakterze. Przywoływano w tym przypadku przykłady projektów określanych mianem „parasolowych”, gdzie aktywność samorządowego projektodawcy współrealizującego projekt ogranicza się wyłącznie do wydzierżawienia powierzchni pod instalacje energetyczne.

ŚRODOWISKO

W ramach niniejszego podrozdziału przedstawiono wyniki paneli eksperckich dotyczące obszaru: Środowisko. Prezentację wyników poprzedzono przywołaniem najważniejszych wyników badania ankietowego dotyczących niniejszego obszaru.

Wyniki badania ankietowego

- W obszarze wsparcia Środowisko, największym zainteresowaniem wśród ogółu badanych cieszą się projekty dotyczące zakupu sprzętu do prowadzenia akcji ratowniczych i usuwania skutków zjawisk katastrofalnych lub poważnych awarii chemiczno-ekologicznych – co głównie wynika z odpowiedzi respondentów z grupy dotychczasowych wnioskodawców. Cztery następne typy projektów, charakteryzujące się zapotrzebowaniem na wsparcie - według deklaracji, tym razem głównie podmiotów nieaplikujących – są przeciwdziałanie / dostosowanie do zmiany klimatu oraz ochrona przed zagrożeniami związanymi z klimatem, wsparcie infrastruktury instytucji ratowniczych działających w zakresie ochrony środowiska i usuwania skutków klęsk żywiołowych, zapobieganie zagrożeniom naturalnym oraz wywołanym działalnością człowieka oraz zarządzania ryzykiem w

tym zakresie, wsparcie systemów wczesnego ostrzegania przed zjawiskami katastrofalnymi.

- W podobszarze Środowiska, którym jest wspieranie zrównoważonej gospodarki wodnej, respondenci są w największym stopniu zainteresowani realizacją przedsięwzięć związanych z gospodarką ściekową oraz infrastrukturą do celów ujęcia, uzdatniania, magazynowania i dystrybucji wody. Poza tymi kierunkami wsparcia, pozostałe również cechują się częstymi wskazaniami przez respondentów. Ogólnie rzecz biorąc, cały ten podobszar cechuje się dużym zapotrzebowaniem na wsparcie w ramach RPO WL 2021-2027.
- Największym zainteresowaniem w ramach wspierania przechodzenia na gospodarkę o obiegu zamkniętym, cieszą projekty, które podnoszą świadomość mieszkańców na temat znaczenia selektywnej zbiórki odpadów komunalnych.
- Zainteresowanie projektami odnoszącymi się do wspierania bioróżnorodności i rozwoju zielonej infrastruktury w środowisku miejskim oraz zmniejszenia zanieczyszczenia, dotyczyło głównie ochrony, regeneracji i zrównoważonego wykorzystania obszarów chronionych poprzez m.in. ścieżki rowerowe wraz z oznakowaniem szlaków, ochrona przed gatunkami inwazyjnymi, promocja potencjału przyrodniczego, kanalizacja ruchu turystycznego, ośrodki edukacji ekologicznej, przeprowadzanie kampanii edukacyjno-informacyjnych z zakresu ochrony środowiska oraz działania mające na celu redukcję zanieczyszczeń pyłowych i gazowych.
- Największe zainteresowanie realizowaniem projektów wspierających bioróżnorodność i rozwój zielonej infrastruktury w środowisku miejskim oraz zmniejszanie zanieczyszczenia, występuje w grupie podmiotów dotychczas nieaplikujących.
- W całym obszarze dotyczącym środowiska, największym zainteresowaniem w badaniu cieszyły się projekty odnoszące się do wspierania działań w zakresie

dostosowania do zmiany klimatu, zapobiegania ryzyku i odporności na klęski żywiołowe oraz wspierania zrównoważonej gospodarki wodnej.

- Zdecydowana większość respondentów badania, nie posiadała w chwili jego przeprowadzania konkretnych pomysłów na realizację projektów dotyczących ochrony środowiska. Spośród tych badanych, którzy takie pomysły jednak mieli, zdecydowana większość reprezentowała JST szczebla gminnego. Pomysły te dotyczyły głównie budowy lub modernizacji systemów kanalizacji i dostarczania wody oraz oczyszczalni ścieków, działań w zakresie selektywnej zbiórki i przetwarzania odpadów, budowy ścieżek przyrodniczo-edukacyjnych (lub innych form infrastruktury przyrodniczo-edukacyjnej) oraz zagospodarowania obszarów wymagających ochrony lub rekultywacji.

Zapotrzebowanie na wsparcie ze środków RPO WL 2021-2027 w ramach wybranych obszarów

- **Dostosowanie do zmiany klimatu, zapobieganie ryzyku i odporność na klęski żywiołowe poprzez m.in.: przeciwdziałanie osuwiskom ziemi i likwidowanie ich skutków oraz ochrona dolin (m.in. wąwozów) przed wymywaniem oraz osuwaniem materiału skalnego lub zwietrzelinowego:**
 - Uczestnicy panelu nie potwierdzili występowania w woj. lubelskim szczególnego zapotrzebowania na wsparcie dotyczące podejmowania działań o wskazanym powyżej charakterze. Brak tego rodzaju potrzeb uzasadniono specyfiką geologiczną regionu (dominacja gleb lessowych) oraz relatywnie niewielkiej skali występowania znaczących skłonów o niewielkim zalesieniu (a to właśnie przy tego typu ukształtowaniu mamy do czynienia z największym zagrożeniem ww. zjawiskami).
 - Jeśli chodzi o ochronę wąwozów i dolin podejmowane są na bieżąco działania ochronne, głównie bazujące na ochronie naturalnej, tj. wykorzystującej ochronne oddziaływanie roślinności. Nie ma potrzeby podejmowania działań

dodatkowych, czy też zapewnienia dodatkowego wsparcia dla działań już podejmowanych.

▪ **Wspieranie zrównoważonej gospodarki wodnej poprzez prowadzenie racjonalnej gospodarki wodami powierzchniowymi (m.in. wody opadowe, system nawodnieniowy, renaturyzacja cieków wodnych, powierzchniowa retencja wody):**

- Wskazano na celowość wsparcia w zakresie retencji wodnej dotyczącego podejmowania takich działań jak: zwiększanie retencji korytowej rzek (naturalna ochrona spowalniająca spływ wód, niezaburzająca biegu rzeki wzdłuż jej osi) oraz tworzenie zbiorników retencyjnych (małe zbiorniki, zbiorniki na obszarach leśnych). W przypadku ewentualnego podejmowania działań w zakresie retencji wodnej na obszarach leśnych zwrócono uwagę na problem lasów stanowiących własność prywatną, gdzie istnieje ograniczona możliwość oddziaływania na działalność prowadzoną przez osoby / podmioty zarządzające danym obszarem.
- Zwrócono uwagę na uzasadnienie wspierania działań w zakresie zapewnienia odpowiedniego nawadniania gleb na potrzeby prowadzonej w woj. lubelskim działalności rolniczej. Zapotrzebowanie to jest wypadkową zarówno dużego znaczenia działalności rolniczej w strukturze gospodarki regionalnej, jak i niskiej jakości gleb, które wymagają odpowiednich działań w zakresie systematycznego nawadniania. Działania te mogą obejmować nawadnianie poprzez sieci rowów otwartych, zastawki, innego typu budowle hydrotechniczne oraz renaturyzację cieków wodnych.
- Potwierdzono zapotrzebowanie na wsparcie w zakresie ochrony torfowisk i mokradeł naturalnych.

▪ **Zgodność z zapisami Założeń do Umowy Partnerstwa na lata 2021-2027 oraz Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego 2030** – Uwzględniając zapisy Założeń do Umowy Partnerstwa na lata 2021-2027 możemy mówić o wysokim

stopniu zgodności tych form wsparcia, które wskazywali uczestnicy paneli eksperckich, a przewidzianymi w przywołanym dokumencie planowanymi do realizacji działaniami w obszarze realizacji Celu Polityki 2 – bardziej przyjazna dla środowiska bezemisyjna Europa (*a Greener, carbon free Europe*), w zakresie dotyczącym środowiska. Jednocześnie, co do zasady, możemy mówić o spójności doprecyzowanego zakresu wsparcia z zapisami Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030. W szczególności chodzi tutaj o zgodność z Celem głównym 1 Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym, gdzie uwzględniono cel szczegółowy dotyczący wieloaspektowego rozwoju Polski Wschodniej (Cel szczegółowy 1.1. Wzmacnianie szans rozwojowych obszarów słabszych gospodarczo – Tworzenie warunków do dalszego rozwoju konkurencyjnej gospodarki we wschodniej Polsce) oraz Cel szczegółowy 1.5 Rozwój infrastruktury wspierającej dostarczanie usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów. Zidentyfikowana spójność dotyczy także zgodności z Zasadą 7 Zrównoważone inwestowanie (w ramach Zasad polityki regionalnej).

Doprecyzowanie potrzeb w zakresie określonych typów projektów

- **Wyposażenie do prowadzenia akcji ratowniczych i usuwania skutków zjawisk katastrofalnych lub poważnych awarii chemiczno-ekologicznych:**
 - Podkreślono występowanie dużego zapotrzebowania na sprzęt dla służb ratowniczych, niezbędnego do prowadzenia działań związanych z powodziami i suszami.
 - Podkreślono zapotrzebowanie na sprzęt do transportu wody na potrzeby ratownictwa przeciwpożarowego oraz potrzeby ogólnobytowe i spożywcze, a także jej utrzymanie w miejscach podwyższonego okresowego zapotrzebowania (w tym przypadku wskazano na występowanie w ciągu roku od kilku do kilkunastu przypadków zgłaszania jednostkom ratowniczym zapotrzebowania na transport wody dla celów ogólnobytowych i

spożywczych). Zwrócono przy tym uwagę, że uwzględniając zaawansowanie technologiczne dostępnego sprzętu oraz stosowane metody czyszczenia i dezynfekcji sprzętu do transportu wody możliwy jest zakup sprzętu, który mógłby być wykorzystywany w odniesieniu do transportu wody do wszystkich ww. wariantów jej zastosowań.

- Podkreślono zapotrzebowanie na zakup pomp i agregatów prądotwórczych. Jeśli chodzi o pompy, to stanowią one element wyposażenia cystern, ewentualny zakup pojazdów do transportu wody zapewniłby jednocześnie dostępność sprzętu do pompowania i wypompowywania wody. Natomiast w przypadku agregatów prądotwórczych chodzi przede wszystkim o agregaty o relatywnie dużej mocy (mogące pełnić funkcję „przewoźnych elektrowni”) – w przypadku agregatów prądotwórczych mniejszej mocy potrzeby służb ratowniczych są względnie zaspokojone.
- Podkreślono zapotrzebowanie na zakup sprzętu do zapewnienia przez służby ratownicze tymczasowego zakwaterowania dla ofiar wypadków i zjawisk katastrofalnych (kontenery, namioty, sanitariaty itp.).
- Podkreślono zapotrzebowanie na zakup sprzętu ratunkowego w zakresie ratownictwa chemiczno-ekologicznego. Nie chodzi w tym przypadku o pojazdy ratownictwa chemiczno-ekologicznego, gdyż w tym zakresie potrzeby służb ratowniczych są względnie zaspokojone. Potrzeby dotyczą środków ochrony podstawowej i specjalistycznej ratowników, co wynika z postępującego zużycia zakupionego wcześniej sprzętu lub utraty jego pełnej funkcjonalności ochronnej (ma ona ograniczony czasowo charakter).
- Podkreślono zapotrzebowanie na wsparcie w zakresie działań doszkalających dla pracowników służb ratowniczych w celu zapewnienia odpowiedniego przygotowania do prowadzenia akcji ratowniczych, wykorzystywania nabywanego sprzętu ratowniczego oraz dostosowania się do ewentualnych zmian regulacji prawnych dotyczących różnego rodzaju działań prowadzonych przez służby ratownicze.

- Uwzględniając fakt, że zapotrzebowanie w zakresie wyposażenia do prowadzenia akcji ratowniczych i usuwania skutków zjawisk katastrofalnych lub poważnych awarii chemiczno-ekologicznych dotyczy przede wszystkim Państwowej Straży Pożarnej (Komenda w Lublinie), należałoby rozważyć realizację wsparcia w tym zakresie w ramach trybu pozakonkursowego. Pozwoliłoby to na przewyższenie ograniczeń związanych z koniecznością ubiegania się przez Komendę Wojewódzką Państwowej Straży Pożarnej o wsparcie w ramach interwencji szczebla ogólnopolskiego, gdzie (w sytuacji ograniczonej kwoty alokacji na całość działań skierowanych do Państwowej Straży Pożarnej) utrudnione było zaspokojenie potrzeb o charakterze regionalnym i lokalnym.
- **Wsparcie w zakresie infrastruktury do celów ujęcia, uzdatniania, magazynowania i dystrybucji wody:**
 - Podkreślono zapotrzebowanie na zakup sprzętu do zapewnienia wody dla celów ratowniczych, który jednocześnie może być wykorzystywany w sytuacjach awarii lub okresowych problemów z wydolnością sieci wodociągowej. Zwrócono przy tym uwagę na celowość wprowadzenia regulacji zobowiązujących beneficjentów realizujących projekty z zakresu retencji wodnej do udostępnienia zasobów wodnych z utworzonych zbiorników retencyjnych na potrzeby ratownicze (w przypadku zaistnienia takich okoliczności).
 - Jak wspomniano wcześniej, w sytuacjach kryzysowych magazynowanie i dystrybucja wody może być prowadzona przez służby ratownicze pod warunkiem zapewnienia odpowiedniego sprzętu przeznaczonego do tego rodzaju działań. W tym kontekście bardzo istotne jest zastrzeżenie, by – określając warunki naboru lub realizacji projektów – nie ograniczać charakteru i sposobu wykorzystywania sprzętu zakupionego w rezultacie otrzymania dofinansowania. Pozwoliłoby to np. wykorzystywać w transporcie wody pitnej cysterny przeznaczone do udziału w akcjach ratowniczych.

- Podkreślono zapotrzebowanie na wsparcie dotyczące prowadzenia działań uświadamiających skierowanych do mieszkańców woj. lubelskiego, a dotyczących: korzyści płynących z racjonalnego gospodarowania zasobami wodnymi, promocji korzystania z wody pitnej dostępnej w sieci wodociągowej (zamiast wody kupnej).
- **Wsparcie w zakresie gospodarki ściekowej:**
 - Podkreślono zapotrzebowanie na wsparcie związane z przygotowaniem odpowiednich odbiorników ściekowych, także z uwzględnieniem przyjmowania ścieków z kanalizacji deszczowej.
 - Zwrócono uwagę na konieczność dokonywania racjonalnej analizy (przez wnioskodawców – na etapie opracowywania koncepcji projektowych; przez Instytucję Organizującą Konkurs – na etapie oceny złożonych wniosków o dofinansowanie) celowości realizacji inwestycji związanych z budową oczyszczalni ścieków. W części przypadków rozwiązaniem bardziej efektywnym ekonomicznie będzie rozbudowa instalacji wodociągowej w celu zapewnienia dostępu do wody wysokiej jakości.
 - Nie wskazano na istotne konsekwencje (pozytywne lub negatywne) zróżnicowania warunków wdrażania na poziomie krajowym i regionalnym. W kontekście przyszłego okresu finansowania stwierdzono, że decydujące znaczenie będą tutaj i tak mieć szczegółowe regulacje dotyczące etapu aplikowania o wsparcie i późniejszej realizacji przedsięwzięcia.
- **Wsparcie w zakresie gospodarki o obiegu zamkniętym (cyrkularnym):**
 - Podkreślono zapotrzebowanie na wsparcie działań w zakresie zagospodarowania (odprowadzania i odzysku) wody deszczowej, np. poprzez wprowadzanie rozwiązań z zakresu zielonej infrastruktury. Dotyczy to szczególnie powierzchni utwardzonych, w przypadku których występuje szczególnie duży problem z odprowadzaniem wody deszczowej.

Wspieranie tego rodzaju działań powinno dotyczyć nie tylko przedsięwzięć, których głównym i bezpośrednim celem jest wprowadzanie rozwiązań w zakresie zagospodarowania wody deszczowej, ale także innych projektów infrastrukturalnych, np. Inwestycji drogowych. W ich przypadku należy promować wszelkie alternatywne rozwiązania zorientowane na odprowadzanie i odzysk wód deszczowych, tak by skutecznie odciążać kolektory i oczyszczalnie ścieków, które są bardzo obciążone właśnie ze względu na niewystarczającą skalę stosowania rozwiązań w zakresie zagospodarowania wód deszczowych.

Uczestnicy panelu eksperckiego zwrócili uwagę na fakt, że planowane jest wprowadzenie regulacji prawnych obligujących inwestorów realizujących przedsięwzięcia budowlane dotyczące nowopowstających budynków użyteczności publicznej do tworzenia w nich systemów przechwytywania wody deszczowej i wykorzystywania jej do utylizacji. Ewentualne wsparcie w ramach RPO WL mogłoby natomiast wspomagać realizację tego rodzaju działań w budynkach istniejących.

- Podkreślono zapotrzebowanie na wsparcie działań w zakresie budowy instalacji do wprowadzania do obiegu tzw. „szarej wody” wykorzystywanej w celach sanitarnych.
- Podkreślono zapotrzebowanie na wsparcie przedsiębiorstw we wdrażaniu wszelkiego rodzaju technologii z zakresu gospodarki cyrkularnej, tj. eliminowania odpadów lub ich ponownego wykorzystywania. Może to być realizowane zarówno poprzez dedykowane instrumenty dotyczące wyłącznie tego rodzaju technologii lub też premiowanie ich stosowania we wszelkich obszarach interwencji, w których przedsiębiorcy realizują przedsięwzięcia infrastrukturalne.

Dodatkowym wariantem wsparcia dla sektora przedsiębiorstw w tym obszarze może być wspomaganie firm we wdrażaniu rozwiązań w zakresie zarządzania, tj. pozyskiwania odpowiednich certyfikatów i/lub wdrażania

systemów zarządzania zapewniających zmniejszenie liczby generowanych odpadów lub ich wtórne przetwarzanie,

- Podkreślono zapotrzebowanie na wsparcie w zakresie tworzenia kompostowników przydomowych lub osiedlowych. Zastrzeżono przy tym, że tego rodzaju rozwiązania nie są możliwe do wdrożenia wszędzie (ograniczeniem może być tutaj rodzaj i gęstość zabudowy mieszkalnej).

▪ **Wsparcie w zakresie podnoszenia świadomości mieszkańców na temat znaczenia selektywnej zbiórki odpadów komunalnych:**

- Zwrócono uwagę, że w aspekcie selektywnej zbiórki odpadów komunalnych zrealizowano dotychczas szereg działań uświadamiających na szczeblu krajowym i regionalnym. Obecnie jak najbardziej należy podejmować działania uświadamiające, ale w coraz większym stopniu winny one uwzględniać nie tylko zagadnienia selektywnej zbiórki odpadów komunalnych, ale także koncepcji *zero waste* oraz *less waste*.

Zastrzeżono, że w przypadku tego rodzaju przedsięwzięć efekty będą mieć charakter długofalowy, ale jednocześnie trudno mierzalny. Ta specyfika powinna w związku z tym znaleźć swoje odzwierciedlenie w monitoringu projektów o takim charakterze i ich odpowiednim „owskaźnikowaniu”.

▪ **Wsparcie w zakresie Punktów Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych (PSZOK):**

- Podkreślono celowość wsparcia tworzenia Punktów Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych. Szczególnym uzasadnieniem dla tego rodzaju wsparcia jest fakt wprowadzenia zmian legislacyjnych, które obniżają atrakcyjność prowadzenia tego rodzaju podmiotów przez firmy zewnętrzne. Zwrócono przy tym uwagę na konieczność odpowiedniego określenia minimalnej wartości projektów zorientowanych na tworzenie Punktów Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych. Koszty utworzenia tego rodzaju podmiotów nie są bardzo duże, a zbyt wysoki minimalny pułap finansowy

mógłby prowadzić do realizacji niewielkiej liczby dużych przedsięwzięć.

Tymczasem z punktu widzenia zapewnienia dostępności Punktów Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych bardziej uzasadnione jest stworzenie rozproszonej terytorialnie sieci mniejszych podmiotów.

W kontekście wspierania tworzenia Punktów Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych zwrócono także uwagę, że w ramach promocji podejścia *zero waste / less waste* uzasadnione byłoby także wspomaganie pełnienia przez te placówki nie tylko funkcji gromadzenia i selekcji odpadów, ale także naprawy i przywracania pierwotnych odpadów do dalszego obrotu. Chodzi tutaj o utworzenie i funkcjonowanie punktów napraw lub punktów rzeczy używanych (tzw. „drugie życie”). W tym przypadku formą wsparcia mogłoby być dofinansowanie zatrudnienia osób w tego rodzaju punktach. Przy braku możliwości zastosowania takiego instrumentu pomocowego rozwiązaniem pośrednim byłoby premiowanie tych projektów dotyczących tworzenia Punktów Selektywnej Zbiórki Odpadów, w których przewidziano funkcjonowanie wspomnianych podmiotów.

- W odniesieniu do procesu selektywnej zbiórki odpadów zwrócono także uwagę na fakt, że specyficzna sytuacja dotyczy odpadów zielonych. Ta nowa kategoria odpadów wymaga odpowiedniej infrastruktury do ich zagospodarowania i przetworzenia w celu późniejszego wykorzystania. Jest to obszar potencjalnej kooperacji jednostek samorządu terytorialnego, które mogłyby wspólnie tworzyć instalacje na potrzeby zagospodarowania odpadów zielonych (w ramach RPO WL mógłby to więc być obszar interwencji objęty określonym wariantem instrumentów terytorialnych). Działania takie są tym bardziej uzasadnione, że przetwarzanie odpadów zielonych ułatwiałoby jednostkom samorządu terytorialnego osiągnięcia, wymaganego prawnie, poziomu recyklingu odpadów.
- W kontekście dyskusji o wspieraniu tworzenia Punktów Selektywnej Zbiórki Odpadów zwrócono w trakcie panelu eksperckiego uwagę na to, że

koncentracja tylko na kwestii gromadzenia odpadów przewidzianych do recyklingu to podejście niewystarczające i nierozwiązujące problemu gospodarowania odpadami w woj. lubelskim. W regionie brakuje bowiem sortowni selektywnych, które stanowią drugi istotny element gospodarowania odpadami. Co więcej, pojawiły się także opinie wskazujące na konieczność wsparcia budowy spalarni, gdyż obecnie wydolność województwa jest w tym aspekcie wysoce niewystarczająca.

▪ **Wsparcie w zakresie ochrony, regeneracji i zrównoważonego wykorzystania obszarów chronionych:**

- W przypadku tej formy wsparcia zaakcentowano przede wszystkim celowość wspomaganie rozbudowy sieci ośrodków edukacji ekologicznej w parkach krajobrazowych, by zwiększyć ich dostępność dla placówek edukacyjnych i turystów. Co istotne, uwzględniając bieżący stan i wielkość istniejącej bazy lokalowej, tego rodzaju przedsięwzięcia nie mogłyby się ograniczać tylko do działań modernizacyjnych, czy adaptacyjnych, ale musiałyby także uwzględniać budowę nowych obiektów. Można by przy tym wprowadzić określone wymogi lub preferencje dotyczące stosowanych rozwiązań architektonicznych, w tym dotyczących energochłonności (np. premiując budowę obiektów samowystarczalnych energetycznie, pasywnych itp.). Nie tylko modernizacja w ramach budynków istniejących, ale budowa nowych.

▪ **Wsparcie w zakresie zielonej i błękitnej infrastruktury:**

- Potwierdzono potrzebę wspierania tego rodzaju działań. Jednocześnie jednak, zastrzeżono, że nie jest w tym przypadku niezbędne zaostrenie wymogów dla wnioskodawców w zakresie tworzenia zielonej i błękitnej infrastruktury (np. w projektach rewitalizacyjnych, czy drogowych). Nie wszędzie takie działania muszą bowiem być podejmowane na dużą skalę, zresztą wielu projektodawców już takie komponenty do swoich przedsięwzięć wprowadza. Istotne jest więc w tym przypadku to, by zapewnić

kwalifikowalność wydatków związanych z tworzeniem zielonej i błękitnej architektury.

W kontekście przedsięwzięć z zakresu zielonej infrastruktury zwrócono także uwagę na ich niezbędne uzupełnienie działaniami dotyczącymi gospodarki wodnej, tj. przede wszystkim zapewnienia odpowiedniego nawodnienia, deszczowania trawników itp. Z tego względu również wydatki na rzezone działania powinny mieć charakter kwalifikowalny.

Wymagania krajowe i wspólnotowe

- **Wymagania wynikające z zapisów Polityki Ekologicznej Państwa 2030** – Uczestnicy panelu potwierdzili, że zapisy tego dokumentu potwierdzają wcześniejszy wniosek o braku problemu osuwiskowego na Lubelszczyźnie, jednocześnie wskazując na określone deficyty w obszarze infrastruktury kanalizacyjnej. Inny element diagnozy zawartej w Polityce Ekologicznej Państwa 2030, na który zwrócono uwagę to względnie mała lesistość regionu. Problem ten jest jeszcze pogłębiony przez pozostawanie 41% gruntów leśnych w rękach prywatnych, co utrudnia prowadzenie spójnej i kompleksowej polityki ekologicznej.

Uwzględniając całościowo zapisy Polityki Ekologicznej Państwa 2030 uczestnicy panelu wskazali, że w szczególności akcentują one wspieranie w woj. lubelskim działań dotyczących: adaptacji do określonych zjawisk klimatycznych (susze i powodzie), rozwoju małej retencji oraz promocji korzystania z odnawialnych źródeł energii.

- **Wymogi wspólnotowe dotyczące realizacji wydatków energetycznych w ramach planowanego *ring-fencingu*** – Uczestnicy panelu – odnosząc się do koncepcji zawartej w Założeniach do Umowy Partnerstwa na lata 2021-2027- potwierdzili funkcjonalność podejścia bazującego na rozdzieleniu wydatków kreujących określony efekt klimatyczny i cechujących się zerowym „markerem klimatycznym”. By jednak udało się osiągnąć założenia dotyczące wydatkowania

określonej puli środków finansowych w ramach RPO WL 2021-2027 niezbędne jest możliwie szerokie określenie zakresu interwencji i kwalifikowalnych form wsparcia. Zbytni rygorizm w tym aspekcie może bowiem doprowadzić do niezrealizowania wydatków energetycznych w założonym wymiarze.

RYNEK PRACY

W ramach niniejszego podrozdziału przedstawiono wyniki panelu eksperckiego dotyczącego obszaru: Rynek pracy. Prezentację wyników poprzedzono przywołaniem najważniejszych wyników z badania ankietowego dotyczących niniejszego obszaru.

Wyniki badania ankietowego

- Respondenci badania CAWI – dotychczasowi i potencjalni wnioskodawcy RPO WL – najczęściej zwracali uwagę na problem rynku pracy województwa lubelskiego, jakim są niskie zarobki proponowane przez pracodawców. Może to być przyczyną dwóch innych często wskazywanych problemów: braku wystarczającej liczby osób chętnych do pracy oraz emigracji zarobkowej mieszkańców regionu. Ponadto, respondenci często wskazywali na problem niedopasowania systemu szkolnictwa do wymogów rynku pracy;
- Badanie w obszarze rynku pracy zakładało ocenę poziomu zapotrzebowania na wsparcie w perspektywie finansowej 2021-2027, ze względu na poszczególne grupy docelowe. Poziom tego zapotrzebowania okazał się - zdaniem respondentów - najwyższy w odniesieniu do kobiet. Następne dwie grupy ze zbliżonymi wskazaniami stanowiły osoby w wieku 50+ oraz osoby z niskimi kwalifikacjami. Najmniej wskazań otrzymały osoby długotrwale bezrobotne. Mimo różnic, wszystkie wskazywane grupy otrzymały w miarę zbliżone do siebie liczby wskazań jako potrzebujące wsparcia, co sugeruje potrzebę utrzymania pomocy dla nich, przy jednoczesnym stosowaniu kierunkowania interwencji w innej formie niż włączanie / wyłączenie określonych grup z listy grup docelowych;

- Większość respondentów nie dostrzegła grup docelowych, które należałoby objąć wsparciem poza kategoriami wskazanymi w badaniu (kobiety, osoby w wieku 50+, osoby z niskimi kwalifikacjami, osoby z niepełnosprawnościami i osoby długotrwale bezrobotne). Te dodatkowe grupy docelowe wsparcia, wskazywane przez pozostałych badanych obejmowały: osoby pracujące, osoby z wyższym wykształceniem, mężczyzn oraz osoby do 30 roku życia;
- Respondenci badania zostali poproszeni o ocenę poziomu zapotrzebowania na wsparcie w perspektywie finansowej 2021-2027, ze względu na poziom wykształcenia. Można tutaj dostrzec, że ocenili w sposób zbliżony poziom zapotrzebowania na wsparcie dla osób o różnym poziomie wykształcenia. Sugeruje to wniosek, że zarówno dotychczasowi, jak i potencjalni wnioskodawcy, nie uważają, że poziom wykształcenia powinien być traktowany jako kryterium wpływające na wsparcie dla danej grupy;
- Ocenie została poddana adekwatność określonego wsparcia na rynku pracy do potrzeb poszczególnych grup docelowych - trudno jest jednak wyłonić jakieś jednoznaczne tendencje. W przypadku grupy osób do 30 roku życia za najbardziej adekwatne uznano takie formy wsparcia jak: staże i praktyki zawodowe, szkolenia oraz doradztwo i poradnictwo zawodowe. W odniesieniu do grupy w wieku 30-50 lat za najbardziej adekwatne uznano: szkolenia, pośrednictwo pracy, doposażenie stanowiska pracy, zatrudnienie subsydiowane. Wobec osób w wieku 50 lat i więcej lat za najbardziej adekwatne formy wsparcia uznano: wsparcie psychologiczne, subsydiowane zatrudnienie i pośrednictwo pracy. W przypadku osób z niepełnosprawnościami, jako najbardziej adekwatne formy wsparcia wskazano: wsparcie psychologiczne, wsparcie adaptacyjne i doposażenie stanowisk pracy;
- Ważnym aspektem badania wśród wnioskodawców i potencjalnych wnioskodawców, w kontekście obszaru rynku pracy było określenie, jakim wsparciem należałoby objąć osoby bezrobotne i bierne zawodowo. Dwie najwyżej

ocenione pod kątem skuteczności formy wsparcia dla tych osób – według respondentów — to staże zawodowe i szkolenia;

- Na pytanie o zasadność kontynuowania w ramach perspektywy finansowej 2021-2027 wsparcia kompleksowego (tj. szkolenia, doradztwo, bezzwrotne środki finansowe oraz wsparcie pomostowe, skierowane do osób bezrobotnych i biernych zawodowo zamierzających rozpocząć własną działalność gospodarczą), respondenci zdecydowanie odpowiadali „tak”. Przekonanie o celowości kontynuacji podejścia zorientowanego na zapewnienie kompleksowości wsparcia w obszarze rynku pracy jest bardzo silne;
- Większa część badanych widzi celowość realizowania wsparcia w postaci aktywizacji zawodowej połączonej z możliwością zapewnienia opieki nad dziećmi;
- Dotychczasowi i potencjalni wnioskodawcy określili, jakie są pożądane formy opieki nad dziećmi. Obie grupy respondentów, za najbardziej pożądaną formę opieki nad dziećmi uznali żłobek. Blisko połowa respondentów wskazała też na usługi dziennego opiekuna oraz klub dziecięcy;
- Według opinii respondentów najbardziej adekwatną formułą wsparcia w zakresie aktywnego i zdrowego starzenia się, dla wskazanych w badaniu grup docelowych (osoby bezrobotne, bierne zawodowo, pracujące) są programy profilaktyczne;
- Większość dotychczasowych i potencjalnych wnioskodawców, którzy wzięli udział w badaniu nie posiadała w momencie jego przeprowadzenia sprecyzowanych planów dotyczących realizacji projektów dotyczących obszaru rynku pracy. Jednak ci spośród respondentów, którzy takie pomysły mieli najczęściej pochodzili z obszaru miasta Lublin.

Zakres i charakter interwencji dotyczącej rynku pracy w przyszłej perspektywie finansowej

- **Znaczenie elastycznego reagowania na zmieniającą się sytuację społeczno-gospodarczą** – Generalny problem dotyczy faktu diagnozowania problemów na

etapie programowania, a następnie konsekwentne utrzymywanie pierwotnych założeń dotyczących kierunków i form wsparcia, przy jednocześnie zmieniającej się sytuacji społeczno-gospodarczej. W trakcie panelu eksperckiego zwrócono uwagę, że priorytetem powinna być ciągła aktualizacja zapisów programowych, przez cały okres wdrażania Programu. Pojawił się także postulat realizacji tzw. badawczego „Projektu Zero” (nazwa zaproponowana przez jednego z respondentów ze względu na fakt, że wyniki takiego projektu powinny stanowić punkt wyjścia do konstruowania szczegółowego zakresu interwencji), tj. przygotowania na etapie programowania pogłębionej diagnozy problemów na rynku pracy, która będzie stanowić podstawę do określenia założeń dotyczących interwencji, ale która byłaby przedmiotem ciągłego monitoringu oraz ewentualnej aktualizacji i korekt (jeśli z przeprowadzonego monitoringu wynikać będzie konieczność przeorientowania Programu, to należy to robić, a nawet wprowadzać zmiany odnoszące się do konkretnych projektów)². Z uwagi na potrzebę posiadania aktualnych diagnoz służących monitoringowi wspomniany projekt badawczy powinien być realizowany przez całą perspektywę 2021-27.

- **Działania dotyczące szeroko rozumianego dostosowania popytu i podaży na rynku pracy** – Respondenci zwrócili uwagę, że jednym z kluczowych problemów lubelskiego rynku pracy jest nierównowaga ilościowa i jakościowa pomiędzy popytem a podażą na rynku pracy. Z tego względu uzasadnione jest podejmowanie określonych działań spośród których najważniejsze to:
 - Zwiększenie skuteczności przepływu informacji pomiędzy pracodawcami a systemem nauczania – chodzi tutaj głównie o wykorzystywanie wiedzy z prowadzonych badań dotyczących funkcjonowania systemu oświaty oraz

² W założeniu miałyby to być nawiązanie do projektów badawczych realizowanych przez Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie w poprzedniej perspektywie finansowej (Lubelskie Obserwatorium Rynku Pracy i Lubelskie Obserwatorium Rynku Pracy – kontynuacja).

zapotrzebowania na siłę roboczą wyrażanego przez sektor przedsiębiorstw oraz uwzględnienia ich przez system oświaty.

- Konstruowanie ewentualnych instrumentów preferujących oceniane na etapie aplikacyjnym projekty w taki sposób, by preferencje dotyczyły zawodów reprezentowanych przez pracowników / osoby poszukujące pracy, nie zaś branż reprezentowanych przez przedsiębiorstwo, którego dotyczy projekt. Tym bardziej nie należy w ramach obszaru: „Rynek pracy” wprowadzać preferencji bazujących na przypisaniu danego podmiotu gospodarczego do określonej regionalnej inteligentnej specjalizacji. W przypadku projektów skierowanych do osób poszukujących pracy ewentualne preferencje mogłyby dotyczyć wspierania poszerzania zakresu posiadanych kwalifikacji lub (w przypadku zawodów niewymagających specjalistycznych kwalifikacji i długiego procesu kształcenia) reorientacji zawodowej w kierunku tych zawodów, które mają charakter deficytowy.
- **Objęcie wsparciem zróżnicowanych kategorii i grup docelowych** – Uczestnicy panelu wskazali na celowość objęcia pomocą w ramach RPO WL zróżnicowanych kategorii grup docelowych. Przede wszystkim były to:
 - Osoby długotrwale bezrobotne i bierne zawodowe – Dotarcie do tej kategorii osób oraz skuteczne jej wspieranie jest utrudnione – z tego względu szczególnego znaczenia nabiera tutaj pogłębiona diagnoza potrzeb i późniejsze stosowanie elastycznych i zindywidualizowanych rozwiązań nie tylko z zakresu aktywizacji zawodowej, ale i społecznej. Wskazywano tutaj m.in. na stosowanie takich rozwiązań jak krótkookresowe staże, w ramach których testuje się predyspozycje osób niemających określonych kwalifikacji, by następnie doszkalać je szczegółowo w ramach tego zawodu / rodzaju wykonywanej pracy, w przypadku której ujawniły się ich największe predyspozycje. Istotne znaczenie przypisano w odniesieniu do tej grupy także instrumentom wsparcia z zakresu ekonomii społecznej.

- Osoby z niepełnosprawnościami – W przypadku tej grupy podkreślono znaczenie takich form wsparcia jak: wsparcie asystenckie w miejscu pracy, zapewnienie konsultacji medycznych w związku z podejmowaną aktywnością zawodową, zatrudnienie subsydiowane bazujące na relatywnie wysokim poziomie dofinansowania kosztów zatrudnienia.
- Osoby młode – W odniesieniu do tej kategorii odbiorców wsparcia podkreślono, że powinna ona być wspierana całościowo, co oznacza np. niekoncentrowanie się tylko na wybranych podkategoriach, takich jak chociażby NEET (*Not in employment, education or training*), a więc osobach niepracujących, nieuczących się i nienabywających w żaden inny sposób wiedzy i kwalifikacji. Wsparcie dla osób młodych powinno stanowić istotną część interwencji dotyczącej rynku pracy, a jego zakres nie powinien być ograniczony dodatkowymi kryteriami. Poza tym nie należy ograniczać osobom młodym dostępu do określonych instrumentów pomocowych, np. poprzez ustalanie minimalnych progów wiekowych, których osiągnięcie jest niezbędne dla możliwości skorzystania ze wsparcia (jak np. ma to miejsce w przypadku dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej, które udzielane są w ramach projektów dofinansowanych ze środków RPO WL 2014-2020 wyłącznie osobom, które ukończyły 30 rok życia). Postulowane jest uwzględnienie instrumentów, które będą zapewniać jak najwcześniejsze podejmowanie działań wspierających (wczesna diagnoza ewentualnych trudności i odpowiednie wsparcie).

W przypadku osób młodych istotne jest także zapewnienie wsparcia dla absolwentów, ale nie tylko tych bezpośrednio wchodzących na rynek pracy, ale także tych, którzy już rozpoczęli swoją aktywność zawodową. Osoby te mogą potrzebować pomocy w zakresie niewielkiego uzupełnienia wiedzy i kwalifikacji, swoistego „skalibrowania” ich kompetencji w kontekście wymagań pracodawcy, ew. innej pomocy pozwalającej się im zakorzenić na rynku pracy (np. wsparcia mentorskiego w miejscu pracy).

- Osoby starsze – W przypadku tej kategorii osób chodzi przede wszystkim o podejmowanie działań wspierających zorientowanych na utrzymanie ich aktywności zawodowej.
- Osoby z zaburzeniami psychicznymi – W przypadku tej grupy docelowej wskazano na celowość oferowania wsparcia, które dotyczyłoby trafnej diagnozy potencjału, możliwości i ograniczeń danej osoby w kontekście jej aktywności zawodowej, także z elementami zaawansowanego pośrednictwa pracy. Dodatkowo, istotne byłoby zapewnienie wsparcia w miejscu pracy, ze szczególnym uwzględnieniem dofinansowania wszelkiego rodzaju działań asystenckich skierowanych do osoby z niepełnosprawnościami zatrudnionej na danym stanowisku pracy.
- Cudzoziemcy i pracodawcy chcący zatrudnić cudzoziemców – Zwrócono uwagę, że zatrudnienie cudzoziemcy wymaga z punktu widzenia pracodawcy podejmowania dodatkowych działań przygotowawczych, które nie występują w sytuacji zatrudniania obywateli Polski. Również sam cudzoziemiec (pracujący lub poszukujący zatrudnienia) może wymagać dodatkowego wsparcia doradczego lub szkoleniowego. Z powyższych powodów uzasadnione jest wyodrębnienie tej kategorii odbiorców wsparcia, przy jednoczesnym zastrzeżeniu, że takie wyodrębnienie nie ma służyć określaniu wymogów w zakresie minimalnego odsetka uczestników projektów reprezentujących tę grupę, ale bardziej trafnemu dopasowaniu instrumentów pomocowych.
- Osoby pracujące – Uczestnicy panelu zwrócili uwagę na fakt, że w ramach RPO WL 2014-2020 wsparcie w obszarze rynku pracy jest skoncentrowane przede wszystkim na osobach w relatywnie trudnej sytuacji na rynku pracy. Uwzględniając aktualnie niski poziom bezrobocia, celowe byłoby w przyszłej perspektywie finansowej ukierunkowanie interwencji w większym stopniu na osobach pracujących. Pozwoliłoby to na bardziej skuteczne odniesienie się do problemu, na który zwracano uwagę w badaniu, tj. niskiego poziomu

wynagrodzeń w woj. lubelskim (który to problem stanowi dziś na Lubelszczyźnie o wiele większe wyzwanie niż bezrobocie).

- **Odejście od modelu preferowania określonych grup docelowych** – Pomimo wskazywania przez uczestników panelu powyższych grup docelowych jako szczególnie preferowanych w ramach interwencji dotyczącej rynku pracy, pojawiały się także postulaty odejścia od modelu wsparcia, w którym preferuje się określone grupy odbiorców pomocy (lub np. określa się minimalny wymagany stopień ich udziału w projekcie). W opinii części uczestników panelu należy w sposób równy traktować wszystkich potencjalnych odbiorców pomocy, unikając ograniczania dostępności wsparcia wskutek preferowania określonych kategorii osób. Innymi słowy, struktura populacji uczestników danego projektu powinna stanowić odzwierciedlenie diagnozy przeprowadzonej w ramach tego projektu, nie zaś odzwierciedlenie wymagań aplikacyjnych. Jak podkreślono, dotyczy to nie tylko kategorii osób do których kierowana jest pomoc, ale także form wsparcia (tzn. w warunkach naboru nie należy w żaden sposób określać wymaganego odsetka uczestników projektu objętego danym instrumentem pomocowym).
- **Powiązanie wsparcia w obszarze rynku pracy z innymi obszarami interwencji RPO WL** – Ze względu na różnorodność czynników oddziałujących na sytuację na rynku pracy wskazano na celowość powiązania wsparcia dotyczącego rynku pracy z innymi obszarami interwencji. Z jednej strony chodzi tutaj np. o wiązanie działań dotyczących rynku pracy z interwencją w obszarze edukacji (zarówno jeśli chodzi o dostosowanie oferty edukacyjnej do sytuacji i wymagań na rynku pracy i wspieranie odpowiednio sprofilowanego kształcenia zawodowego, jak i realizowanie wsparcia w formie doradztwa zawodowego skierowanego do uczniów różnych poziomów edukacji). Z drugiej zaś o świadomość, że na sytuację na lokalnym rynku pracy (zarówno w wymiarze podażowym, jak i popytowym) wpływa także rozwój infrastruktury wszelkiego typu (drogowej, mieszkaniowej, telekomunikacyjnej).

- **Zapewnienie w przyszłym okresie finansowania dostępności wsparcia na rozpoczęcie działalności gospodarczej** – Podkreślając znaczenie różnorodności i kompleksowości oferowanych instrumentów pomocowych, szczególną uwagę zwrócono na wsparcie związane z uruchamianiem działalności gospodarczej. Podkreślono, że dla części osób (a także w pewnych branżach i sektorach, przede wszystkim w obszarze usług) będzie to najskuteczniejsza forma pomocy. Tym większe znaczenie ma w tym przypadku – sygnalizowane wcześniej – eliminowanie ograniczeń (np. wiekowych) w zakresie dostępności instrumentu pomocowego.
- **Rozważenie dopuszczenia realizacji projektów dedykowanych konkretnym przedsiębiorstwom** – Uczestnicy panelu eksperckiego ocenili przedsięwzięcia realizowane na potrzeby konkretnej firmy jako cechujące się wysokim poziomem adekwatności, a jednocześnie pozwalające przezwyciężyć ograniczenia modelu wsparcia opartego o świadczenie usług rozwojowych w ramach Bazy Usług Rozwojowych (gł. dotyczące dofinansowania bardziej zaawansowanych i specjalistycznych, a zatem także bardziej kosztownych, usług szkoleniowych i doradczych). Z tego powodu został sformułowany postulat przywrócenia formuły projektów prowadzonych na potrzeby konkretnego przedsiębiorstwa.
- **Programowanie wsparcia bez sztywnego wydzielenia odrębnych obszarów pomocy** – Obok, scharakteryzowanych powyżej, propozycji dotyczących szczegółowych aspektów interwencji w obszarze rynku pracy w przyszłym okresie finansowania pojawił się także w ramach panelu eksperckiego postulat bardziej zasadniczego przeorientowania podejścia do realizacji wsparcia. Określono to mianem odejścia od myślenia „ustawowo-matrycowego”, w ramach którego w sposób sztuczny i administracyjny wydziela się różne obszary interwencji. Jak zwrócono uwagę, w przypadku rynku pracy takie podejście miało uzasadnienie w sytuacji trudnej sytuacji na rynku pracy i zjawiska wysokiego bezrobocia (a tym samym konieczności podejmowania relatywnie wystandardyzowanych działań na masową skalę). Obecnie bardziej efektywnym rozwiązaniem miałyby być przyjęcie

perspektywy odbiorcy pomocy i jego różnorodnych problemów i potrzeb, które mogą stanowić wiązkę dotyczącą jednocześnie takich sfer jak np.: aktywność zawodowa, edukacja, włączenie społeczne, zdrowie. W takim przypadku świadczenie pomocy rozproszonej (w formie oddzielnych projektów realizowanych w ramach różnych Osi Priorytetowych) zawsze będzie mniej skuteczne, ale i mniej efektywne. Lepszym rozwiązaniem byłoby tutaj integrowanie w projektach różnych form wsparcia (odnoszących się do różnych obszarów interwencji), ale bez ich „katalogowego” wskazywania na etapie aplikowania o wsparcie.

Choć opisane powyżej podejście może być trudne do wdrożenia ze względu na wymogi i ograniczenia wspólnotowe, to warto potraktować je jako swoisty „typ idealny” i próbować przynajmniej testowania pewnych elementów proponowanego podejścia.

- **Zgodność z zapisami Założeń do Umowy Partnerstwa na lata 2021-2027 oraz Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030** – Uwzględniając zapisy Założeń do Umowy Partnerstwa na lata 2021-2027 możemy mówić o wysokim stopniu tych form wsparcia, które wskazywali uczestnicy paneli eksperckich, a przewidzianymi w przywołanym dokumencie planowanymi do realizacji działaniami w obszarze realizacji Celu Polityki 4 – Europa o silniejszym wymiarze społecznym (*a more Social Europe*), w zakresie dotyczącym rynku pracy. Jednocześnie, co do zasady, możemy mówić o spójności doprecyzowanego zakresu wsparcia z zapisami Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030. W szczególności chodzi tutaj o zgodność z Celem głównym 2 Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych, a w jego ramach z Celem szczegółowym 2.1 Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego.

Zapewnienie skuteczności interwencji

- **Nieutożsamianie skuteczności interwencji w obszarze rynku pracy z efektem zatrudnieniowym** – Uczestnicy panelu zwrócili uwagę, by nie utożsamiać

skuteczności interwencji odnoszącej się do rynku pracy wyłącznie z efektem zatrudnieniowym. Po pierwsze, podejście skoncentrowane na efektywności zatrudnieniowej miało swoje uzasadnienie w okresie trudnej sytuacji na rynku pracy, w chwili obecnej należy szukać innych narzędzi definiowania, identyfikacji i oceny efektów interwencji w obszarze rynku pracy (np. dotyczących zmiany podejścia do swojej aktywności zawodowej, wzrostu motywacji). Po drugie, skupienie się na efekcie zatrudnieniowym sprawia, że nie dostrzega się efektów innego rodzaju. Tymczasem, w przypadku osób np. szczególnie mocno oddalonych od rynku pracy, użytecznym i wartościowym efektem będzie sam fakt uczestnictwa w projekcie, który może stanowić formę „inwestycji” o odsuniętym w czasie momencie zwrotu. Po trzecie, jeśli uwzględnimy wcześniejszy postulat o zwiększeniu skali wsparcia skierowanego do osób pracujących, to efektywność zatrudnieniowa będzie miernikiem nieprzydatnym (bardziej użyteczna byłaby tutaj miara dotycząca wzrostu poziomu wynagrodzenia).

- **Korzystanie z wypracowanych w poprzednich perspektywach finansowych rozwiązań innowacyjnych** – W trakcie panelu zwrócono uwagę, że w poprzednich okresach finansowania wypracowano wiele rozwiązań modelowych dotyczących rynku pracy (Program Operacyjny Kapitał Ludzki, Inicjatywa Wspólnotowa EQUAL),, podano w tym kontekście przykład modelu wczesnej interwencji socjalnej stanowiącego efekt jednego z projektów innowacyjnych realizowanych w woj. lubelskim. W ramach przyszłego RPO WL należałoby utrzymać i/lub stworzyć mechanizmy ich wykorzystywania. Po pierwsze, chodziłoby o utrzymanie – stosowanych w obecnej perspektywie finansowej – preferencji dla przedsięwzięć projektowych wykorzystujących wspomniane rozwiązania i modele wsparcia. Po drugie, należałoby rozważyć w przyszłym okresie finansowania przeprowadzenie odrębnego konkursu, który dotyczyłby wyłącznie projektów zorientowanych na wdrożenie wypracowanych wcześniej rozwiązań innowacyjnych i niestandardowych.

Uwarunkowania aplikowania o wsparcie i realizacji projektów w zakresie interwencji dotyczącej rynku pracy

- **Formuła rozliczania projektów bazująca na kosztach jednostkowych** – Formułę kosztów jednostkowych oceniono krytycznie ze względu na fakt, że prowadzi ona do obniżania kosztów realizacji zadań projektowych mających charakter merytoryczny, co negatywnie przekłada się na ogólną jakość projektów. Jest to szczególnie niekorzystne w sytuacji, gdy oczekuje się podejmowania działań niestandardowych, czy bazujących na pogłębionej i wieloaspektowej analizie potrzeb uczestnika projektu. Ewentualnym sposobem przezwyciężenia wskazanej słabości metodyki kosztów jednostkowych mogłoby być ich obliczanie nie w odniesieniu do kosztu realizacji danego zadania w przeliczeniu na 1 osobę, lecz w odniesieniu do kosztu wybranych wskaźników jednoznacznie obrazujących efekty projektu.
- **Ryczałtowa formuła rozliczania projektów** – Ryczałtową formułę rozliczania projektów uznano za użyteczną w przypadku projektów z obszaru rynku pracy (ale także kształcenia i edukacji). Podkreślono jednak, że należałoby rozważyć zwiększenie pułapu wartości projektu, do którego możliwe jest stosowanie metodyki ryczałtowej (pojawiała się propozycja ustalenia tego pułapu na poziomie 2 mln zł). Zwracano uwagę, że tego rodzaju rozwiązanie uprościłoby procedury rozliczeniowe projektów dużych, a więc cechujących się największą efektywnością, jednocześnie akcentując aspekt skuteczności przedsięwzięć projektowych i osiągniętych efektów. Z drugiej jednak strony wskazywano na ryzyko towarzyszące takiemu podejściu, gdy nie z winy projektodawcy nie udałoby się osiągnąć założonych wartości docelowych wskaźników realizacji projektu.
- **Trudności ze stosowaniem zasady konkurencyjności** – Uczestnicy panelu zgłaszali postulat liberalizacji stosowania zasady konkurencyjności (za wyjątkiem sytuacji, w których jednostki sektora finansów publicznych są zobowiązane do stosowania Prawa Zamówień Publicznych). Podkreślano, że zobowiązanie

projektodawców do prowadzenia postępowań konkursowych, gdy wcześniej zaakceptowano (na etapie oceny wniosku o dofinansowanie) przedmiot zamówienia i jego wartość finansową, jest nieuzasadnione i generuje dodatkowe obciążenia administracyjne. Zwrócono uwagę, że rygorystycznie stosowana zasada konkurencyjności generuje ryzyko obniżania nie tylko ceny, ale i jakości usług realizowanych na potrzeby projektu.

Problematyczność zasady konkurencyjności wskazano także w przypadku wymogu jej stosowania przy wyborze przez podmioty publiczne kooperantów do projektów partnerskich. Taka sytuacja może zniechęcać do nawiązywania współpracy międzysektorowej oraz zmniejszać jej trwałość, a także skutkować pasywnością w realizacji projektów realizujących zasadę partnerstwa.

KSZTAŁCENIE / EDUKACJA

W ramach niniejszego podrozdziału przedstawiono wyniki paneli eksperckich dotyczące obszaru: Kształcenie / edukacja. Prezentację wyników poprzedzono przywołaniem najważniejszych wyników z badania ankietowego dotyczących niniejszego obszaru.

Wyniki badania ankietowego

- Respondenci badania dostrzegli największe potrzeby i braki w stosunku do niniejszych obszarów / poziomów kształcenia: kształcenia ogólnego, edukacji przedszkolnej oraz kształcenia zawodowego / branżowego;
- Ocena poziomu zapotrzebowania na wsparcie dla poszczególnych grup docelowych / podmiotów, przyniosła wniosek, iż trzy kategorie odbiorców wsparcia wymagają największej uwagi. Były to szkoły / placówki oświatowe, uczniowie oraz osoby dorosłe z własnej inicjatywy zainteresowane nabyciem / podnoszeniem kwalifikacji lub kompetencji. Można tu również zaznaczyć, że pozostałe grupy docelowe, nie odbiegają w badaniu znacznie wskazaniami od tych najczęściej wskazywanych;

- Za najbardziej adekwatną formę wsparcia dla dzieci w wieku przedszkolnym respondenci uznali zajęcia dodatkowe - podobnie było w przypadku kategorii uczniów. Jako najlepsze wsparcie dla studentów określono praktyki/staże zawodowe, natomiast dla doktorantów – pomoc stypendialną;
- Za najbardziej adekwatny obszar wsparcia dla dzieci w wieku przedszkolnym respondenci uznali indywidualizację pracy z dziećmi o specjalnych potrzebach edukacyjnych, a dla uczniów był to rozwój kompetencji kluczowych. Jako najlepsze wsparcie dla studentów i doktorantów podano praktyczne wykonywanie zadań w rzeczywistym środowisku pracy;
- Respondenci badania dokonali oceny obszarów wsparcia najbardziej adekwatnych dla poszczególnych kategorii placówek. W przypadku ośrodków wychowania przedszkolnego oraz szkół / placówek oświatowych za najbardziej adekwatne formy wsparcia uznano: doposażenie obiektu, dostosowanie infrastruktury oraz podnoszenie kompetencji i kwalifikacji nauczycieli. Dla uczelni wyższych, badani stwierdzili, że najbardziej adekwatnym wsparciem jest doposażenie obiektu oraz dostosowanie infrastruktury i umiędzynarodowienie szkolnictwa wyższego;
- W perspektywie finansowej na lata 2021-2027, według respondentów do nauczycieli powinno być kierowane głównie wsparcie w formie szkoleń, studiów podyplomowych oraz warsztatów;
- Kompetencjami kluczowymi, które w największym stopniu wymagają wsparcia w przyszłej perspektywie, są – jak wynika z badania - porozumiewanie się w języku obcym, kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne oraz umiejętność uczenia się. Natomiast za najważniejsze umiejętności uniwersalne, które należy wspierać w obszarze Kształcenie / Edukacja, uczestnicy badania uznali: rozwiązywanie problemów oraz kreatywność;
- Wśród respondentów badania, wypowiadających się w tematyce obszaru Kształcenie / Edukacja, zdecydowanie dominuje brak sprecyzowanych pomysłów

na realizację projektu. Rozłożenie struktury podmiotów posiadających pomysły na realizację projektów w obszarze Kształcenie / Edukacja, jest relatywnie spore, jednak najwięcej z nich pochodzi z obszaru miasta Lublin oraz spoza województwa lubelskiego. W większości są to mikroprzedsiębiorstwa i jednostki systemu oświaty / JST szczebla gminnego.

Doprecyzowanie zakresu wsparcia w przyszłej perspektywie finansowej

- **Zapotrzebowanie na wsparcie na wszystkich etapach edukacji** – Uczestnicy panelu wyrazili opinię, iż trudno mówić o szczególnie wysokim poziomie zapotrzebowania na wsparcie w odniesieniu do jakiegokolwiek etapu edukacji. Zapotrzebowanie to jest cały czas znaczące w przypadku wszystkich szczebli edukacji formalnej, przy czym oczywiście zróżnicowany jest charakter potrzeb w różnych typach placówek oświatowych, co wynika ze specyfiki profilu kształcenia. Jeśli chodzi o szczegółowe wskazania dotyczące oczekiwanych obszarów pomocy to akcentowano celowość zapewnienia wsparcia związanego m.in. z: pomocą skierowaną do uczniów szczególnie uzdolnionych; pomocą skierowaną do uczniów szkół artystycznych; organizacją zajęć sportowych (pod warunkiem ich wpisywania się w cele danego przedsięwzięcia).
- **Specyficzne instrumenty pomocowe w odniesieniu do kształcenia zawodowego** – W przypadku kształcenia zawodowego wskazano na celowość stosowania specyficznych instrumentów pomocowych zorientowanych na poprawę jakości edukacji zawodowej. Po pierwsze, w celu zapewnienia możliwie najbardziej kompleksowego przygotowania do aktywności zawodowej (ze szczególnym uwzględnieniem kwestii dynamiki zmian sytuacji społeczno-gospodarczej) podkreślono, że projekty skierowane do placówek kształcenia zawodowego nie powinny się ograniczać wyłącznie do problematyki edukacji zawodowej, ale dotyczyć także wspierania rozwoju kompetencji kluczowych. Po drugie, należy wspomagać rozwój kompetencyjny nauczycieli praktycznej nauki zawodu, zarówno poprzez staże nauczycielskie, jak i zajęcia praktyczne, w ramach

których łączone grupy uczniów i nauczycieli zawodowych rozwijają swoje umiejętności w bezpośrednim kontakcie z przedstawicielami sektora przedsiębiorstw. Po trzecie, uczestnicy panelu podkreślili znaczenie wsparcia dla jednostek kształcenia zawodowego z mniejszych ośrodków. W tym przypadku chodziłoby przede wszystkim o wsparcie w zakresie nawiązania i utrzymania współpracy ze znaczącymi podmiotami gospodarczymi (np. dotyczącej staży uczniowskich i/lub nauczycielskich).

- **Zapewnienie wsparcia w obszarze kształcenia ustawicznego** – Podobnie jak w przypadku panelu poświęconego rynkowi pracy, także i w ramach dyskusji dotyczącej kształcenia /edukacji podkreślono celowość kontynuacji wsparcia dotyczącego kształcenia ustawicznego, przy jednoczesnym zastrzeżeniu, by nie ograniczać dostępności tej formy wsparcia poprzez precyzyjne określanie grup docelowych i ich struktury w konkretnych projektach. Takie podejście, koncentrując się na grupach postrzeganych jako defaworyzowane, w rezultacie może ograniczać dostępność pomocy dla osób, które – przy uwzględnieniu bieżącej sytuacji na krajowym i regionalnym rynku pracy – mogą być postrzegane jako „domyślny” odbiorca pomocy w formule kształcenia ustawicznego. Dodatkowy, zasygnalizowany, negatywny skutek to kreowanie „wiecznych uczestników projektów”, czyli osób, które spełniając określone kryteria selekcyjne są rekrutowane przez różnych realizatorów projektów. Uwzględniając powyższe, postulowano możliwie jak najmniejsze „profilowanie” populacji uczestników projektów (pierwotną jego przyczyną są wymagania aplikacyjne i realizacyjne), które mają później swoje następstwa w sposobie rekrutacji uczestników projektów.

Na szczególną kwestię zwrócono uwagę w przypadku kształcenia ustawicznego dla osób biernych zawodowo. W odniesieniu do tej grupy docelowej postulowano odejście od wkomponowania wsparcia w formie kształcenia ustawicznego w określoną „ścieżkę” aktywizacji zawodowej, może to bowiem zniechęcać realizatorów projektów do obejmowania pomocą osób z tej grupy. W

przypadku osób biernych zawodowo wystarczającym zakładanym efektem powinno być nabycie określonej wiedzy i/lub kwalifikacji, które mogą zaprocentować w przyszłości.

- **Wspieranie przedsięwzięć innowacyjnych i niestandardowych** – W odniesieniu do wszystkich wymiarów interwencji w obszarze edukacji podkreślono znaczenie stworzenia warunków do realizacji przedsięwzięć innowacyjnych i niestandardowych, jako pozwalających na generowanie dużej skuteczności z punktu widzenia ostatecznych odbiorców i zapewnienie wysokiego poziomu adekwatności do rzeczywistych potrzeb uczestników projektów.
- **Zapewnienie wsparcia na realizację działań o charakterze infrastrukturalnym** – Uczestnicy panelu, poza zwróceniem uwagi na różne aspekty zapotrzebowania na wsparcie ze środków EFS, podkreślili także aktualność potrzeb w zakresie inwestycji infrastrukturalnych. Podkreślono przy tym rozległość i różnorodność istniejących potrzeb i deficytów, co z kolei przekłada się na zasadność zapewnienia wsparcia dotyczącego: budowy, adaptacji i modernizacji budynków oraz doposażenia placówek oświatowych.
- **Zapewnienie wsparcia dotyczącego rozwoju specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych** – Uczestnicy panelu eksperckiego zwrócili uwagę na celowość zapewnienia wsparcia odnoszącego się do rozwoju specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych. Chodzi o to, by tego rodzaju placówki mogły oferować spójny i kompleksowy pakiet usług, który włączyć będzie rewalidację i rehabilitację osób z niepełnosprawnościami w działania *stricte* edukacyjne. Tego rodzaju postulat wynika z sygnałów docierających od rodziców dzieci z niepełnosprawnościami, gdzie wskazuje się na konieczność codziennej koordynacji procesu edukacyjnego z rehabilitacją realizowaną, do tej pory, poza macierzystą placówką edukacyjną dziecka.
- **Zapewnienie wsparcia skierowanego do dzieci migrantów** – Uczestnicy panelu zwrócili uwagę na potrzebę zapewnienia wsparcia dla dzieci migrantów, gł. z Ukrainy. Podkreślono przy tym, że choć dzieci te mogłyby uczestniczyć we

wszelkich innych działaniach projektowych realizowanych w placówce edukacyjnej, to jednak dotyczyć tych dzieci może specyficzna wiązka problemów i wyzwań rozwojowych, stąd niniejsza propozycja.

- **Postulat równego traktowania publicznych i niepublicznych placówek oświatowych** – Część uczestników zwracała uwagę, że w ramach wdrażania RPO WL 2014-2020 występowała swoista nieufność wobec organizacji pozarządowych chcących realizować zadania z obszaru kształcenia / edukacji. Podkreślano, że należy zapewnić równomierny dostęp do wsparcia, bez preferencji dla jednostek samorządu terytorialnego (lub z ewentualną premią punktową za powoływanie partnerstw międzysektorowych).
- **Zgodność z zapisami Założeń do Umowy Partnerstwa na lata 2021-2027 oraz Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030** – Uwzględniając zapisy Założeń do Umowy Partnerstwa na lata 2021-2027 możemy mówić o wysokim stopniu zgodności tych form wsparcia, które wskazywali uczestnicy paneli eksperckich, a przewidzianymi w przywołanym dokumencie planowanymi do realizacji działaniami w obszarze realizacji Celu Polityki 4 – Europa o silniejszym wymiarze społecznym (*a more Social Europe*), w zakresie dotyczącym edukacji. Jednocześnie, co do zasady, możemy mówić o spójności doprecyzowanego zakresu wsparcia z zapisami Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030. W szczególności chodzi tutaj o zgodność z Celem głównym 2 Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych, a w jego ramach z Celem szczegółowym 2.1 Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego.

WŁĄCZENIE SPOŁECZNE

W ramach niniejszego podrozdziału przedstawiono wyniki paneli eksperckich dotyczące obszaru: Włączenie społeczne. Prezentację wyników poprzedzono przywołaniem najważniejszych wyników badania ankietowego dotyczących niniejszego obszaru.

Wyniki badania ankietowego

- Większość uczestników badania stwierdziło, że jeśli chodzi o grupy docelowe, do których przede wszystkim powinno zostać skierowane wsparcie w zakresie integracji społecznej, powinny to być: osoby poniżej 15 roku życia, osoby wykluczone lub zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym;
- Respondenci badania proszeni byli o wskazanie najważniejszych obszarów problemowych w zakresie integracji społecznej. Najczęściej wskazywano na starzenie się społeczeństwa, a nieco rzadziej, ale również relatywnie często – wykluczenie społeczne;
- W obszarze usług społecznych za najistotniejsze formy wsparcia uznano: rozwój form usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania, wsparcie dla tworzenia i funkcjonowania dziennych / rodzinnych domów pomocy i specjalistyczne usługi opiekuńcze;
- Instrumentami wsparcia cechującymi się - zdaniem respondentów - najwyższym poziomem skuteczności są: instrumenty aktywnej integracji, programy aktywności lokalnej oraz prace społecznie użyteczne. Warto tu zaznaczyć, że najmniejszy odsetek badanych jako skuteczne narzędzie integracji społecznej i zawodowej wskazał zasiłki i pomoc w naturze, co traktować można jako preferowanie przez respondentów aktywizujących form wsparcia;
- Ocenie w badaniu został poddany wpływ poszczególnych czynników (m.in. wiek, wykształcenie) na skuteczną integrację społeczną i zawodową lub na tzw. „wyjście z systemu pomocy społecznej”. W opinii respondentów, wiek stanowi czynnik sprzyjający skutecznej integracji społecznej i zawodowej w przypadku osób młodszych. Czynnik płci, nie oddziałuje w pozytywny lub negatywny sposób na możliwość skutecznej integracji zawodowej i społecznej. W kontekście okresu pobierania świadczeń pomocy społecznej: krótki okres (do 1 roku) nie stanowi istotnego obciążenia dla osoby objętej wsparciem, ale wraz z jego wydłużaniem, wzrasta zagrożenie, że czynnik ten może istotnie zakłócić proces skutecznej

integracji społecznej i zawodowej. Z kolei jeśli chodzi o poziom wykształcenia, to – wg respondentów – im jest on wyższy, tym bardziej pozytywne jest oddziaływanie na przebieg procesu aktywizacyjnego. Jeśli chodzi o miejsce zamieszkania, to ma ono pozytywny wpływ na skuteczność procesu aktywizacji w przypadku obszarów miejskich, natomiast w odniesieniu do obszarów wiejskich – negatywny. Za największą barierę skutecznej integracji społecznej i zawodowej uznano natomiast alkoholizm / narkomanię oraz bezdomność;

- Badani zostali zapytani o zasadność obligatoryjnego stosowania instrumentów aktywnej integracji o charakterze zawodowym w ramach działań dotyczących włączenia społecznego. Większość respondentów potwierdziła zasadność takiego rozwiązania;
- Większość respondentów uważa za zasadne wyodrębnienie środków na rzecz zatrudnienia pracownika socjalnego w projektach realizowanych przez jednostki organizacyjne pomocy społecznej;
- Badanie zakładało zasięgnięcie opinii wnioskodawców oraz potencjalnych wnioskodawców, odnośnie sytuacji małego zainteresowania realizacją projektów przez jednostki organizacyjne pomocy społecznej. Respondenci stwierdzili, że najpoważniejszymi problemami są w tym przypadku: wysokie wymagania dotyczące osiągnięcia poziomu efektywności społecznej i zatrudnieniowej oraz trudne do osiągnięcia wartości wskaźników rezultatu bezpośredniego w projekcie dotyczące np. liczby osób, które nabyły kompetencje / podniosły kwalifikacje oraz liczby osób, które podjęły zatrudnienie po opuszczeniu programu;
- Respondentów proszono także o ocenę zasadności stosowania poszczególnych form wsparcia ekonomii społecznej. Relatywnie wysoko oceniono takie formy wsparcia ekonomii społecznej, jak: refundacja wyposażenia lub doposażenia stanowiska pracy, zatrudnienie przejściowe dla osób opuszczających podmioty reintegracyjne czy placówki opiekuńczo – wychowawcze i wsparcie tworzenia miejsc pracy w sektorze ekonomii społecznej, w szczególności w przedsiębiorstwach społecznych. Należy jednak zaznaczyć, że pozostałe formy

wsparcia nie zostały ocenione znacząco gorzej pod względem zasadności ich stosowania;

- Większość respondentów nie posiadała w chwili badania konkretnych pomysłów na realizację działań projektowych, dotyczących włączenia społecznego. Zakres i charakter planów projektowych odzwierciedla dużą różnorodność zasadnych do podejmowania działań w obszarze włączenia społecznego. Z tego względu trudno wskazać tutaj jednoznacznie dominujące typy projektów, natomiast bez wątplenia zauważyć można, że plany projektowe obejmują bardzo różne obszary i formy wsparcia, jednocześnie nie pomijając tych kwestii, które w oparciu o wcześniej analizowane dane można zidentyfikować jako szczególnie adekwatne wobec bieżącej sytuacji społeczno-demograficznej w regionie (np. wsparcie skierowane do seniorów, czy działania w zakresie deinstytucjonalizacji różnych form opieki). Wartość pomysłów na projekty w obszarze: „Włączenie społeczne” waha się pomiędzy 100 tys. zł a 10 mln zł. Średnia wartość przedsięwzięcia to 2,14 mln zł.

Zakres i charakter interwencji dotyczącej włączenia społecznego w przyszłej perspektywie finansowej

- **Znaczenie właściwej diagnozy sytuacji dla procesu programowania –** Uczestnicy panelu eksperckiego podkreślili, że prawidłowe programowanie interwencji w zakresie włączenia społecznego wymaga przeprowadzenia całościowego, jakościowego badania systemu pomocy społecznej / włączenia społecznego. Aktualnie brakuje takiego kompleksowego podejścia, które łączy różne aspekty i problemy w tym obszarze problemowym, są jedynie badania cząstkowe dotyczące różnych kwestii istotnych z punktu widzenia interwencji odnoszącej się do kwestii włączenia społecznego (poświęcone m.in. ekonomii społecznej, zjawisku ubóstwa, problemowi bezrobocia). Z kolei sam zakres i charakter interwencji powinien być opracowywany nie przez Instytucję

Zarządzającą, lecz przez zespoły eksperckie mające doświadczenie praktyczne w różnych aspektach działań na rzecz włączenia społecznego.

- **Koncentracja wsparcia na osobach głęboko wykluczonych** – W trakcie panelu zasygnalizowano, że w przyszłym okresie finansowania wsparcie dotyczące włączenia społecznego powinno być kierowane przede wszystkim do osób głęboko wykluczonych (osoby głęboko uzależnione, osoby bezdomne), kobiet i dzieci doświadczających przemocy oraz rodzin w kryzysie. Zwrócono uwagę, że w ramach RPO WL 2014-2020 wsparcie adresowane było raczej do osób w mniejszym stopniu wykluczonych społecznie lub zagrożonych wykluczeniem społecznym.

W przypadku osób bezdomnych – odwołując się do doświadczeń zagranicznych – zwrócono uwagę, że akcent powinien być położony na wsparcie całościowe, o relatywnie długim horyzoncie czasowym, realizowane etapami: od pracy streetworkingowej, poprzez dom pobytu / ośrodek (na początku o obniżonym standardzie), aż do usamodzielnienia (np. w mieszkaniu socjalnym)³. Z kolei jeśli chodzi o osoby głęboko uzależnione, to kluczowe jest zapewnienie wsparcia w formie psycho- i socjoterapii.

Wprowadzenie proponowanego podejścia wymagać będzie nie tylko wprowadzenia specyficznych rozwiązań i instrumentów pomocowych skierowanych do osób głęboko wykluczonych, ale także zmiany w zakresie monitorowania efektów interwencji. Mniejszy nacisk powinien być położony na wskaźniki efektywnościowe (przy czym całkowicie należałoby zrezygnować ze wskaźnika efektywności zatrudnieniowej). Istotniejsze powinno być jakościowe

³ Trzeba jednak wziąć pod uwagę, że w polskich realiach prawnych dotyczących wsparcia dla osób w kryzysie bezdomności, wdrożenie w całości proponowanego modelu pomocy może nie być możliwe (np. w odniesieniu do etapu przebywania w placówkach / noclegowniach o obniżonym standardzie, ale np. dopuszczających przebywanie w nich osób pod wpływem alkoholu).

scharakteryzowanie przebiegu uczestnictwa w projekcie osób korzystających z pomocy. Takie podejście pozwoliłoby ograniczyć ryzyko występowania zjawiska *creamingu*⁴, a tym samym umożliwiłoby objęcie wsparciem osób najbardziej go wymagających.

- **Zapewnienie wsparcia dla osób młodych** – W przypadku zagadnienia wsparcia dla osób młodych zwrócono uwagę na następujące kwestie precyzujące zakres i formę wsparcia. Po pierwsze, należy w RPO WL 2021-2027 zapewnić wsparcie dotyczące młodych osób z zaburzeniami psychicznymi, tak by częściowo zniwelować istotne deficyty (regionalne i krajowe) w zakresie dostępności opieki psychologicznej i psychiatrycznej. Po drugie, należy zapewnić wsparcie na rzecz usamodzielniania się osób wychodzących z placówek opiekuńczo-wychowawczych.
- **Zapewnienie wsparcia dla osób starszych** – W przypadku zagadnienia wsparcia dla osób starszych zwrócono uwagę na następujące kwestie precyzujące zakres i formę wsparcia⁵. Po pierwsze, należałoby zastosować dywersyfikację wsparcia dla osób starszych stosując kryterium podziału dotyczące samodzielności danej osoby (osoby samodzielne – wymagające w większym stopniu wsparcia aktywizacyjnego; osoby niesamodzielne lub o ograniczonej samodzielności – wymagające przede wszystkim dostępności odpowiednich usług społecznych). Po drugie, w przypadku usług społecznych kierowanych do osób w wieku

⁴ *Creaming* czyli tzw. „spijanie śmietanki” to sytuacja, w której do projektów rekrutowane są osoby w lepszej sytuacji wyjściowej, a unika się rekrutacji trudnych kategorii uczestników, tak by zwiększyć prawdopodobieństwo osiągnięcia zaplanowanych w projekcie efektów.

⁵ Ze względu na ograniczone ramy czasowe panelu nie było możliwości przedyskutowania szerokiego katalogu instrumentów pomocowych skierowanych do osób w wieku senioralnym, spośród których wymienić można m.in.: wsparcie otoczenia niesamodzielnych osób starszych i niepełnosprawnych w zakresie opieki wytchnieniowej (opiekunowie nieformalni) czy rozwój usług asystenckich; rozwój usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych; rozwój teleopieki; koordynacja usług zdrowotnych i społecznych w zakresie opieki senioralnej; rozwój / doskonalenie procesu wypracowywania standardów usług w zakresie opieki senioralnej świadczonej w środowisku lokalnym.

senioralnym nacisk powinien być położony przede wszystkim na: wsparcie w miejscu zamieszkania, dzienne domy pomocy społecznej, kluby seniora. Po trzecie, zarówno w przypadku wsparcia aktywizacyjnego, jak i usług społecznych skierowanych do osób starszych, należy uwzględnić wsparcie o charakterze towarzyszącym związane z zapewnieniem mobilności. Brak wsparcia towarzyszącego o charakterze transportowym może w rezultacie stanowić istotną barierę korzystania z właściwej pomocy (problem ten dotyczy również osób z niepełnosprawnościami).

- **Zapewnienie wsparcia w obszarze ekonomii społecznej** – Uczestnicy panelu podkreślili celowość wspierania spółdzielni socjalnych zwracając uwagę na konieczność stosowania prostych, ale skutecznych instrumentów pomocowych (np. wsparcie finansowe o charakterze pomostowym). Dodatkowo uzasadnione jest dofinansowanie zatrudnienia osoby menedżera, którego zadaniem byłaby profesjonalizacja działalności danej spółdzielni (np. w wymiarze marketingowym). Taka osoba mogłaby w charakterze doradcy wspomagać działalność więcej niż jednej spółdzielni socjalnej.

W kontekście funkcjonowania spółdzielni socjalnych zastrzeżono, że obecnie wsparcie powinno być kierowane przede wszystkim na wspieranie istniejących spółdzielni i ich rozwój, nie zaś tworzenie nowych podmiotów o niewielkim potencjale.

Dodatkowym instrumentem pośrednio oddziałującym na sektor ekonomii społecznej może być w opinii uczestników panelu premiowanie tych JST, które zlecają zadania publiczne spółdzielniom socjalnym. To premiowanie może także dotyczyć wszelkich działań projektowych realizowanych przez administrację samorządową w ramach RPO WL – w zależności od specyfiki projektu część zadań w nim przewidziana mogłaby być realizowana przez spółdzielnie socjalne.

- **Zgodność z zapisami Założeń do Umowy Partnerstwa na lata 2021-2027 oraz Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030** – Uwzględniając zapisy Założeń do Umowy Partnerstwa na lata 2021-2027 możemy mówić o wysokim

stopniu zgodności tych form wsparcia, które wskazywali uczestnicy paneli eksperckich, a przewidzianymi w przywołanym dokumencie planowanymi do realizacji działaniami w obszarze realizacji Celu Polityki 4 – Europa o silniejszym wymiarze społecznym (*a more Social Europe*), w zakresie dotyczącym włączenia społecznego. Jednocześnie, co do zasady, możemy mówić o spójności doprecyzowanego zakresu wsparcia z zapisami Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030. W szczególności chodzi tutaj o zgodność z Celem głównym 2 Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych, a w jego ramach z Celem szczegółowym 2.1 Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego. Dodatkowo, zauważyć należy powiązanie z Celem głównym 3 Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie, w odniesieniu do Celu szczegółowego 3.3 Poprawa organizacji świadczenia usług publicznych.

Zapewnienie adekwatności, skuteczności i trwałości interwencji

- **Zapewnienie adekwatności wsparcia** – Adekwatność pomocy w dużej mierze powinna wynikać z konsultowania jej zakresu z odbiorcami stosowanych form wsparcia, a tego się nie robi. Uczestnicy panelu wskazywali, że docierają do nich sygnały np. od osób starszych, że wsparcie które otrzymali, nie odzwierciedla ich potrzeb i jest nieprzydatne. W kontekście zapewnienia adekwatności wsparcia warto także wskazać na sygnalizowane w trakcie panelu problemy dotyczące współpracy międzysektorowej oraz kooperacji pomiędzy różnymi szczeblami samorządu terytorialnego. Trudności w tym zakresie sprawiają, że podejmowane są działania o charakterze rozproszonym, nierównomiernym terytorialnie, czy też nieskoordynowanym. Poza tym, brak lub ograniczony zakres współpracy utrudnia optymalne wykorzystanie zasobów różnych sektorów i podmiotów na rzecz zapewnienia usług społecznych o najwyższym poziomie adekwatności i możliwie najwyższej jakości.
- **Podejście do oceny skuteczności wsparcia w obszarze włączenia społecznego** – W trakcie panelu eksperckiego podkreślono, że pomiar

skuteczności wsparcia w zakresie włączenia społecznego jest trudny, ale to nie oznacza, że przedsięwzięcia te nie generują określonych efektów. Efekty te są trudniej uchwytnie, bo dotyczą efektu psychologicznego lub społecznego. Ograniczona jest w tym przypadku użyteczność mierników ilościowych skuteczności interwencji (zwrócono na to uwagę w szczególności w odniesieniu do działań skierowanych do osób bezdomnych) bardziej adekwatne są narzędzia pomiaru jakościowego.

W kontekście pomiaru skuteczności projektów dotyczących włączenia społecznego zwrócono także uwagę na fakt, że niemożliwym jest całkowite wyeliminowanie elementu porażki, czy niepowodzenia (także w osiągnięciu założonych wartości docelowych wskaźników realizacji projektu). Powinien w takich sytuacjach mieć zastosowanie mechanizm nieobciążania realizatora projektu konsekwencjami zasady proporcjonalności (oczywiście z wymogiem złożenia wyjaśnienia odnoszącego się do problemów, które spowodowały zaistniałą sytuację).

- **Zapewnienie trwałości wsparcia** – Podobnie jak w przypadku skuteczności wsparcia, także i kwestię trwałości interwencji dotyczącej włączenia społecznego należy postrzegać specyficznie. Trwałość ta jest trudniejsza do osiągnięcia, ale jej brak nie oznacza każdorazowo niepowodzenia projektu. Jednocześnie zwracano uwagę, że ze względu na rzeczoną specyfikę okres realizacji projektów dotyczących włączenia społecznego powinien być relatywnie dłuższy. Z drugiej strony, trzeba mieć także świadomość, że w niektórych typach projektów (np. dotyczących spółdzielni socjalnych) utrzymanie trwałości może być (bez np. stosowania wsparcia pomostowego nie w odniesieniu do osób indywidualnych lecz nowoutworzonych podmiotów) bardzo trudne.

Uwarunkowania dotyczące aplikowania o wsparcie i realizacji projektów w zakresie interwencji dotyczącej włączenia społecznego

- **Rola Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej** – Zwrócono uwagę na niejasną rolę ROPS w odniesieniu do wdrażania RPO WL. W ramach panelu zwrócono uwagę na to, że bez wątplenia powinna zostać zwiększona rola ROPS na etapie programowania wsparcia z obszaru włączenia społecznego, ze szczególnym uwzględnieniem interwencji odnoszącej się do ekonomii społecznej. Chodzi tutaj przede wszystkim o: zwiększenie roli konsultacyjnej ROPS w odniesieniu do zapisów dokumentów programowych oraz dokumentacji konkursowej (regulaminów konkursów), a także włączenie ROPS w uzgodnienia pomiędzy IZ a OWES. Wskazywano także na problem braku reprezentacji ROPS w Komitecie Monitorującym RPO. Jednocześnie, do rozważenia pozostaje kwestia zaangażowania ROPS w zadania wdrożeniowe dotyczące ekonomii społecznej, tak by ROPS pełnił funkcję zbliżoną do funkcji pełnionej w ramach RPO przez Instytucje Pośredniczące. Duży wpływ na ewentualną decyzję w tym zakresie będzie mieć rozstrzygnięcie, czy w przyszłym okresie finansowania tematyka ekonomii społecznej będzie powiązana z obszarem rynku pracy (co ogranicza szanse na zwiększenie roli ROPS), czy też włączenia społecznego (co z kolei sprawia, że skala zaangażowania ROPS we wdrażanie Programu mogłaby zostać zwiększona).
- **Funkcjonowanie Ośrodków Wspierania Ekonomii Społecznej** – Pozytywnie oceniono kwestię ciągłości funkcjonowania OWES i to, że proces wyboru nowych podmiotów na okres 4-letni został przeprowadzony jeszcze przed rozpoczęciem nowego okresu finansowania, co pozwoli zapewnić ciągłość ich funkcjonowania w okresie rozpoczynania wdrażania Programu w ramach nowej perspektywy finansowej. Jeśli chodzi o preferowany tryb wyboru OWES (konkursowy / pozakonkursowy), to zwrócono uwagę, że ten pierwszy generuje większe ryzyko niskiego poziomu świadczonych usług (przywołano przy tym opinie odnoszące

się do jednego z obecnie funkcjonujących OWES, wobec którego pojawiły się negatywne opinie podmiotów korzystających z jego wsparcia).

- **Problem wkładu własnego** – Uczestnicy zwrócili uwagę, że trudności z wniesieniem wkładu własnego dotyczą przede wszystkim „trzeciego sektora”. Wkład własny stanowi bardzo duże obciążenie, ale i ryzyko dla organizacji pozarządowych, szczególnie tych o mniejszym potencjale finansowym. Krytycznie w tym kontekście oceniono ewentualne zwiększenie wielkości wkładu własnego powyżej 15% wartości projektu, może to mieć negatywne skutki dla potencjału absorpcyjnego potencjalnych beneficjentów, a tym samym dla dynamiki wdrażania Programu.
- **Ryczałtowa formuła rozliczania projektów** – Podobnie jak w przypadku obszaru dotyczącego rynku pracy, także i tutaj pozytywnie ocenioną tę formułę rozliczania projektów, szczególnie akcentując jej pozytywne oddziaływanie na sprawność całego procesu rozliczeniowego.

ZDROWIE

W ramach niniejszego podrozdziału przedstawiono wyniki paneli eksperckich dotyczące obszaru: Zdrowie. Prezentację wyników poprzedzono przywołaniem najważniejszych wyników badania ankietowego dotyczących niniejszego obszaru.

Wyniki badania ankietowego

- Za najistotniejsze formy wsparcia w ramach obszaru zdrowia w badaniu zostały uznane: badania profilaktyczne, profilaktyka chorób nowotworowych, edukacja zdrowotna, rehabilitacja medyczna oraz wsparcie usług o charakterze opiekuńczym i zdrowotnym, adresowanych w szczególności do osób starszych, osób niepełnosprawnych, osób niesamodzielnych. Pierwsze z powyższych wskazań jest jednak zdecydowanie uznane za najistotniejszą formę wsparcia;
- Z najwyższym poziomem zapotrzebowania na realizację działań w poszczególnych obszarach dotyczących zdrowia, mamy do czynienia w przypadku

tych form wsparcia: wzmocnienie działań w kierunku ochrony senioralnej, wzmocnienie działań w dziedzinach priorytetowych określonych w *Policy Paper*, wzmocnienie działań na rzecz kompleksowej opieki rehabilitacyjnej oraz wzmocnienie działań w kierunku opieki psychiatrycznej – Program zdrowotny ukierunkowany na profilaktykę zaburzeń nerwicowych związanych ze stresem;

- Poszczególne usługi medyczne zostały poddane ocenie w kontekście ich dostępności. Według respondentów badania, najgorzej postrzegana jest dostępność: do usług lekarzy specjalistów w ramach ambulatoryjnej opieki medycznej, usług lekarzy w ramach nocnej i świątecznej opieki medycznej, badań zlecanych przez lekarzy ambulatoryjnej opieki specjalistycznej oraz usług lekarzy specjalistów w ramach leczenia szpitalnego.

Zakres i charakter interwencji dotyczącej zdrowia w przyszłej perspektywie finansowej

- **Specyfika interwencji dotyczącej obszaru zdrowia** – Uczestnicy panelu zwracali uwagę na istotny problem dotyczący projektowania zakresu i charakteru interwencji w obszarze zdrowia w przyszłej perspektywie finansowej. Problem ten związany jest z faktem, że zadania w sferze ochrony zdrowia są uwarunkowane przede wszystkim działaniami podejmowanymi przez Narodowy Fundusz Zdrowia oraz jednostki samorządu terytorialnego. Wsparcie w ramach RPO ma tu charakter nie tylko relatywnie niewielki, ale także trudno jest „wkomponować” to wsparcie w funkcjonujący w Polsce publiczny system ochrony zdrowia i tak „skalibrować” interwencję współfinansowaną ze środków wspólnotowych, by przyczyniała się ona do rozwiązania kluczowych problemów tego systemu, np. odnoszących się do zapewnienia odpowiedniego finansowania usług medycznych, a w rezultacie zapewnienia ich dostępności na poziomie adekwatnym do potrzeb społecznych w tym zakresie (w trakcie panelu eksperckiego pojawiały się np. – trudne do uwzględnienia na etapie programowania interwencji – postulaty, by oferowane wsparcie dotyczyło

dofinansowania deficytowych miejsc świadczenia usług medycznych w celu zapewnienia odpowiedniego poziomu dostępności tych ostatnich). Dodatkowym czynnikiem ograniczającym możliwość swobodnego kształtowania zakresu i charakteru pomocy w obszarze zdrowia jest konieczność uwzględniania dokumentów szczebla krajowego regulujących przebieg interwencji dotyczącej tego zagadnienia, z którymi zapisy RPO WL muszą pozostawać w pełni spójne.

- **Wsparcie w zakresie wzrostu znaczenia opieki ambulatoryjnej w relacji do opieki szpitalnej** – Uczestnicy panelu podkreślali celowość zapewnienia wsparcia dla kontynuacji procesu zwiększania znaczenia opieki ambulatoryjnej w relacji do opieki szpitalnej. Podkreślano w tym przypadku znaczenie ambulatoryjnej opieki specjalistycznej dla możliwości przeprowadzania świadczeń zabiegowych, przede wszystkim w odniesieniu do takich specjalizacji jak: okulistyka, urologia, ginekologia. Wsparcie miałyby być w tym przypadku zorientowane przede wszystkim na zwiększanie zakresu świadczeń i bazy zabiegowej w ramach tzw. „chirurgii jednego dnia”.

Zaakcentowano przy tym, że w przypadku wsparcia inwestycyjnego należy weryfikować planowane w projektach zakupy sprzętowe m.in. właśnie pod kątem przechodzenia od modelu szpitalnego do modelu ambulatoryjnego. Chodzi tu o to, że opieka ambulatoryjna wymaga niekiedy zakupu innego rodzaju sprzętu w stosunku do sprzętu, który byłby wykorzystywany w przypadku opieki szpitalnej. Inny jest też w obu przypadkach sposób zagospodarowania przestrzeni obiektów realizujących do tej pory świadczenia medyczne w modelu szpitalnym (co ma znaczenie np. w przypadku oceny przedsięwzięć zakładających przebudowę / rozbudowę budynków).

- **Wsparcie dotyczące inwestycji infrastrukturalnych w obszarze zdrowia** – W ramach panelu eksperckiego pojawiły się także opinie dotyczące celowości wsparcia dotyczącego bazy infrastrukturalnej szpitali. Podkreślano przy tym ograniczoną wydolność lokalową placówek szpitalnych, w kontekście której niewystarczająca jest pomoc dotycząca modernizacji budynków szpitalnych lub

doposażenia. Istotne byłoby bowiem w tym przypadku wsparcie związane z budową nowych lub rozbudową istniejących budynków (zwrócono przy tym uwagę, że niekiedy budowa nowego obiektu może być bardziej racjonalna i efektywna niż modernizacja budynku istniejącego). Abstrahując od realnych szans na dostępność w przyszłej perspektywie finansowej wsparcia na tego rodzaju działania, trzeba tutaj jednak zaznaczyć, że tego rodzaju pomoc mogłaby stać w sprzeczności z – wcześniej przywołanym – kierunkowaniem wsparcia na przejście od modelu opieki szpitalnej na rzecz opieki ambulatoryjnej.

- **Wsparcie w zakresie podstawowej opieki zdrowotnej** – Poza wsparciem procesu przechodzenia od leczenia szpitalnego do leczenia w formule ambulatoryjnej, podkreślano także celowość wsparcia skierowanego do elementu systemu ochrony zdrowia, jakim jest podstawowa opieka zdrowotna. Zwrócono przy tym uwagę na fakt, że pomoc dotyczącą podstawowej opieki zdrowotnej cechuje duża efektywność ze względu na objęcie tym rodzajem opieki zdrowotnej bardzo dużej liczby pacjentów (w relacji do specjalistycznego leczenia szpitalnego). Poza tym, ewentualne doposażenia podstawowej opieki zdrowotnej w sprzęt diagnostyczny pozwoliłoby na ograniczenie kosztów związanych z prowadzeniem diagnostyki w warunkach szpitalnych, czy nawet ambulatoryjnych.
- **Wsparcie w zakresie zapewnienia opieki długoterminowej** – W trakcie panelu zwrócono uwagę na rosnące zapotrzebowanie na świadczenia z zakresu opieki długoterminowej, podkreślając w związku z tym celowość zapewnienia wsparcia na rozwój tego rodzaju usług medycznych. Chodzi tutaj o dwa wymiary opieki długoterminowej. Po pierwsze, wsparcie dla pacjentów w ich środowisku domowym. W tym przypadku niezbędne jest zapewnienie odpowiedniego zaplecza sprzętowego dla podmiotów świadczących tego rodzaju usługi (np. specjalistyczne łóżka dla pacjentów objętych opieką domową oraz innego rodzaju sprzęt niezbędny dla zapewnienia odpowiedniej jakości opieki). Po drugie, wsparcie w ramach formuły opieki stacjonarnej realizowanej w hospicjach i zakładach opiekuńczo-leczniczych. To drugie wskazanie jest o tyle istotne, że

wskazuje ono na konieczność włączenia w ewentualny system wsparcia dotyczącego zapewnienia opieki długoterminowej obu ww. typów placówek. Podkreślić przy tym należy, że w trakcie panelu akcentowano potrzebę dofinansowania zarówno tworzenia zakładów opiekuńczo-leczniczych, jak i działań związanych ze zwiększaniem dostępności usług tych podmiotów poprzez zwiększanie liczby oferowanych przez nie miejsc.

- **Wsparcie w zakresie diagnostyki medycznej** – Inny obszar wsparcia w zakresie zdrowia, na którego potrzebę uwzględnienia zwracano uwagę dotyczy diagnostyki, tj. działań zorientowanych na zwiększenie dostępu pacjentów do świadczeń diagnostycznych, w szczególności bazujących na diagnostyce radiologicznej (rezonans magnetyczny, tomografia komputerowa). Również w odniesieniu do świadczeń diagnostycznych akcentowano znaczenie procesu przechodzenia od opieki szpitalnej do opieki ambulatoryjnej, zwracając uwagę, że diagnostyka może być skutecznie prowadzona także w ramach drugiego ze wspomnianych trybów opieki. W rezultacie, jeśli udałoby się zwiększyć dostępność opieki ambulatoryjnej, zarówno w aspekcie zabiegowym, jak i diagnostycznym, byłby to czynnik istotnie zmniejszający znaczenie opieki szpitalnej w ramach funkcjonującego systemu ochrony zdrowia.
- **Wsparcie w zakresie profilaktyki zdrowotnej** – Podkreślając znaczenie prowadzenia działań profilaktycznych, pozytywnie oceniono aktualną profilaktykę zdrowotną dotyczącą chorób onkologicznych i chorób układu krążenia. Zwrócono natomiast uwagę na celowość wsparcia procesu profilaktyki zdrowotnej odnoszącej się do: chorób zakaźnych (znaczenie szczepień ochronnych i ich roli w profilaktyce chorób zakaźnych), problemu nadwagi / otyłości (promocja zasad prawidłowego odżywiania, informacja dotycząca nadwagi / otyłości jako czynników ryzyka w określonych jednostkach chorobowych) oraz profilaktyki horyzontalnej dotyczącej wydłużenia okresu aktywności zawodowej (przy zastrzeżeniu, że nie powinna ona być kierowana tylko do osób w wieku przed- lub okołoemerytalnym, ale także do osób młodszych). W kontekście tego

ostatniego wymiaru działań profilaktycznych, ze względu na jego horyzontalny charakter, warto także przywołać jeden z postulatów uczestników panelu, który dotyczył koordynacji działań profilaktycznych. Chodzi w tym przypadku o utworzenie Centrum Profilaktyki – podmiotu, który odpowiedzialny byłby za integrację regionalnej profilaktyki zdrowotnej planowanej i realizowanej w ramach różnych programów profilaktycznych. Rozwiązaniem pośrednim byłoby natomiast wsparcie dla tworzenia sieci edukatorów zdrowia, tj. osób, które w różnych instytucjach zajmowałyby się działaniami z zakresu profilaktyki zdrowotnej.

Taka jednostka jak Centrum Profilaktyki mogłaby również realizować zadania w zakresie diagnozy sytuacji w obszarze ochrony zdrowia w woj. lubelskim, zastępując rozproszoną diagnostykę poszczególnych JST, przy czym w trakcie panelu eksperckiego pojawiło się także zastrzeżenie, że w obecnym stanie prawnym administracja samorządowa jest zobowiązana do przygotowywania tego rodzaju diagnoz dla swojego obszaru funkcjonowania. Z drugiej jednak strony, ewentualna działalność diagnostyczna takiej placówki – jak sugerowano w trakcie panelu – powinna być szersza niż wymaga tego zakres opracowywanych przez administrację samorządową map potrzeb zdrowotnych, gdyż powinna ona obejmować także poza usługami *stricto* medycznymi także usługi: dietetyczne, sportowe, rehabilitacyjne itp.

- **Wsparcie rozwoju kadr systemu ochrony zdrowia** – W ramach przeprowadzonego panelu eksperckiego zwrócono uwagę na celowość zapewnienia wsparcia dotyczącego rozwoju szeroko rozumianych kadr systemu ochrony zdrowia. Po pierwsze, chodzi o personel *stricto* medyczny, przy czym nie powinien on być postrzegany wyłącznie przez pryzmat niedoboru lekarzy (gdzie podkreślano celowość położenia nacisku na wsparcie adresowane do lekarzy reprezentujących najbardziej deficytowe specjalizacje, w tym: geriatrów, psychiatrów i pediatrów), ale także niedoborów i potrzeby rozwoju kompetencji pielęgniarek oraz fizjoterapeutów. Jeśli chodzi o personel lekarski, to

podkreślono, że w rezultacie wprowadzania ogólnokrajowych regulacji dotyczących funkcjonowania systemu ochrony zdrowia, w najbliższym czasie zwiększeniu ulegnie liczba lekarzy rezydentów w szpitalach terenowych (poniżej szczebla wojewódzkiego), może to wymagać podejmowania działań związanych z zapewnieniem odpowiednich warunków pracy (ale także np. zakwaterowania) dla tej grupy.

Po drugie, chodzi o wsparcie adresowane do personelu niemedycznego, ze szczególnym uwzględnieniem: specjalistów zdrowia publicznego (realizujących zadania z zakresu profilaktyki zdrowotnej), organizatorów służby zdrowia, sekretarek medycznych, koderów. Zarówno w odniesieniu do personelu medycznego, jak i niemedycznego podkreślano użyteczność kształcenia podyplomowego jako instrumentu rozwoju kompetencji pracowników systemu ochrony zdrowia.

▪ **Podejście dziedzinowe dotyczące interwencji w obszarze ochrony zdrowia –**

Poza wskazaniem poszczególnych elementów systemu ochrony zdrowia, w przypadku których występuje zapotrzebowanie na określonego rodzaju wsparcie, uczestnicy panelu eksperckiego zidentyfikowali też określone dziedziny medycyny, które w szczególności wymagają pomocy (przy czym ma ona zróżnicowany charakter). Propozycje kierunkowania wsparcia dotyczyły następujących dziedzin medycyny: geriatricznej, psychiatrycznej, okulistyki (ale w odniesieniu do okulistyki dziecięcej oraz leczenia okulistycznego osób chorych na cukrzycę), onkologii, ortopedii. Celowość wsparcia podkreślono przede wszystkim w odniesieniu do dwóch pierwszych spośród ww. dziedzin medycyny.

Jeśli chodzi o geriatricznej podkreślano celowość wspierania działalności profilaktycznej skierowanej do osób w wieku senioralnym, w tym: obejmującej promocję zdrowego trybu życia, aktywności fizycznej itp. Jednocześnie jednak, zwracano uwagę na problem zapewnienia dostępności opieki medycznej z zakresu geriatricznej ze względu na niedobór personelu lekarskiego specjalizującego się w tym obszarze. Propozycją zorientowaną na jego przewyżczenie było

wsparcie utworzenia Regionalnego Centrum Geriatrii, które skupiałoby specjalistyczną opiekę geriatryczną w ramach jednego podmiotu, ale dodatkowo zatrudniona w nim kadra mogłaby prowadzić działalność szkoleniową skierowaną do lekarzy innych specjalizacji, w zakresie zagadnień geriatrycznych (co z kolei pozwalałoby, choć częściowo, rozwiązać problem braku opieki geriatrycznej na poziomie podstawowej opieki zdrowotnej).

W przypadku psychiatrii postulaty dotyczące zakresu i charakteru wsparcia miały przede wszystkim trojaki charakter. Po pierwsze, zwracano uwagę na konieczność zwiększenia dostępności pomocy psychiatrycznej adresowanej do dzieci i młodzieży. Uwzględniając bardzo duży niedobór kadr medycznych w tym obszarze oraz nieadekwatność profilu wsparcia oferowanego przez poradnie psychologiczno-pedagogiczne, zwracano uwagę na celowość wspierania takich działań, które niekoniecznie wiązałyby się z tworzeniem nowych ośrodków oferujących pomoc psychiatryczną, ale koncentrowałyby się na wsparciu kompetencyjnym kadr już istniejących ośrodków (ze szczególnym uwzględnieniem psychologów klinicznych), kadr poradni psychologiczno-pedagogicznych oraz innych osób mających kontakt z dziećmi i młodzieżą. Po drugie, pojawił się postulat tworzenia Centrów Zdrowia Psychicznego, czyli jednostek w ramach szpitali ogólnych, które zapewniałyby pomoc psychiatryczną, a jednocześnie pozwalałyby na zmniejszanie liczby pacjentów w szpitalach psychiatrycznych. W trakcie panelu pojawiły się jednak opinie krytyczne dotyczące tego pomysłu, szczególnie podkreślające trudności w zapewnieniu w szpitalach ogólnych miejsc dla tego rodzaju jednostek. Alternatywnym rozwiązaniem byłoby w tym przypadku wsparcie dla funkcjonowania zespołów psychiatrów współpracujących ze szpitalami ogólnymi i wspomagających ich w zakresie pomocy psychiatrycznej. Po trzecie, podkreślono celowość wspierania psychiatrii środowiskowej jako instrumentu deinstytucjonalizacji opieki psychiatrycznej.

- **Wsparcie dotyczące wykorzystywania nowoczesnych rozwiązań technologicznych w obszarze ochrony zdrowia** – W trakcie panelu eksperckiego potwierdzono potrzebę realizacji przedsięwzięć z zakresu szeroko rozumianego e-zdrowia. Zwrócono tutaj uwagę przede wszystkim na dwa aspekty, które należałoby wspierać. Po pierwsze, rozwój nowoczesnych form świadczenia usług medycznych i opiekuńczych, łączących elementy telekomunikacji, informatyki oraz medycyny, które stanowiłyby instrument zarządzania chorobą przewlekłą i zapobiegania rehospitalizacji (w tym: monitoring zdalny, przy czym w tym przypadku zasygnalizowano potrzebę nie tylko wsparcia inwestycyjnego, ale także dotyczącego zapewnienia odpowiednich kadr zaangażowanych w prowadzenie takiego monitoringu, np. pielęgniarek czy dietetyków w przypadku cukrzycy). Po drugie, diagnostyka bazująca na rozwiązaniach z zakresu telemedycyny (ze szczególnym uwzględnieniem rozwiązań dotyczących analizy populacyjnych danych medycznych, co stanowiłoby jedno z narzędzi zmniejszania liczby osób zdrowych pojawiających się w placówkach ochrony zdrowia).

W kontekście wspierania wdrażania rozwiązań z zakresu telemedycyny podkreślano celowość działań koordynacyjnych na szczeblu regionalnym, co pozwoliłoby na zapewnienie odpowiedniego poziomu standaryzacji i interoperacyjności oraz zwiększenie efektywności kosztowej.

- **Zgodność z zapisami Założeń do Umowy Partnerstwa na lata 2021-2027 oraz Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030** – Uwzględniając zapisy Założeń do Umowy Partnerstwa na lata 2021-2027 możemy mówić o wysokim stopniu zgodności tych form wsparcia, które wskazywali uczestnicy paneli eksperckich, a przewidzianymi w przywołanym dokumencie planowanymi do realizacji działaniami w obszarze realizacji Celu Polityki 4 – Europa o silniejszym wymiarze społecznym (*a more Social Europe*), w zakresie dotyczącym usług zdrowotnych i opiekuńczych. Jednocześnie, co do zasady, możemy mówić o spójności doprecyzowanego zakresu wsparcia z zapisami Krajowej Strategii

Rozwoju Regionalnego 2030. W szczególności chodzi tutaj o zgodność z Celem głównym 2 Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych, a w jego ramach z Celem szczegółowym 2.1 Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego.

Uwarunkowania dotyczące aplikowania o wsparcie i realizacji projektów w zakresie interwencji dotyczącej zdrowia

- **Koordinacja działań w zakresie ochrony zdrowia** – W trakcie panelu eksperckiego podkreślono znaczenie kwestii koordynacji działań w zakresie ochrony zdrowia, zwracając przy tym uwagę na kluczową rolę samorządu województwa w odniesieniu do gromadzenia informacji dotyczących: zapotrzebowania na określonego rodzaju wsparcie, dostępności usług medycznych w regionie, efektywności funkcjonowania poszczególnych placówek systemu ochrony zdrowia. Tego rodzaju działania analityczno-koordynacyjne traktowane winny być jako jeden z głównych elementów procesu przechodzenia od leczenia szpitalnego do ambulatoryjnego, tak by proces ten nie prowadził do obniżenia dostępności usług medycznych w woj. lubelskim.
- **Integracja usług zdrowotnych i społecznych** – Podkreślono celowość zaoferowania w przyszłym okresie finansowania wsparcia na realizację działań integrujących usługi zdrowotne i społeczne. Tego rodzaju działania uznano za szczególnie istotne w kontekście pomocy dla osób starszych. Poza dopuszczeniem możliwości finansowania projektów, w ramach których świadczone byłyby zarówno usługi zdrowotne, jak i społeczne, integracji obu typów usług musiałby towarzyszyć proces przesunięć kadrowych, tj. zapewnienia odpowiedniej ilości personelu medycznego w placówkach zajmujących się świadczeniem określonych usług społecznych, które do tej pory nie prowadziły działalności z zakresu ochrony zdrowia.
- **Trwałość efektów interwencji w obszarze ochrony zdrowia** – W odniesieniu do kwestii trwałości efektów interwencji zwrócono uwagę na możliwe trudności w jej zachowaniu w sytuacji braku zewnętrznego finansowania. Podkreślono, że

możliwym rozwiązaniem tego problemu byłoby przeprowadzenie analizy skuteczności i efektywności rozwiązań wypracowanych w ramach Programu i późniejsze ich włączenie w system finansowania w ramach Narodowego Funduszu Zdrowia. Mogłoby to mieć zastosowanie dla programów profilaktycznych. Z kolei w przypadku inwestycji infrastrukturalnych trwałość efektów projektu uzależniona jest przede wszystkim od gwarancji podpisania przez dany podmiot umowy z Narodowym Funduszem Zdrowia na świadczenie określonego rodzaju usług medycznych. Czynnikiem korzystnie oddziałującym na rzeczoną trwałość byłoby więc wydłużenie okresów obowiązywania kontraktów pomiędzy placówką a NFZ. Oba te rozwiązania pozostają jednak poza sferą oddziaływania instytucji odpowiedzialnych za wdrażanie RPO WL.

ZINTEGROWANY ROZWÓJ TERYTORIALNY

W ramach niniejszego podrozdziału przedstawiono wyniki paneli eksperckich dotyczące obszaru: Zintegrowany Rozwój Terytorialny. Prezentację wyników poprzedzono przywołaniem najważniejszych wyników badania ankietowego dotyczących niniejszego obszaru.

Wyniki badania ankietowego

- Najczęściej sygnalizowanymi przez uczestników badania problemami / barierami występującymi w trakcie realizacji projektów w ramach ZIT/SIT w perspektywie finansowej 2014-2020 były: zbyt skomplikowana dokumentacja aplikacyjna / konkursowa, problemy z wyłonieniem wykonawców w ramach procedur przetargowych, niejasne przepisy prawne, czy problemy z osiągnięciem wskaźników;
- Za najistotniejsze działania mające wzmacniać współpracę i zintegrowane podejście do rozwoju regionalnego/lokalnego, dotychczasowi i potencjalni wnioskodawcy uznali inicjowanie i animowanie współpracy i partnerstwa w obszarach powiązań funkcjonalnych, rozwijanie powiązań i integrację

funkcjonalną zarządzania obszarami wiejskimi i miejskimi na poziomie lokalnym i ponadlokalnym;

- Respondenci mający ocenić jak silną czują potrzebę współpracy z sąsiadującymi jednostkami samorządu terytorialnego dla realizacji inwestycji o charakterze ponadlokalnym, odpowiadali w większości, że czują taką potrzebę w dużym lub średnim stopniu – bardzo niewielu z nich odpowiadało, że czują tę potrzebę w małym stopniu;
- Obszarami wsparcia rozpoznawanymi, jako najbardziej wymagające zintegrowanej interwencji na poziomie lokalnym w badaniu były: inwestycje w drogi, rewitalizacja oraz ochrona powietrza – przy czym warto zaznaczyć, że pierwszy podany obszar dość mocno odbiega istotnością od dwóch pozostałych, gdyż miał zdecydowanie większą liczbę wskazań;
- Najczęściej wskazywanymi typami projektów, które według respondentów badania, powinny być wspierane przez działania na rzecz rozwoju lokalnego w ramach mechanizmów wsparcia, były: promowanie odnawialnych źródeł energii (mocno przodujące we wskazaniach nad pozostałymi), zapewnienie równego dostępu do opieki zdrowotnej poprzez rozwój infrastruktury, w tym podstawowej opieki zdrowotnej, promowanie działań na rzecz efektywności energetycznej oraz poprawa skuteczności rynków pracy oraz dostępu do wysokiej jakości zatrudnienia poprzez rozwój innowacji społecznych i infrastruktury;
- Jak wynika z odpowiedzi badanych, zarówno w odniesieniu do obszarów miejskich, jak i wiejskich mamy do czynienia z trzema cieszącymi się największym zainteresowaniem typami projektów, które dotyczą wspierania zintegrowanego lokalnego rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, dziedzictwa kulturowego oraz bezpieczeństwa. Są to: wspieranie rozwoju turystyki, restauracja i adaptacja obiektów dziedzictwa kulturowego i naturalnego oraz wsparcie instytucji kultury;

- Z przeprowadzonego badania wynika, że działania rozpoczęte w perspektywie finansowej 2014-2020, w obszarze podnoszenia jakości życia należy kontynuować, z wykorzystaniem instrumentów terytorialnych takich jak ZIT/SIT – takiego zdania była większość respondentów;
- Jako najistotniejsze obszary, na których zasadne jest podejmowanie wsparcia – w kontekście realizacji działań podejmowanych w ramach narzędzi terytorialnych zmierzających do podniesienia jakości życia – zostały przez badanych określone obszary zagrożone trwałą marginalizacją oraz miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze;
- Respondenci – dla obszaru Zintegrowanego Rozwoju Terytorialnego - najczęściej wskazywali na potrzebę realizacji projektów dotyczących: udzielenia wsparcia dla osób zamierzających rozpocząć prowadzenie działalności gospodarczej, modernizacji infrastruktury technicznej (wodno-kanalizacyjnej, energetycznej, dotyczącej gospodarki odpadami), uporządkowania zdegradowanych przestrzeni publicznych oraz robót restauratorskich, konserwatorskich obiektów znajdujących się w rejestrze zabytków;
- Większość respondentów badania, w obszarze ZRT, nie miało pomysłów na realizację projektów dotyczących tego obszaru. Ci, którzy deklarowali posiadanie takich pomysłów, reprezentowali podmioty pochodzące głównie z miasta Lublin i powiatu lubelskiego. Zdecydowanie najwięcej z nich reprezentowało JST szczebla gminnego.

Ogólne założenia dotyczące wspierania zintegrowanego rozwoju terytorialnego

- **Sposób definiowania projektów zintegrowanych** - W opinii respondentów istotą projektów i zasadniczym celem projektów zintegrowanych powinno być efektywne rozwiązanie wspólnych problemów przez jednostki samorządu terytorialnego z danego obszaru. Zwrócono uwagę, że integralność powinna w tym przypadku obejmować trzy główne aspekty. Po pierwsze, jest to

zintegrowanie tematyczne, a więc łączenie wybranych obszarów interwencji (ale także zasobów poszczególnych JST, które mogą być zaangażowane w realizację celów określonych w podejmowanych przedsięwzięciach zintegrowanych). Po drugie, jest to zintegrowanie terytorialne, które polega na łączeniu interwencji w wymiarze terytorialnym, co wymaga wcześniej identyfikacji powiązań funkcjonalnych, na których takie łączenie działań może być podejmowane. Po trzecie, jest to integracja różnych źródeł finansowania, co z kolei oznacza, że na instrumenty terytorialne służące realizacji projektów zintegrowanych nie można patrzeć wyłącznie przez pryzmat RPO, ale przez pryzmat współpracy i możliwych do realizacji wspólnych celów przez jednostki samorządu terytorialnego. Innymi słowy, w pierwszej kolejności należy dokonywać integracji różnych poziomów i różnych celów strategicznych poszczególnych interesariuszy, by dopiero w następnym kroku identyfikować dostępne mechanizmy wdrożeniowe do realizacji określonych celów (nie zaś odwrotnie, czyli poprzez konstruowanie celów i zakresu przedsięwzięć do istniejących możliwości wsparcia). Z tego względu strategie ponadlokalne powinny wychodzić poza konkretny instrument pomocowy, nie być do niego w sposób ścisły przywiązane.

- **Korzyści wynikające z podejścia zintegrowanego** – W trakcie panelu eksperckiego uczestnicy zwrócili uwagę na zróżnicowane korzyści wynikające ze stosowania podejścia zintegrowanego. Po pierwsze, instrumenty terytorialne ze względu na swoją specyfikę (ze szczególnym uwzględnieniem etapu wspólnego planowania i konsultowania przez interesariuszy zakresu projektów przewidzianych do realizacji z wykorzystaniem instrumentów terytorialnych) pozwalają na przeprowadzenie pełnej i pogłębionej identyfikacji i analizy potrzeb. Taka sytuacja jest trudna do osiągnięcia w przypadku normalnego trybu planowania projektów (poza tym w przypadku projektów zintegrowanych diagnoza ma, ze względu na zaangażowanie różnych podmiotów – siłą rzeczy szerszy charakter. Po drugie, ze względu na fakt, że projekty zintegrowane łączą potrzeby i zasoby różnych jednostek samorządu terytorialnego, mogą stanowić

narzędzie wyrównywania sytuacji poszczególnych obszarów, np. pod kątem dostępności usług społecznych. Po trzecie, realizacja przedsięwzięcia w formule zintegrowanej pozwala na ograniczenie skali „resortowości”, a także fragmentaryczności działań podejmowanych w różnych obszarach interwencji.

- **Sposób przeprowadzania delimitacji dziedzinowej i terytorialnej** – W trakcie panelu eksperckiego podejmowana była również kwestia sposobu przeprowadzania delimitacji dziedzinowej i terytorialnej dotyczącej współpracy w ramach instrumentów terytorialnych (tj. tego, czy powinna ona mieć odgórny, czy oddolny charakter). W dyskusji ujawniła się koncepcja systemu mieszanego jako rozwiązania o charakterze optymalnym. Z jednej strony powinien on uwzględniać obiektywne powiązania funkcjonalne pomiędzy poszczególnymi ośrodkami. Z drugiej jednak strony bazowanie na diagnozie wykorzystującej dane obrazujące występowanie obiektywnych powiązań funkcjonalnych powinno być wspomagane analizą oddolnych potrzeb i oczekiwań jednostek samorządu terytorialnego (które nie muszą mieć odzwierciedlenia w danych statystycznych odnoszących się do ewentualnych powiązań funkcjonalnych).
- **Proponowany model wdrażania zintegrowanego rozwoju terytorialnego** – W dyskusji nad ogólnymi założeniami dotyczącymi zintegrowanego rozwoju terytorialnego pojawiła się propozycja trójpoziomowego podejścia do wdrażania ZRT. Model ten obejmowałby – po pierwsze – inwestycje strategiczne dla województwa. Chodziłoby w tym przypadku o te projekty, których oddziaływanie dotyczy poziomu nie tylko ponadlokalnego, ale obejmującego całe woj. lubelskie. Po drugie, byłyby to inwestycje strategiczne szczebla ponadlokalnego (tj. obejmujące obszar powiatu lub mające charakter międzypowiatowy). W tym kontekście warto także przywołać jedną z uwag zgłoszonych w trakcie panelu dotyczącą dostępnego wsparcia dla miast powiatowych. Krytycznie oceniono, że na poziomie krajowym stosowane są preferencje dla zamkniętego katalogu średnich miast tracących swoją funkcję społeczno-gospodarczą, tymczasem problemy dotyczące pozostałych miast powiatowych mają charakter zbliżony. W

takim ujęciu to instrumenty terytorialne mogłyby stanowić instrument kierunkowania wsparcia na poziomie powiatowym.

Po trzecie, należy utrzymać możliwość realizacji inwestycji indywidualnych dotyczących pojedynczych gmin, które mogą mieć określone potrzeby projektowe, trudne do uwzględnienia w kontekście ponadlokalnym.

- **Tryb wyboru projektów** – Uczestnicy panelu oceniali zasadność określonych trybów wyboru projektów (konkursowy / pozakonkursowy) w ramach zintegrowanego rozwoju terytorialnego. Uwzględniając specyfikę instrumentów terytorialnych respondenci za optymalny tryb uznali formułę pozakonkursową. Wynika to przede wszystkim z faktu, że w proces stosowania instrumentów terytorialnych wpisany jest etap pogłębionych analiz i konsultacji na potrzeby opracowania koncepcji konkretnych przedsięwzięć. W takiej sytuacji ewentualna ocena koncepcji projektowych w ramach trybu konkursowego (której wynik stanowiłby podstawę do podjęcia decyzji o udzieleniu dofinansowania) ma mniejsze uzasadnienie i niepotrzebnie komplikowałaby (oraz wydłużała) proces oceny wniosków o dofinansowanie.

Dodatkowym argumentem na rzecz trybu pozakonkursowego sygnalizowanym przez respondentów jest pewność otrzymania środków finansowych na przedsięwzięcia wdrażane w ramach instrumentu terytorialnego. Z jednej strony zmniejsza to ewentualny opór przed zaangażowaniem się w problemy proceduralno-biurokratyczne towarzyszące realizacji projektów współfinansowanych ze środków RPO, z drugiej zaś – gwarancja otrzymania dofinansowania pozwala jednostkom samorządu terytorialnego prowadzić planowanie finansowe i projektować ewentualne rozwiązania z zakresu montażu finansowego odnoszącego się do planowanych przedsięwzięć.

Uczestnicy panelu uznali, że użyteczność trybu pozakonkursowego ma charakter uniwersalny, tzn. dotyczy wszystkich obszarów interwencji. Moderator zwrócił uwagę, że obszarem w którym bardziej funkcjonalny mógłby być nabór w trybie konkursowym może być kultura. Respondenci zwrócili jednak uwagę, że w tym

obszarze w woj. lubelskim brakuje na tyle wystarczająco silnych podmiotów (gł. z sektora pozarządowego), by miało uzasadnienie uruchamianie dla konkursu obejmującego interwencję w sferze kultury realizowaną z wykorzystaniem instrumentów terytorialnych.

- **Pozytywna ocena instrumentu RLKS (Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność)** – W ramach ogólnej analizy podejścia realizowanego w formule zintegrowanego rozwoju terytorialnego wyszczególniono ocenę dotyczącą instrumentu RLKS. Podkreślono duży potencjał kluczowego ogniwa funkcjonującego w ramach tego instrumentu, tj. Lokalnych Grup Działania, gł. ze względu na zdobyte do tej pory doświadczenia w absorpcji środków finansowych i realizacji przedsięwzięć na poziomie lokalnym. Ze względu właśnie na lokalny charakter instrumentu RLKS zaakcentowano jego atut, jakim jest duży stopień adekwatności do istniejących potrzeb (m.in. dzięki integracji społeczności lokalnej oraz podmiotów sektora pozarządowego). Zwracano także uwagę na dużą trwałość efektów wypracowanych w ramach przedsięwzięć realizowanych z wykorzystaniem RLKS. W kontekście przyszłego okresu finansowania sygnalizowano natomiast celowość zapewnienia wielofunduszowości finansowania działań realizowanych przez LGD, z jednoczesnym zagwarantowaniem dostępności środków na bieżące funkcjonowanie tych struktur.

Doprecyzowanie zakresu wsparcia w przyszłej perspektywie finansowej

- **Rozległość obszarów interwencji możliwych do uwzględnienia w ramach zintegrowanego rozwoju terytorialnego** – Respondenci zwrócili uwagę, że podejście bazujące na terytorializacji wsparcia może być stosowane w odniesieniu do bardzo wielu obszarów interwencji. Innymi słowy, kluczowe powinno być zidentyfikowanie potencjału dotyczącego konkretnych przedsięwzięć, które mogą zostać zrealizowane w formule zintegrowanej, nie zaś koncentrowanie się na wybranych obszarach, w których instrument terytorialny mógłby zostać

zastosowany. Z tego względu bardzo szeroko odniesiono się do kwestii zakresu wsparcia oferowanego z wykorzystaniem instrumentów terytorialnych, wskazując na następujące obszary interwencji:

- Turystyka – W przypadku obszaru dotyczącego turystyki zaakcentowano przede wszystkim celowość wspierania dwojakiego rodzaju przedsięwzięć. Po pierwsze, chodzi o przedsięwzięcia koordynujące ofertę turystyczną regionu oraz jej promocję. Po drugie, zwrócono uwagę na bardzo duży potencjał wspierania z wykorzystaniem instrumentów terytorialnych projektów z zakresu turystyki uzdrowiskowej. Tego rodzaju projekty powinny być zorientowane na łączenie potencjałów ośrodków oferujących usługi turystyczne o profilu uzdrowiskowym, zwiększając w ten sposób atrakcyjność poszczególnych miejscowości uzdrowiskowych. Nie wskazano, by wsparcie z zakresu turystyki uzdrowiskowej wymagało stosowania specyficznych instrumentów terytorialnych, podkreślono natomiast użyteczność instrumentu RLKS w tym zakresie.
- Kultura – Zwracając uwagę na ewentualne możliwości realizacji przedsięwzięć z obszaru kultury w ramach instrumentów terytorialnych podkreślano, że wskazane byłyby tutaj – po pierwsze – działania zbliżone do tych wspomnianych wcześniej w odniesieniu do sfery turystyki. Chodzi tutaj o działania promujące wspólną ofertę kulturalną jednostek samorządu terytorialnego. Po drugie, istotne byłoby wspieranie działań związanych z zapewnieniem dostępu do kultury. Po trzecie wreszcie, tworzenia warunków do prowadzenia działalności kulturalnej z wykorzystaniem istniejącej w ramach poszczególnych ośrodków infrastruktury kulturalnej.
- Transport publiczny – W zakresie interwencji dotyczącej transportu akcentowano celowość wsparcia dotyczącego rozwoju infrastruktury transportowej o zasięgu ponadlokalnym oraz taboru (w tym: niskoemisyjnego). Zwrócono przy tym uwagę, że integracja terytorialna może stanowić skuteczne narzędzie zapobiegania wykluczeniu komunikacyjnemu,

- istotne jest jednak, by wsparcie w tym zakresie nie ograniczało się tylko do transportu miejskiego, ale dotyczyło szeroko rozumianego transportu publicznego, obejmując więc także obszary wiejskie (w przypadku których problem rzeczowego wykluczenia komunikacyjnego jest szczególnie dotkliwy).
- Ochrona środowiska – W przypadku ochrony środowiska zwracano uwagę na celowość stosowania podejścia terytorialnego do realizacji przedsięwzięć w zakresie instalacji kanalizacyjnych, gospodarowania zasobami wodnymi oraz gospodarki odpadami. Podkreślano w tym przypadku, że jeśli chodzi o gospodarowanie odpadami, efektywne rozwiązania dotyczące tej kwestii przekraczają możliwości inwestycyjno-realizacyjne pojedynczych JST, stąd uzasadnienie dla objęcia tego rodzaju projektów wsparciem realizowanym z wykorzystaniem instrumentów terytorialnych.
 - Usługi społeczne (ze szczególnym uwzględnieniem opieki senioralnej) – Zwrócono w tym przypadku uwagę na fakt, że pojedynczym JST może być niezwykle trudno zapewnić mieszkańcom pełen katalog usług społecznych, szczególnie (w przypadku opieki senioralnej) w kontekście rosnącego natężenia wyzwań demograficznych. Wspólne działania w tym zakresie realizowane z wykorzystaniem instrumentów terytorialnych pozwoliłyby na zapewnienie rzeczowej dostępności w możliwie najbardziej efektywnej formule.
 - Przedsiębiorczość – Pojawiały się także opinie dotyczące celowości realizacji projektów zintegrowanych w obszarze rozwijania przedsiębiorczości. W dyskusji pojawiły się dwa możliwe wymiary tego rodzaju przedsięwzięć: wspomaganie podejmowania aktywności gospodarczej przez mieszkańców danego obszaru oraz realizacji projektów dotyczących zwiększania atrakcyjności inwestycyjnej danego obszaru.
 - Edukacja, ochrona zdrowia, cyfryzacja – Są to obszary bardzo istotne z punktu widzenia zadań realizowanych przez JST (w przypadku cyfryzacji – w

kontekście elektronizacji procesu świadczenia usług publicznych). Wskazano je jako szczególnie wymagające integracji działań administracji samorządowej, bez identyfikowania określonych typów przedsięwzięć, które w tych obszarach powinny być przede wszystkim objęte instrumentami terytorialnymi. Wydaje się, że kluczową kwestią jest w tym przypadku podejmowanie takich działań, które pozwoliłyby na racjonalne gospodarowanie ograniczonymi zasobami (finansowymi, kadrowymi, lokalowymi) w kontekście realizacji zadań z zakresu edukacji i ochrony zdrowia, a w przypadku cyfryzacji – zapewnienie kompatybilności i interoperacyjności wdrażanych rozwiązań technologicznych.

- Rewitalizacja – Podkreślono celowość zapewnienia wsparcia w ramach instrumentów terytorialnych na działania rewitalizacyjne. Podkreślono przy tym, że wsparcie to musi ujmować rewitalizację w sposób całościowy, integrując komponent inwestycyjny i aktywizacyjny (z tego względu np. zaakcentowano potrzebę wyłączenia z obszaru rewitalizacji przedsięwzięć dotyczących renowacji obiektów zabytkowych – te działania powinny być prowadzone w innej formule i trybie, we współpracy z konserwatorem zabytków). Pojawiło się też zalecenie, że w działania rewitalizacyjne na obszarach swojego funkcjonowania powinny być włączane LGD, a jednocześnie by uwzględnić możliwość partycypacji w projektach rewitalizacyjnych realizowanych z wykorzystaniem instrumentów terytorialnych, podmiotów sektora prywatnego.
- **Obszary wsparcia identyfikowane jako możliwe do uwzględnienia w ramach RLKS** – Ze względu na specyfikę instrumentu RLKS oraz – dotychczas – relatywnie ograniczony zakres interwencji, w odniesieniu do której stosowany był niniejszy instrument, odrębnie podjęto w trakcie panelu kwestię obszarów wsparcia, które należałoby uwzględnić jako te, w których rzeczony instrument powinien być w przyszłym okresie finansowania zastosowany. Podkreślano celowość zapewnienia wsparcia dotyczącego wszelkiego rodzaju działań aktywizujących społeczność

lokalną (począwszy od wspierania podejmowania działalności gospodarczej po wspieranie inicjatyw lokalnych dotyczących np. promocji produktów lokalnych i regionalnych). Dodatkowo, jako adekwatne do specyfiki działania LGD wskazano także przedsięwzięcia lokalne dotyczące: turystyki, kultury i sportu. Zwrócono także uwagę, że przy zapewnieniu wielofunduszowości finansowania w ramach RLKS, możliwe byłoby także wspieranie przedsięwzięć infrastrukturalnych realizowanych z wykorzystaniem instrumentu RLKS, przy czym chodziłoby tu o przedsięwzięcia o relatywnie małej skali. Dopuszczono jednak także możliwość włączenia w zakres działań objętych tym instrumentem procesów rewitalizacyjnych (obejmujących komponent infrastrukturalny i aktywizacyjny). Uwzględniając powyższe sugestie i postulaty (które wskazują na poszerzenie dotychczasowego zakresu interwencji realizowanej z wykorzystaniem instrumentu RLKS) nie powinno zaskakiwać, że towarzyszy im również postulat zwiększenia puli środków finansowych przeznaczonych na ten instrument. Zwrócono przy tym uwagę, że zwiększenie kwoty alokacji przypisanej do RLKS mogłoby częściowo rozwiązać antycypowany problem malejącego potencjału absorpcyjnego JST – w przypadku RLKS środki finansowe zostałyby skuteczniej wchłonięte, gdyż dystrybuowane byłyby na większą liczbą relatywnie małych inicjatyw (nie zaś dużych przedsięwzięć generujących znaczące obciążenia finansowe dla JST).

- **Obecny poziom zaawansowania prac nad opracowaniem ponadlokalnych dokumentów strategicznych oraz przygotowaniem koncepcji konkretnych przedsięwzięć projektowych** – Uczestnicy panelu eksperckiego podkreślili, że w chwili obecnej mamy do czynienia przede wszystkim z oczekiwaniem na regulacje krajowe i wspólnotowe, które mają kluczowe znaczenie dla rozpoczęcia prac zarówno nad ponadlokalnymi dokumentami strategicznymi, jak i konkretnymi przedsięwzięciami. W związku z tym, w chwili obecnej trudno jest w sposób sprecyzowany określać założenia dotyczące obu tych elementów. Nie bez znaczenia jest też fakt skoncentrowania się na sfinalizowaniu przedsięwzięć realizowanych w ramach obecnego okresu finansowania. Jednocześnie, w

odniesieniu do Lubelskiego Obszaru Funkcjonalnego potwierdzono prowadzenie w chwili obecnej prac diagnostycznych i koncepcyjnych na potrzeby przyszłej perspektywy finansowej, przy czym na chwilę obecną mówić możemy raczej o określeniu kierunków rozwoju obszaru funkcjonalnego niż szczegółowych rozwiązaniach i formach wsparcia. Z tego ogólnego obrazu wyłania się zapotrzebowanie na wsparcie w takich obszarach jak: mobilność (w tym: transport niskoemisyjny), adaptacja do zmian klimatu, polityka społeczna. Z kolei jeśli chodzi o Lokalne Grupy Działania, to w chwili obecnej prowadzą one analizę efektów ich dotychczasowej aktywności, by w następnym etapie rozpocząć pracę nad strategiami lokalnymi (przy czym należy tutaj zakładać raczej dużą ciągłość w stosunku do obecnych założeń, co zresztą jest spójne z ogólnym postulatem, by – w miarę możliwości – zachować ciągłość dokumentów strategicznych na poziomie ponadlokalnym w ramach prac nad interwencją planowaną na lata 2021-2027.

- **Zgodność z zapisami Założeń do Umowy Partnerstwa na lata 2021-2027** – Uwzględniając zapisy Założeń do Umowy Partnerstwa na lata 2021-2027 możemy mówić o zgodności większości spośród tych form wsparcia, które wskazywali uczestnicy paneli eksperckich, a przewidzianymi w przywołanym dokumencie planowanymi do realizacji działaniami w obszarze realizacji Celu Polityki 5 – Europa bliżej obywateli (*a Europe closer to citizens*) – zintegrowany i zrównoważony rozwój wszystkich typów terytoriów. Jednocześnie, co do zasady, możemy mówić o spójności doprecyzowanego zakresu wsparcia z zapisami Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030. W szczególności chodzi tutaj o zgodność z Celem głównym 3 Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie, w odniesieniu do Celu szczegółowego 3.2 Wzmacnianie współpracy i zintegrowanego podejścia do rozwoju na poziomie lokalnym, regionalnym i ponadregionalnym. Zidentyfikowana spójność dotyczy także zgodności z Zasadą 2 Zintegrowane podejście terytorialne (w ramach Zasad polityki regionalnej).

ZAGADNIENIA HORYZONTALNE

W niniejszej części zostały przedstawione zagadnienia horyzontalne, tj. niemające charakteru specyficznego dla danego obszaru interwencji. W ramach zagadnień horyzontalnych wyodrębniono dwa obszary tematyczne odnoszące się do problemów dotyczących, odpowiednio: aplikowania o wsparcie w ramach RPO WL 2014-2020 oraz realizacji projektów w ramach RPO WL 2014-2020.

Problemy dotyczące aplikowania o wsparcie w ramach RPO WL 2014-2020

- **Złożoność dokumentacji aplikacyjnej** – Zasygnalizowano problem dużego stopnia skomplikowania dokumentacji aplikacyjnej, co w rezultacie znacząco ogranicza możliwości samodzielnego przygotowania wniosku o dofinansowanie nie tylko przez podmioty o mniejszym potencjale kadrowym, organizacyjnym i merytorycznym, ale także przez JST (przyznano, że także podmioty administracji samorządowej korzystają niejednokrotnie ze wsparcia zewnętrznego na etapie przygotowania wniosku o dofinansowanie. Problem ten dotyczy generalnie całego Programu, ale w przypadku EFRR jest on spotęgowany poprzez konieczność opracowania i złożenia określonych załączników do wniosku o dofinansowanie. Pojawiały się tutaj postulaty uproszczenia wymogów związanych ze składanymi załącznikami (np. by wymagać tylko opisu przedsięwzięcia / programu funkcjonalno-użytkowego, a nie pozwolenia na budowę) dążąc do takiej sytuacji, w której warunki konkursu określają założenia dot. dokumentacji, która powinna zostać przedłożona przez wnioskodawcę na etapie ewentualnego podpisania umowy o dofinansowanie lub już w trakcie realizacji projektu. Pozytywnie oceniono w tym przypadku (w odniesieniu do przedsięwzięć infrastrukturalnych dotyczących inwestycji środowiskowych, ale wydaje się, że wniosek ten dotyczy wszystkich obszarów interwencji zakładających określone inwestycje budowlane) formułę „Zaprojektuj i wybuduj”, postulując jej dopuszczenie w przyszłym okresie finansowania.

W przypadku utrzymania obecnych wymogów w zakresie dokumentacji aplikacyjnej istotne znaczenie ma natomiast postulat, by przynajmniej w procesie oceny nie prowadzić weryfikacji dokumentacji, która była wcześniej analizowana przez powołane do tego instytucje (pozwolenie na budowę, dokumentacja środowiskowa). Na etapie oceny wniosków o dofinansowanie powinien być weryfikowany jedynie fakt złożenia wymaganych dokumentów.

Z kolei za problem specyficzny dla obszarów współfinansowanych ze środków EFS uznano złożoność nie dokumentacji aplikacyjnej składanej przez wnioskodawcę, lecz stopnia skomplikowania samego regulaminu konkursu oraz jego objętości. Choć zrozumiała jest intencja Instytucji Organizującej Konkurs (zawarcie w regulaminie konkursu wszystkich istotnych informacji), to jednak efekt jest taki, że trudno jest wnioskodawcom zapoznać się z całością treści regulaminu konkursu.

Jednocześnie, respondenci mają świadomość, że pełne rozwiązanie problemu złożoności dokumentacji aplikacyjnej na poziomie regionalnym nie jest możliwe (ze względu na wymagania i regulacje szczebla wspólnotowego i krajowego). Z drugiej strony, osoby mające doświadczenia lub orientację w zakresie warunków procesu aplikacyjnego w innych krajach UE, zwracały uwagę, że polskie rozwiązania cechuje szczególnie duży rygorizm.

W kontekście złożoności procesu aplikacyjnego zasygnalizowano także problem pomocy ze strony IZ. Podkreślono, że nie chodzi tutaj o całkowity brak wsparcia dla potencjalnych wnioskodawców, ale raczej brak informacji, gdzie dokładnie wnioskodawca (np. przedsiębiorca zainteresowany realizacją określonego przedsięwzięcia i składaniem wniosku o dofinansowanie) może takiego wsparcia poszukiwać.

- **Zbyt krótki czas od momentu ogłoszenia konkursu do zakończenia naboru wniosków o dofinansowanie** – W przypadku wsparcia ze środków EFRR, gdzie na etapie aplikacyjnym wymagane jest składanie określonych załączników do wniosku o dofinansowanie, zwrócono uwagę, że wskazane byłoby wydłużenie

czasu od momentu ogłoszenia konkursu do zakończenia naboru wniosków o dofinansowanie. Wymagany ustawowo miesięczny okres od momentu ogłoszenia konkursu do momentu rozpoczęcia naboru wniosków o dofinansowanie mógłby zostać wydłużony (bez wydłużania okresu samego naboru), tak by stworzyć bardziej sprzyjające warunki do skompletowania całego pakietu dokumentacji aplikacyjnej.

Pewnym rozwiązaniem zasygnalizowanego tutaj problemu mógłby być także tryb ciągły naboru wniosków o dofinansowanie. Na celowość takiego rozwiązania wskazano w przypadku obszaru dotyczącego efektywności energetycznej i gospodarki niskoemisyjnej.

Na nieco inny problem zwrócono uwagę w przypadku obszaru zdrowia. Tutaj chodziłoby jednak nie o wydłużenie czasu od momentu ogłoszenia konkursu do zakończenia naboru wniosków o dofinansowanie, ale o odpowiednio wcześniejsze (a więc wykraczające poza obecny wymóg publikowania harmonogramów na nadchodzący rok, do 30 listopada roku bieżącego) informowanie wnioskodawców o planach dotyczących naborów. Jest to związane z koniecznością prowadzenia pogłębionych i czasochłonnych diagnoz, które są wymagane na etapie aplikowania o wsparcie, jako uzasadnienie dla określonego kierunkowania prowadzonych działań.

- **Długi czas oceny złożonych wniosków o dofinansowanie** – Zwrócono uwagę na problem zbyt długiego czasu upływającego od momentu złożenia wniosku o dofinansowanie do rozstrzygnięcia konkursu. W skrajnych przypadkach taka sytuacja może generować trudności na etapie późniejszej realizacji projektu, dotyczące np. realizacji zawartych we wniosku o dofinansowanie specyfikacji zakupowych (wycofanie ze sprzedaży danego produktu, pojawienie się produktów / rozwiązań bardziej zaawansowanych technologicznie). Istotne byłoby w tym kontekście wprowadzenie rozwiązań uelastyczniających zmiany specyfikacji zakupowej (w ramach przyjętych kwot).

▪ **Problemy ze sposobem skonstruowania kryteriów wyboru projektów –**

Zwracano uwagę, że niejednokrotnie obowiązujące kryteria wyboru projektów są niejasne (wnioskodawca nie ma pełnej orientacji, co do tego, jakie aspekty stanowią faktyczny przedmiot oceny) lub sformułowane w sposób zbyt ogólny (w przypadku interwencji współfinansowanej ze środków EFRR dotyczącej efektywności energetycznej i gospodarki niskoemisyjnej zwrócono uwagę na problem podejścia do oceny efektywności kosztowej, która nie uwzględnia kosztowych różnic pomiędzy poszczególnymi typami instalacji energetycznych – kryterium to powinno być sparametryzowane w taki sposób, by odrębnie oceniać różny typy instalacji, o różnej kosztochłonności⁶).

Inny problem dotyczący kryteriów wyboru projektów to ich nadmierny rygoryzm, który wymusza na wnioskodawcach podejmowanie określonych działań, które niekoniecznie są optymalne z ich punktu widzenia (czy szerzej – w ogóle nie były przez nich planowane). Przy czym pamiętać należy, że rzeczony rygoryzm niekoniecznie musi wynikać z treści kryteriów wyboru projektów, ale stanowi rezultat zapisów zawartych w obowiązujących wytycznych, które generują określonego rodzaju ograniczenia dotyczące zakresu i charakteru wsparcia lub też regulacji przyjętych na poziomie regionalnym (w ramach EFS, w przypadku obszaru dotyczącego rynku pracy, zwrócono uwagę na problem braku możliwości objęcia wsparciem osób prowadzących działalność rolniczą na obszarze co najmniej 2 ha; z kolei w przypadku EFRR zasygnalizowano problem podmiotowego wykluczenia ze wsparcia regionalnego Państwowej Straży Pożarnej).

⁶ W tym przypadku wyrażono zresztą ogólną wątpliwość co do akcentowania w procesie oceny kwestii efektywności kosztowej, co może ograniczać wspieranie bardziej kosztownych, ale i bardziej innowacyjnych rozwiązań technologicznych.

- **Problemy dotyczące funkcjonowania Generatora Wniosków o Dofinansowanie** – W przypadku RPO WL 2014-2020 mamy do czynienia z wąskim zakresem elektronicznej aplikacji. Elektroniczna ogranicza się w tym przypadku do wspomaganie procesu przygotowania wniosku o dofinansowanie z wykorzystaniem Generatora Wniosków o Dofinansowanie. Zwracano uwagę na problemy dotyczące jego funkcjonowania, które dotyczą braku pełnej automatyzacji procedur walidacyjnych.
- **Problemy dotyczące przebiegu procesu oceny złożonych wniosków o dofinansowanie** – W niniejszym przypadku wskazywano na problemy dotyczące gremiów oceniających złożone wnioski o dofinansowanie. Zauważyć tutaj można odmienną opinię w odniesieniu do EFRR i EFS. W pierwszym przypadku, odnosząc się do wsparcia na działalność badawczo-rozwojową, krytycznie oceniano przygotowanie merytoryczne ekspertów zewnętrznych. Biorąc pod uwagę, że w przypadku tego rodzaju interwencji liczba składanych wniosków o dofinansowanie jest relatywnie niewielka, należałoby rozważyć w przyszłej perspektywie finansowej wprowadzenie sposobu oceny bazującej na formule panelu eksperckiego. Nie tylko pozwoliłoby to przezwyciężyć problem niewystarczającego przygotowania części ekspertów, ale także stwarzałoby możliwość bieżącego wyjaśnienia przez wnioskodawcę ewentualnych wątpliwości, które pojawiły się wśród osób oceniających.

Z kolei w odniesieniu do EFS pojawił się postulat włączenia w proces oceny ekspertów zewnętrznych, co mogłoby stanowić czynnik nie tyle podniesienia jakości prowadzonej oceny, ale wprowadzenia do procesu oceny wniosków o dofinansowanie perspektywy odmiennej niż urzędowa.

- **Problemy specyficzne dla przedsięwzięć realizowanych w ramach zintegrowanego rozwoju terytorialnego** – W odniesieniu do instrumentów terytorialnych wskazano na występowanie problemów specyficznych, które generowane są właśnie przez samą formułę projektów o charakterze zintegrowanym. Po pierwsze, są to problemy wynikające z różnych potencjałów

podmiotów formujących partnerstwo, co przekłada się na różne podejścia, czy różny poziom aktywności na etapie przygotowania wniosku o dofinansowanie. Wskazywano zresztą, że problemem jest już sam fakt partnerskiego charakteru planowanego przedsięwzięcia, co generuje zależność od partnerów (jest to czynnik ryzyka, nie zaś problem występujący w każdym przedsięwzięciu partnerskim). Po drugie, wskazano, że wspólna aktywność aplikacyjna podmiotów w ramach przedsięwzięć realizowanych z wykorzystaniem instrumentów terytorialnych może być ograniczana wymaganiami dotyczącymi wkładu własnego. Wymagania te mogą bowiem prowadzić do sytuacji, gdy nawet przy chęci realizacji wspólnego przedsięwzięcia może być utrudnione uzgodnienie jego skali w sytuacji wyraźnie odmiennych potencjałów różnych podmiotów.

- **Problem wkładu własnego** – Zasygnalizowany powyżej w odniesieniu do ZRT problem wkładu własnego nie dotyczy wyłącznie tego obszaru interwencji. W trakcie paneli eksperckich zwracano uwagę, że może stanowić barierę dostępu do wsparcia także w innych obszarach. Wskazano na obszar edukacji, w którym antycypowana przez respondentów wymagana wielkość wkładu własnego (15%) postrzegana jest jako zbyt wysoka dla organów prowadzących i placówek edukacyjnych. W kontekście diagnozowanego problemu wskazywano na rozwiązania planowane do wdrożenia w innych regionach, które dotyczą stworzenia banku / funduszu oferującego preferencyjne wsparcie na wkład własny (odwoływano się tutaj do koncepcji wypracowanej w woj. podkarpackim).

Problemy dotyczące realizacji projektów w ramach RPO WL 2014-2020

- **Problemy z weryfikacją i rozliczaniem wniosków o płatność** – Po pierwsze, zwracano w tym przypadku uwagę na problemy dotyczące długiego czasu rozliczania wniosków o płatność. Negatywną konsekwencją takiego stanu rzeczy jest opóźnianie się momentu płatności środków finansowych na rzecz beneficjenta. Podkreślono, że w przypadku przedsiębiorstw może to prowadzić nawet do zagrożenia płynności finansowej. Po drugie, postulowano wyraźne i

konsekwentne rozdzielenie sposobu traktowania błędów / braków blokujących uruchomienie środków finansowych i niepowodujących takiej blokady. Obecnie istnieją mechanizmy umożliwiające uruchomienie płatności na rzecz beneficjenta, nawet gdy wniosek o płatność zawiera błędy, zwracano jednak uwagę, że mechanizmy te stosowane są w sposób niekonsekwentny i nie zawsze zrozumiały dla beneficjentów.

W kontekście niniejszego problemu w trakcie paneli eksperckich analizowane były także, w odniesieniu do wsparcia ze środków EFS, uwarunkowania wprowadzania rozwiązań upraszczających takich jak: stawki jednostkowe, kwoty ryczałtowe, budżet zadaniowy. Jeśli chodzi o stawki jednostkowe, to zauważając ich pozytywny wpływ na proces rozliczania projektów, jednocześnie zasygnalizowano ryzyko eliminacji projektów dobrych merytorycznie, ale zakładających podejmowanie działań o charakterze niestandardowym *ergo* bardziej kosztownych niż pułapy określone poprzez stawki jednostkowe. Pozytywnie oceniono natomiast formułę kwot ryczałtowych oraz budżetu zadaniowego, w ramach których znaczącemu uproszczeniu procedury rozliczania wniosku o płatność towarzyszyłoby rygorystyczne weryfikowanie efektów osiągniętych w danym projekcie.

▪ **Ograniczona elastyczność dotycząca działań podejmowanych w projektach –**

Jest to ogólny problem polegający na tym, że istnieją bardzo ograniczone możliwości uelastyczniania realizacji działań projektowych. Uczestnicy paneli eksperckich (dotyczących zarówno wsparcia z EFRR i EFS) wskazywali na różne aspekty szczegółowe niniejszego problemu. W przypadku np. przedsięwzięć z zakresu B+R krytycznie oceniono zakres elastyczności w modyfikacji harmonogramów projektów oraz ich zakresu merytorycznego, podczas gdy w tego rodzaju przedsięwzięciach dążenie do zachowania pełnej zgodności realizowanych działań z założeniami przyjętymi we wniosku o dofinansowanie może prowadzić do ograniczenia sensowności całego projektu.

W odniesieniu do przedsięwzięć inwestycyjnych (ze szczególnym uwzględnieniem inwestycji budowlanych) zwracano uwagę na aspekt zmieniających się kosztów w trakcie realizacji projektu (w relacji do założeń finansowych określonych we wniosku o dofinansowanie). Rozwiązaniem tego problemu mogłoby być wprowadzenie instrumentu waloryzacyjnego (na wzór rozwiązań planowanych do wdrożenia w ramach systemu zamówień publicznych), który pozwalałby odpowiednio zwiększać wartość dofinansowania przy określonym wzroście cen rynkowych.

Również jeśli chodzi o wsparcie „miękkie”, sygnalizowano problem ograniczonej elastyczności dotyczącej projektów, co utrudnia indywidualizację wsparcia. Oczekiwane byłoby w tym przypadku zwiększenie, np. w obszarze rynku pracy, możliwości podejmowania działań niestandardowych oraz szczegółowego określania planowanych do realizacji działań dopiero na etapie realizacji projektu. Dodatkowo sygnalizowano potrzebę całkowitej rezygnacji z wymogów dotyczących przeznaczenia określonej części środków na daną formę wsparcia i nakładania limitów na inne formy wsparcia.

- **Niejasność „reguł gry” w trakcie realizacji projektów** – Za istotny problem uznano dużą zmienność regulacji dotyczących realizacji projektów w ramach RPO WL 2014-2020 (przy czym podkreślić należy, że pojawiające się zmiany w wielu przypadkach mają swoją genezę na poziomie krajowym lub wspólnotowym) oraz występowanie rozbieżności pomiędzy regulacjami i wymaganiami programowymi, a ogólnymi regulacjami prawnymi (na niespójności w tym zakresie wskazywano np. w odniesieniu do obszaru edukacji, gdzie wymagania programowe niekiedy nie są spójne z kluczowymi regulacjami sektorowymi, w tym: Prawem Oświatowym). Z tego względu oczekiwane byłoby – szczególnie w przypadku wsparcia ze środków EFS – zapewnienie większego wsparcia od opiekunów projektów oraz większa jednolitość interpretacji i sposobów działania po stronie opiekunów.

▪ **Problemy dotyczące stosowania zasady konkurencyjności i weryfikacji poprawności stosowania procedur Prawa Zamówień Publicznych** –

Uczestnicy paneli eksperckich zwracali uwagę na istotne ograniczenia jakie nakłada na beneficjentów wymóg stosowania zasady konkurencyjności, który m.in. ogranicza możliwość współpracy w ramach projektu z podmiotami, z którymi projektodawca np. współpracował wcześniej i jest przekonany, że podmiot ten jest optymalnym wykonawcą określonych działań w projekcie. Wymóg stosowania zasady konkurencyjności prowadzi też do sytuacji, w której utrudniony jest wybór takich dostawców produktów lub usług, którzy nie gwarantują najniższych cen, ale oferują wyższą jakość, wyższy poziom zaawansowania technologicznego itp.

Jednocześnie, zwrócono uwagę na nadmierny rygoryzm procedur kontrolnych, przede wszystkim w odniesieniu do weryfikacji prawidłowości przeprowadzania postępowań w oparciu o Prawo Zamówień Publicznych. Wydaje się w tym przypadku dyskusyjne, czy akurat ten aspekt działań realizowanych w projekcie powinien być przedmiotem pogłębionej weryfikacji, biorąc pod uwagę, że istnieją w polskim systemie prawnym instrumenty i instytucje przewidziane do kontroli zamówień publicznych, składania protestów uczestników danego postępowania itp.

▪ **Problemy specyficzne dla realizacji przedsięwzięć w ramach zintegrowanego rozwoju terytorialnego** –

Uczestnicy panelu eksperckiego poświęconego ZRT zwracali uwagę, że problemy realizacyjne dotyczące projektów prowadzonych w tej formule mają w dużej mierze charakter tożsamy z problemami dotyczącymi wszystkich projektów realizowanych w ramach RPO WL 2014-2020. Specyfika projektów realizowanych z wykorzystaniem instrumentów terytorialnych polega na tym, że w tego rodzaju przedsięwzięciach rzezone problemy nie odnoszą się do jednego podmiotu, ale całej grupy. Może to utrudniać ich przewyciężanie, wymagać dodatkowych konsultacji i uzgodnień lub oczekiwania na określone działania ze strony partnerów. Za problem zdecydowanie specyficzny dla ZRT

uznano natomiast długi czas upływający od wypracowania koncepcji projektu (czasami jest to jeszcze etap opracowywania strategii ponadlokalnej) do jego realizacji. Z tego względu jeszcze większego znaczenia nabiera tutaj postulat zwiększenia elastyczności w zakresie wprowadzenia określonych modyfikacji projektowych.

- **Problemy związane z monitoringiem efektów projektów** – W przypadku wsparcia ze środków EFS zwrócono uwagę, że specyfika tego rodzaju interwencji wymaga, by prowadzony monitoring nie stanowił wyłącznie formy egzekwowania określonych efektów działań projektowych (w szczególności zoperacjonalizowanych przez wskaźniki produktu), ale by raczej był zorientowany na uchwycenie rzeczywistej zmiany, także w wymiarze jakościowym. Z kolei w odniesieniu do wsparcia w ramach EFRR (a konkretnie obszaru dotyczącego efektywności energetycznej i gospodarki niskoemisyjnej) sygnalizowano problemy dotyczące wskaźników rezultatu i ich niejasnego sformułowania. Zgłoszono tutaj postulat konsultacji zakresu i charakteru wskaźników z wnioskodawcami (reprezentującymi JST), także dlatego by ci ostatni mogli zachować spójność metodologii wskaźników programowych ze wskaźnikami przewidzianymi przez nich w Programie Gospodarki Niskoemisyjnej.

Narzędzia badawcze

Inteligentne Lubelskie

Przedmiot dyskusji	Pytania i polecenia
WPROWADZENIE	<ol style="list-style-type: none"> 1. Przedstawienie się moderatora, podziękowanie za udział w badaniu. 2. Krótka informacja o ewaluacji, jej celu, etapach i Zamawiającym. 3. Informacja o celu i formule panelu ekspertów. 4. Uzyskanie zgody (pisemnej) na rejestrację badania, zapewnienie o anonimowości i prośba o wypowiedzianie się pojedynczo. 5. Prośba o przedstawienie się uczestników wywiadu (krótka informacja o działalności reprezentowanej firmy/jednostki bez podawania konkretnej nazwy oraz jaki jest zakres obowiązków osoby biorącej udział w panelu).
PROBLEMY DOTYCZĄCE APLIKOWANIA O WSPARCIE I REALIZACJI PROJEKTÓW W RAMACH RPO WL 2014-2020	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jakich dostrzegają Państwo najważniejsze dotychczasowe problemy / bariery przy ubieganiu się o dofinansowanie? W jaki sposób można je przezwyciężyć w przyszłej perspektywie finansowej? 2. Jakiego rodzaju uproszczenia dla wnioskodawców / beneficjentów byłyby pożądane zarówno na etapie aplikowania o wsparcie, jak i rozliczania projektów? 3. Czy posiadają Państwo oczekiwania (jeśli tak to jakie) wobec ewentualnego wsparcia ze strony UMWL w zakresie aplikowania o środki z RPO WL 2021-2027?
OCZEKIWANE WSPARCIE PRZYSZŁEJ PERSPEKTYWIE	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jak oceniają Państwo zakres wsparcia w ramach RPO WL 2014-2020 w ramach Osi Priorytetowych: <ol style="list-style-type: none"> 1. Badania i innowacje (wsparcie infrastruktury B+R+I, bony na innowacje, badania celowe, transfer technologii i komercjalizacja badań); 2. Cyfrowe Lubelskie (wdrażanie technologii cyfrowych); 3. Konkurencyjność przedsiębiorstw (wsparcie MSP dążących do podniesienia swojej konkurencyjności, poprzez m.in. tworzenie i rozwój powiązań sektora nauki z biznesem, internacjonalizację, bony na doradztwo, promocję gospodarczą regionu; dostosowanie potrzeb IOB do potrzeb rynku, wsparcie start-upów)? 2. Jakie wsparcie – dostępne z poziomu regionalnego w nowej perspektywie 2021-2027 dotyczące Państwa obszaru – należałoby kontynuować w przyszłej perspektywie finansowej, a z jakiego zrezygnować? 3. O jakie nowe obszary wsparcia i grupy odbiorców należałoby uzupełnić interwencję w ramach RPO WL 2021-2027? 4. Z jakich form wsparcia korzystali Państwo dotychczas (dotacje, bony na doradztwo, pomoc w formie zwrotnej, instrumenty

	<p>finansowe)? Jak oceniają Państwo wskazane powyżej formy wsparcia, które z nich najbardziej przyczyniają się do wzrostu konkurencyjności przedsiębiorstw? Jeżeli w ramach RPO WL 2021-2027 nie było by wsparcia w formie dotacji, czy byłiby Państwo zainteresowani aplikowaniem w ramach RPO?</p>
<p>OBSZARY KLUCZOWE INNOWACYJNEGO ROZWOJU REGIONU</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jakie obszary działalności powinny być traktowane jako kluczowe dla rozwoju regionu? 2. Jak ocenia P. trafność doboru inteligentnych specjalizacji (biogospodarka, medycyna i zdrowie, energetyka niskoemisyjna, Informatyka i automatyka) woj. lubelskie? Czy wymagają one bieżącej weryfikacji i ewentualnej zmiany? Jeśli tak, to w jakim kierunku? 3. Czy zakres dotychczasowych inteligentnych specjalizacji wymaga ewentualnego doprecyzowania lub zawężenia? Jeśli tak, to na czym miałyby ono polegać? 4. Czy Pana/i firma korzystała ze wsparcia IOB? Jeśli TAK: Z jakiego typu wsparcia oraz ze wsparcia jakich IOB Pan/i korzystał? Jak ocenia Pan/i otrzymane wsparcie? Jakiego wsparcia zabrakło? Co ocenia Pan/i najlepiej we współpracy z IOB? Jeśli NIE – dlaczego? 5. Czym powinny charakteryzować się IOB? Jeśli kilka podmiotów oferowałoby to samo wsparcie, czym kierował/aby się Pan/i przy wyborze IOB, z którego wsparcia chciałby/aby Pan/s skorzystać (np. doświadczenie, osobiste relacje z personelem, portfolio, lokalizacja, powiązanie z innym podmiotem itp.)?
<p>WSPÓŁPRACA MIĘDZY SEKTOREM NAUKI A BIZNESEM</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Czy realizują/zrealizowali Państwo przedsięwzięcia w oparciu o współpracę biznesu z nauką? 2. Jak zazwyczaj dochodzi do nawiązania współpracy dotyczącej prowadzenia prac B+R pomiędzy jednostką naukową a firmą? Jaka jest geneza współpracy? Kto jest inicjatorem tej współpracy? Z jakich potrzeb wynika podjęcie współpracy? Co zyskali Państwo dzięki takiej współpracy? Jak oceniają Państwo jakość tej współpracy i jej wpływ na rozwój firmy? Co zyskała Państwa firma dzięki współpracy z jednostką naukową (i odwrotnie)? Czy posiadają Państwo oczekiwania wobec ewentualnego wsparcia ze strony UMWL w zakresie podejmowania współpracy sektorów biznesu i nauki? 3. Jak oceniają Państwo obecny poziom współpracy pomiędzy sektorem nauki i a przedsiębiorcami regionu lubelskiego? Jakie dostrzegają Państwo najistotniejsze problemy w obszarze współpracy pomiędzy sektorem nauki a biznesem? Jakie są główne przyczyny ograniczeń transferu technologii z sektora nauki do gospodarki? Jakie są wg Państwa najważniejsze potrzeby sektora przedsiębiorstw wobec sektora nauki?
<p>POSTĘP CYFRYZACJI</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Czy w codziennej działalności wykorzystują Państwo nowe technologie? Jakież? 2. Jak dostrzegają Państwo najważniejsze konsekwencje – zarówno korzyści, jak i zagrożenia – płynące dla społeczeństwa z postępu cyfryzacji? 3. W jaki sposób i w jakich obszarach należałoby niwelować zidentyfikowane zagrożenia i dyskutować ewentualne korzyści?

PROGRAMY KRAJOWE I INSTRUMENTY WSPÓLNOTOWE	<ol style="list-style-type: none"> 1. Czy mają Państwo doświadczenie w aplikowaniu i realizowaniu projektów w ramach programów ponadregionalnych, krajowych czy międzynarodowych (np. Horyzont 2020)? 2. Jak oceniają Państwo gotowość podmiotów z woj. lubelskiego do aplikowania o wsparcie w ramach programów krajowych lub Programu „Horyzont Europa” (stanowiącego kontynuację Programu „Horyzont 2020”)? Jakie najważniejsze problemy w tym zakresie Państwo dostrzegacie?
PODSUMOWANIE I ZAKOŃCZENIE	<ol style="list-style-type: none"> 1. Czy chcieliby P. dodać coś jeszcze do swoich dotychczasowych wypowiedzi? Czy w trakcie panelu pominęliśmy jakieś istotne kwestie dotyczące planowania RPO WL 2021-2027, o których warto i należałoby wspomnieć? Jakie to kwestie? 2. To już wszystko na dzisiaj. Bardzo serdecznie wszystkim Państwu dziękuję za aktywny udział w badaniu.

Efektywność energetyczna i gospodarka niskoemisyjna

Przedmiot dyskusji	Pytania i polecenia
WPROWADZENIE	<ol style="list-style-type: none"> 1. Przedstawienie się moderatora, podziękowanie za udział w badaniu. 2. Krótka informacja o ewaluacji, jej celu, etapach i Zamawiającym. 3. Informacja o celu i formule panelu ekspertów. 4. Uzyskanie zgody na rejestrację badania, zapewnienie o anonimowości i prośba o wypowiedzianie się pojedynczo.
PROBLEMY DOTYCZĄCE APLIKOWANIA O WSPARCIE I REALIZACJI PROJEKTÓW W RAMACH RPO WL 2014-2020	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jakie dostrzegają Państwo najważniejsze dotychczasowe problemy / bariery przy ubieganiu się o dofinansowanie? W jaki sposób można je przezwyciężyć w przyszłej perspektywie finansowej? 2. Jakiego rodzaju uproszczenia dla wnioskodawców / beneficjentów byłyby pożądane zarówno na etapie aplikowania o wsparcie, jak i rozliczania projektów?
DOPRECYZOWANIE ZAKRESU WSPARCIA W PRZYSZŁEJ PERSPEKTYWIE FINANSOWEJ	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jakie potrzeby w ramach niniejszych typów projektów wydają się Państwu najpilniejsze i jakie konkretne przedsięwzięcia należałoby w ich ramach wspierać (<i>chodzi zarówno o ewentualne projekty Państwa instytucji, jak i innych podmiotów</i>): <ul style="list-style-type: none"> - <u>Wsparcie w zakresie ograniczenia „niskiej emisji” dla odbiorców indywidualnych</u> – Jakie przedsięwzięcia należałoby przede wszystkim realizować w ramach tego typu projektu? Jak należałoby uwzględnić w tym przypadku kwestię komplementarności wsparcia krajowego? - <u>Wsparcie dla JST związane z podjęciem nowych zadań dotyczących rozwoju lokalnej energetyki</u> – Jak oceniają Państwo gotowość JST do realizacji takich zadań jak: uczestnictwo w klastrach energii, zaangażowanie w powstawanie spółdzielni / społeczności energetycznych? - <u>Wsparcie w zakresie instalacji fotowoltaicznych oraz solarnych</u> – W jakim zakresie należy wspierać przedsięwzięcia w ramach tego typu projektów? - <u>Wsparcie dla instalacji pomp ciepła</u> – W jakim zakresie i na

	<p>jakich warunkach należy wspierać przedsięwzięcia w ramach tego typu projektów?</p> <ul style="list-style-type: none"> - <u>Wsparcie MŚP w zakresie efektywności energetycznej</u> – Jakie przedsięwzięcia sektora MŚP należy przede wszystkim wspierać ze względu na możliwości do osiągnięcia poziom efektywności? - <u>Wsparcie w zakresie zwalczania kongestii transportowej</u> – Jak skutecznie niwelować zjawisko kongestii transportowej? Jakie przedsięwzięcia należałoby przede wszystkim realizować w ramach tego typu projektów? - <u>Wsparcie w zakresie rozwoju transportu zbiorowego</u> – Jakie dostrzegają Państwo najbardziej racjonalne metody promowania transportu zbiorowego? Jakie przedsięwzięcia należałoby przede wszystkim realizować w ramach tego typu projektów? - <u>Wsparcie w zakresie niskoemisyjnego oraz zeroemisyjnego taboru drogowego</u> – Jakie przedsięwzięcia należałoby przede wszystkim realizować w ramach tego typu projektów? - <u>Wsparcie w zakresie infrastruktury transportu publicznego</u> – Jakie przedsięwzięcia należałoby przede wszystkim realizować w ramach tego typu projektów? - <u>Wsparcie w zakresie ruchu rowerowego i pieszego</u> – Jakie przedsięwzięcia należałoby przede wszystkim realizować w ramach tego typu projektów?
<p>DODATKOWE UWARUNKOWANIA INTERWENCJI DOTYCZĄCEJ EFEKTYWNOŚCI ENERGETYCZNEJ GOSPODARKI NISKOEMISYJNEJ</p>	<p>1. Jak oceniają Państwo rolę projektów partnerskich w obszarze energetyki? Czy – a jeśli tak, to w jaki sposób – należy wspierać realizację zasady partnerstwa w projektach dotyczących tego obszaru interwencji?</p> <p>2. Jak oceniają Państwo gotowość ośrodków miejskich woj. lubelskiego do przygotowania Planów Zrównoważonej Mobilności Miejskiej (<i>Sustainable Urban Mobility Plan – SUMP</i>)? W jaki sposób można wspierać miasta w kontekście ich potencjału do przygotowywania i wdrażania tego rodzaju dokumentu?</p>
<p>PODSUMOWANIE I ZAKOŃCZENIE</p>	<p>1. Czy chcieliby P. dodać coś jeszcze do swoich dotychczasowych wypowiedzi? Czy w trakcie panelu pominęliśmy jakieś istotne kwestie dotyczące planowania RPO WL 2021-2027, o których warto i należałoby wspomnieć? Jakie to kwestie?</p> <p>2. To już wszystko na dzisiaj. Bardzo serdecznie wszystkim Państwu dziękuję za aktywny udział w badaniu.</p>

Środowisko

Przedmiot dyskusji	Pytania i polecenia
<p>WPROWADZENIE</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Przedstawienie się moderatora, podziękowanie za udział w badaniu. 2. Krótka informacja o ewaluacji, jej celu, etapach i Zamawiającym. 3. Informacja o celu i formule panelu ekspertów. 4. Uzyskanie zgody na rejestrację badania, zapewnienie o

<p>ZAPOTRZEBOWANIE NA WSPARCIE W RAMACH RPO WL 2021-2027 W RAMACH WYBRANYCH OBSZARÓW</p>	<p>anonimowości i prośba o wypowiedanie się pojedynczo.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Jak oceniają Państwo celowość oferowania w RPO WL 2021-2027 pomocy odnoszącej się do wspierania działań w zakresie dostosowania do zmiany klimatu, zapobiegania ryzyku i odporności na klęski żywiołowe dotyczących m.in.: <ul style="list-style-type: none"> - przeciwdziałania osuwiskom ziemi i likwidowania ich skutków, - ochrony dolin (m.in. wąwozów) przez wymywaniem oraz osuwaniem materiału skalnego lub zwietrzelinowego? 2. Jak oceniają Państwo celowość oferowania w RPO WL 2021-2027 pomocy odnoszącej się do wspierania zrównoważonej gospodarki wodnej dotyczących: <ul style="list-style-type: none"> - prowadzenia racjonalnej gospodarki wodami powierzchniowymi (m.in. wody opadowe, system nawodnieniowy, renaturyzacja cieków wodnych, powierzchniowa retencja wody)?
<p>DOPRECYZOWANIE POTRZEB W ZAKRESIE OKREŚLONYCH TYPÓW PROJEKTÓW</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jakie potrzeby w ramach niniejszych typów projektów wydają się Państwu najpilniejsze i jakie konkretne przedsięwzięcia należałoby w ich ramach wspierać (<i>chodzi zarówno o ewentualne projekty Państwa instytucji, jak i innych podmiotów</i>): <ul style="list-style-type: none"> - <u>Wyposażenie do prowadzenia akcji ratowniczych i usuwania skutków zjawisk katastrofalnych lub poważnych awarii chemiczno-ekologicznych</u> – Zakup jakiego rodzaju sprzętu wydaje się Państwu najpilniejszy / najbardziej uzasadniony? - <u>Wsparcie w zakresie infrastruktury do celów ujęcia, uzdatniania, magazynowania i dystrybucji wody</u> – Jakie przedsięwzięcia należałoby przede wszystkim realizować w ramach tego typu projektów? - <u>Wsparcie w zakresie gospodarki ściekowej</u> – Jakie przedsięwzięcia należałoby przede wszystkim realizować w ramach tego typu projektów? Czy podział interwencji w tym obszarze między krajowym a regionalnym programem jest potrzebny? - <u>Wsparcie w zakresie gospodarki o obiegu zamkniętym (cyrkularnym)</u> – Jakie przedsięwzięcia prowadzone przez mikro-, małe i średnie przedsiębiorstwa należałoby przede wszystkim realizować w ramach tego typu projektów? - <u>Wsparcie w zakresie podnoszenia świadomości mieszkańców na temat znaczenia selektywnej zbiórki odpadów komunalnych</u> – Jakie przedsięwzięcia należałoby przede wszystkim realizować w ramach tego typu projektów? - <u>Wsparcie w zakresie Punktów Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych</u> – Jakie przedsięwzięcia należałoby przede wszystkim realizować w ramach tego typu projektów? - <u>Wsparcie w zakresie ochrony, regeneracji i zrównoważonego wykorzystania obszarów chronionych</u> – Jakie przedsięwzięcia należałoby przede wszystkim realizować w ramach tego typu projektów? - <u>Wsparcie w zakresie zielonej i błękitnej infrastruktury</u> - Jakie

	przedsięwzięcia należałoby przede wszystkim realizować w ramach tego typu projektów?
WYMAGANIA KRAJOWE / WSPÓLNOTOWE	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jakie działania w ramach RPO WL 2021-2027 są niezbędne do podjęcia w kontekście celów Polityki Ekologicznej Państwa 2030? 2. W jaki sposób należy w ramach RPO WL 2021-2027 określić relacje między obszarami realizującymi wydatki klimatyczne (tj. pozwalającymi na realizację założeń dotyczących <i>ring-fencingu</i> klimatycznego w przyszłej perspektywie finansowej np. efektywność energetyczna, OZE, zmiany klimatu, ochrona przyrody, hałas, jakość powietrza, ochrona zasobów wodnych), a tymi o „zerowym markerze klimatycznym” (tj. których alokacja przeznaczona na te obszary nie wlicza się w wydatki klimatyczne)?
UPROSZCZENIA / ZMIANY DOTYCZĄCE APLIKOWANIA O WSPARCIE I REALIZACJI PROJEKTÓW	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jakiego rodzaju uproszczenia dla wnioskodawców / beneficjentów byłyby w przyszłej perspektywie finansowej pożądane zarówno na etapie aplikowania o wsparcie, jak i rozliczania projektów? 2. Jak oceniają Państwo celowość i możliwość wprowadzenia następujących uproszczeń i zmian: <ul style="list-style-type: none"> - skrócenie czasu naboru i oceny wniosków o dofinansowanie, - wyeliminowanie sytuacji przenoszenia zasady N+3 z poziomu Programu na poziom projektów, - wyeliminowanie sytuacji aktualizacji SZOOP (w tym: kryteriów wyboru projektów) w krótkim okresie przed samym przeprowadzeniem naboru wniosków?
PODSUMOWANIE I ZAKOŃCZENIE	<ol style="list-style-type: none"> 1. Czy chcieliby P. dodać coś jeszcze do swoich dotychczasowych wypowiedzi? Czy w trakcie panelu pominęliśmy jakieś istotne kwestie dotyczące planowania RPO WL 2021-2027, o których warto i należałoby wspomnieć? Jakie to kwestie? 2. To już wszystko na dzisiaj. Bardzo serdecznie wszystkim Państwu dziękuję za aktywny udział w badaniu.

Rynek pracy

Przedmiot dyskusji	Pytania i polecenia
WPROWADZENIE	<ol style="list-style-type: none"> 1. Przedstawienie się moderatora, podziękowanie za udział w badaniu. 2. Krótka informacja o ewaluacji, jej celu, etapach i Zamawiającym. 3. Informacja o celu i formule panelu ekspertów. 4. Uzyskanie zgody na rejestrację badania, zapewnienie o anonimowości i prośba o wypowiedzianie się pojedynczo.
ZAKRES I CHARAKTER INTERWENCJI DOTYCZĄCEJ RYNKU PRACY W PRZYSZŁEJ PERSPEKTYWIE FINANSOWEJ	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jakie są w Państwa opinii największe potrzeby regionu lubelskiego dotyczące rynku pracy? 2. Na jakie formy wsparcia powinien zostać położony największy nacisk w obszarze rynku pracy w przyszłej perspektywie finansowej? 3. Czy wsparcie dotyczące rynku pracy powinno koncentrować się na obszarach charakteryzujących się stopą bezrobocia na poziomie wyższym niż średnia krajowa?

	<p>4. Jakiego rodzaju wsparcie powinno być kierowane w obszarze rynku pracy do następujących grup docelowych:</p> <ul style="list-style-type: none"> - osoby bierne zawodowo (dodatkowe zagadnienie: generalna celowość adresowania wsparcia do tej kategorii osób), - osoby bezrobotne (dodatkowe zagadnienie: generalna celowość adresowania wsparcia do tej kategorii osób), - osoby z wykształceniem wyższym, - osoby pracujące (dodatkowe zagadnienie: kryterium wyboru osób z tej grupy do objęcia wsparciem)? <p>5. Jaki rodzaj wsparcia o charakterze innowacyjnym w obszarze rynku pracy powinien zostać skierowany do grup docelowych w przyszłej perspektywie finansowej?</p> <p>6. Który rodzaj wsparcia w obszarze rynku pracy stanowi największe wyzwanie dla wnioskodawcy? Dlaczego?</p> <p>7. Która grupa docelowa jest najtrudniejszą – z perspektywy projektodawcy – grupą w zakresie realizowanego dla niej wsparcia? Czy ma to wpływ na obejmowanie wsparciem tych grup docelowych?</p> <p>8. Jak można zwiększyć skuteczność dotarcia do „trudnych” grup docelowych? Jakie formy wsparcia towarzyszącego można zastosować w celu zwiększenia chęci uczestnictwa w projekcie osób reprezentujących te grupy docelowe?</p>
<p>ZAPEWNIENIE SKUTECZNOŚCI INTERWENCJI</p>	<p>1. Jak należy rozumieć skuteczność interwencji w przypadku form wsparcia charakterystycznych dla obszaru rynku pracy?</p> <p>2. Jakie działania należy podejmować w celu zapewnienia skuteczności wsparcia, rozumianej jako osiągnięcie określonego efektu / rezultatu?</p>
<p>UWARUNKOWANIA DOTYCZĄCE APLIKOWANIA O WSPARCIE I REALIZACJI PROJEKTÓW W ZAKRESIE INTERWENCJI DOTYCZĄCEJ RYNKU PRACY</p>	<p>1. Jakie dostrzegają Państwo najważniejsze dotychczasowe problemy / bariery przy ubieganiu się o dofinansowanie i realizacji projektów? W jaki sposób można je przewyciężyć w przyszłej perspektywie finansowej?</p> <p>2. Jakiego rodzaju uproszczenia dla wnioskodawców / beneficjentów byłyby pożądane zarówno na etapie aplikowania o wsparcie, jak i rozliczania projektów?</p> <p>3. Jak oceniają Państwo stosowanie metod uproszczonych w rozliczaniu projektów (kwoty ryczałtowe, stawki jednostkowe)? Czy jest to rozwiązanie pomocne beneficjentom i powinno być kontynuowane w przyszłej perspektywie finansowej?</p> <p>4. Jaki rodzaj wkładu własnego stanowi barierę w aplikowaniu o wsparcie?</p> <p>5. Czy obowiązujące limity w ramach pomocy <i>de minimis</i> stanowią barierę w aplikowaniu o dofinansowanie projektów współfinansowanych z EFS dotyczących rynku pracy?</p> <p>6. Jak oceniają Państwo realizację projektów w formule partnerskiej? Czy partnerstwo ułatwia, czy utrudnia realizację przedsięwzięcia? Dlaczego?</p>

PODSUMOWANIE I ZAKOŃCZENIE	<ol style="list-style-type: none"> 1. Czy chcieliby P. dodać coś jeszcze do swoich dotychczasowych wypowiedzi? Czy w trakcie panelu pominęliśmy jakieś istotne kwestie dotyczące planowania RPO WL 2021-2027, o których warto i należałoby wspomnieć? Jakie to kwestie? 2. To już wszystko na dzisiaj. Bardzo serdecznie wszystkim Państwu dziękuję za aktywny udział w badaniu.
-----------------------------------	--

Kształcenie / edukacja

Przedmiot dyskusji	Pytania i polecenia
WPROWADZENIE	<ol style="list-style-type: none"> 1. Przedstawienie się moderatora, podziękowanie za udział w badaniu. 2. Krótka informacja o ewaluacji, jej celu, etapach i Zamawiającym. 3. Informacja o celu i formule panelu ekspertów. 4. Uzyskanie zgody na rejestrację badania, zapewnienie o anonimowości i prośba o wypowiedzianie się pojedynczo.
PROBLEMY DOTYCZĄCE APLIKOWANIA O WSPARCIE I REALIZACJI PROJEKTÓW W RAMACH RPO WL 2014-2020	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jakie dostrzegają Państwo najważniejsze dotychczasowe problemy / bariery przy ubieganiu się o dofinansowanie? W jaki sposób można je przezwyciężyć w przyszłej perspektywie finansowej? 2. Jakiego rodzaju uproszczenia dla wnioskodawców / beneficjentów byłyby pożądane zarówno na etapie aplikowania o wsparcie, jak i rozliczania projektów? 3. Jak oceniają Państwo celowość wprowadzenia takich rozwiązań jak: <ul style="list-style-type: none"> - budżet zadaniowy (agregujący wydatki o podobnym charakterze, bez konieczności rozpisywania poszczególnych pozycji na jednostkowe wydatki), - umożliwienie wprowadzania korekt / zwrotów do wniosków o płatność zarówno „na minus”, jak i „na plus” w odniesieniu do danych pozycji / zadań (dotyczy sytuacji, gdy taka operacja nie zmienia kwoty wydatków kwalifikowalnych rozliczanych w danym wniosku o płatność), - stworzenie mechanizmów skutecznego integrowania projektów o charakterze dwufunduszowym (łączyjących komponent EFRR i EFS), - stosowanie preferencji na etapie aplikowania o wsparcie dla podmiotów ustawowo powołanych do prowadzenia przedszkoli, szkół ogólnokształcących i zawodowych.
DOPRECYZOWANIE ZAKRESU WSPARCIA W PRZYSZŁEJ PERSPEKTYWIE FINANSOWEJ	<ol style="list-style-type: none"> 1. Na jakich etapach edukacji wsparcie jest najbardziej potrzebne (edukacja przedszkolna, szkoła podstawowa, szkoła średnia, studia wyższe, kształcenie osób dorosłych)? Z czego to wynika i na czym to wsparcie powinno polegać? 2. Jakiego rodzaju zajęć przede wszystkim brakuje w szkołach (zarówno jeśli chodzi o tematykę, jak i formę prowadzenia zajęć)? Jakie formy wsparcia dzieci i młodzieży są najistotniejsze i wymagające wsparcia? 3. Jakiego rodzaju działania dotyczące rozpoznawania i rozwijania

	<p>talentów oraz rozwijania zainteresowań uczniów powinny być wspierane w przyszłej perspektywie finansowej?</p> <p>4. Jak oceniają Państwo dopuszczenie możliwości realizacji działań dotyczących zajęć sportowych w ramach przedsięwzięć z obszaru edukacji?</p> <p>5. Jakie potrzeby w zakresie oczekiwanego wsparcia wyrażają sami uczniowie i ich rodzice (zarówno jeśli chodzi o tematykę, jak i formę prowadzenia zajęć)?</p> <p>6. Jakiego rodzaju szkolenia i studia podyplomowe są oczekiwane przez nauczycieli / instruktorów praktycznej nauki zawodu / pracowników naukowo-dydaktycznych? Z czego wynikają te potrzeby?</p> <p>7. Jakie innowacyjne rozwiązania (zarówno dotyczące miejsca pracy, jak i metod nauczania), ułatwiające codzienne funkcjonowanie uczniom o specjalnych potrzebach edukacyjnych należałoby przede wszystkim wdrażać w placówkach oświatowych?</p> <p>8. Jakie kompetencje nauczycieli pracujących z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych należy przede wszystkim rozwijać?</p> <p>9. Jakie są obecnie najpilniejsze potrzeby placówek oświatowych w zakresie wyposażenia obiektów i remontów? Czy potrzeby te dotyczą działań kompleksowych czy fragmentarycznych? Jaki jest stopień ich pilności? Z czego wynika potrzeba tego rodzaju działań (zniszczenie materiałów, eksploatacja, zmiany spowodowane regulacjami prawnymi i np. koniecznością utworzenia większej ilości oddziałów)?</p>
PODSUMOWANIE I ZAKOŃCZENIE	<p>1. Czy chcieliby P. dodać coś jeszcze do swoich dotychczasowych wypowiedzi? Czy w trakcie panelu pominęliśmy jakieś istotne kwestie dotyczące planowania RPO WL 2021-2027, o których warto i należałoby wspomnieć? Jakie to kwestie?</p> <p>2. To już wszystko na dzisiaj. Bardzo serdecznie wszystkim Państwu dziękuję za aktywny udział w badaniu.</p>

Włączenie społeczne

Przedmiot dyskusji	Pytania i polecenia
WPROWADZENIE	<p>1. Przedstawienie się moderatora, podziękowanie za udział w badaniu.</p> <p>2. Krótka informacja o ewaluacji, jej celu, etapach i Zamawiającym.</p> <p>3. Informacja o celu i formule panelu ekspertów.</p> <p>4. Uzyskanie zgody na rejestrację badania, zapewnienie o anonimowości i prośba o wypowiedzianie się pojedynczo.</p>
ZAKRES I CHARAKTER INTERWENCJI DOTYCZĄCEJ WŁĄCZENIA SPOŁECZNEGO PRZYSZŁEJ PERSPEKTYWIE	<p>1. Jakie są w Państwa opinii największe potrzeby regionu lubelskiego dotyczące polityki społecznej / integracji społecznej? Jakie potrzeby w tym zakresie nie zostały objęte wsparciem w ramach RPO 2014-2020, a jest to konieczne lub zasadne?</p> <p>2. Na jakie formy wsparcia powinien zostać położony największy nacisk w ramach następujących obszarów interwencji i jakie ewentualne nowe – dotychczas nierealizowane – formy wsparcia /</p>

<p>FINANSOWEJ</p>	<p>typy projektów powinny być wspierane w tych obszarach w przyszłej perspektywie finansowej:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ekonomia społeczna, - usługi społeczne, - zintegrowane usługi społeczne i zdrowotne - opieka senioralna? <p>3. Jakie grupy docelowe wsparcia w zakresie włączenia społecznego zostały pominięte w ramach poprzednich perspektyw finansowych? Jakiego rodzaju pomocy potrzebują te grupy docelowe?</p> <p>4. Jakie są wg Państwa najskuteczniejsze narzędzia / instrumenty aktywnej integracji, których zastosowanie mogłoby zwiększyć zainteresowanie uczestnictwem w projektach potencjalnych odbiorców wsparcia?</p> <p>5. Jaki rodzaj wsparcia o charakterze innowacyjnym w zakresie usług społecznych / integracji społecznej powinien zostać skierowany do grup docelowych danego wsparcia w przyszłej perspektywie finansowej?</p> <p>6. Który rodzaj wsparcia w zakresie usług społecznych / integracji społecznej stanowi największe wyzwanie dla wnioskodawcy? Dlaczego?</p> <p>7. W jaki sposób można zwiększać zainteresowanie wnioskodawców „wymagającymi” formami wsparcia, które w obecnej perspektywie finansowej cieszyły się relatywnie małym zainteresowaniem (usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania, specjalistyczne usługi opiekuńcze, mieszkania wspomagane)? Jak zwiększyć dostępność usług społecznych poprzez działania w ramach RPO?</p> <p>8. Proszę o wskazanie/zaproponowanie działań, które mogłyby być współfinansowane w ramach przyszłej perspektywy finansowej w obszarze opieki senioralnej (inne niż dotychczas realizowane).</p> <p>9. Proszę o wskazanie / zaproponowanie działań, które mogłyby być współfinansowane w ramach przyszłej perspektywy finansowej w obszarze zintegrowanych usług społecznych i zdrowotnych (inne niż dotychczas realizowane).</p> <p>10. Jakie formy wspierania osób z niepełnosprawnościami w pełnym uczestnictwie we wszystkich aspektach życia uznają Państwo za najbardziej konieczne, a które za najbardziej skuteczne? Dlaczego?</p>
<p>ZAPEWNIENIE ADEKWATNOŚCI, SKUTECZNOŚCI TRWAŁOŚCI INTERWENCJI</p>	<p>I</p> <p>1. Czy w obecnej perspektywie finansowej zapewniono adekwatność grup docelowych do oferowanego wsparcia? Czy w kontekście oferowanych instrumentów wsparcia trafnie określono grupy docelowe w zakresie włączenia społecznego (np. osoby najbardziej oddalone od rynku pracy, osoby wykluczone)? Jakie zmiany w tym zakresie należałoby wprowadzić w przyszłym okresie finansowania?</p> <p>2. Jakie działania należy podejmować w celu zapewnienia skuteczności wsparcia, rozumianej jako osiągnięcie określonego efektu / rezultatu?</p> <p>3. Jakie działania należy podejmować w celu zapewnienia trwałości</p>

	<p>wsparcia? Jakie metody finansowania prowadzonych działań pozwalają na zapewnienie trwałości? Czy trwałość powinna być definiowana poprzez gotowość instytucjonalną do realizacji określonych działań, czy też w inny sposób?</p>
<p>UWARUNKOWANIA DOTYCZĄCE APLIKOWANIA O WSPARCIE I REALIZACJI PROJEKTÓW W ZAKRESIE INTERWENCJI DOTYCZĄCEJ WŁĄCZENIA SPOŁECZNEGO</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jakie dostrzegają Państwo najważniejsze dotychczasowe problemy / bariery przy ubieganiu się o dofinansowanie? W jaki sposób można je przezwyciężyć w przyszłej perspektywie finansowej? 2. Na ile problemem jest niski stopień współpracy różnych stopni samorządu w ramach projektów w zakresie włączenia społecznego? Jakie dostrzegają Państwo sposoby na poprawę współdziałania i zwiększenia kompleksowości wsparcia? 3. Jakiego rodzaju uproszczenia dla wnioskodawców / beneficjentów byłyby pożądane zarówno na etapie aplikowania o wsparcie, jak i rozliczania projektów? 4. Jakiego rodzaju preferencje dla realizatorów projektów w zakresie włączenia społecznego powinno się stosować w przyszłej perspektywie finansowej? Jakich podmiotów powinny one dotyczyć i dlaczego właśnie tych? 5. Czy w projektach dotyczących włączenia społecznego należy obligatoryjnie stosować instrumenty aktywnej integracji o charakterze zawodowym? Dlaczego? 6. Jak oceniają Państwo stosowanie metod uproszczonych w rozliczaniu projektów (kwoty ryczałtowe, stawki jednostkowe)? Czy jest to rozwiązanie pomocne beneficjentom i powinno być kontynuowane w przyszłej perspektywie finansowej? 7. Jaki rodzaj wkładu własnego stanowi barierę w aplikowaniu o wsparcie? Jaki procentowy poziom wkładu własnego (w szczególności finansowego) powyżej 15% byłby akceptowalny dla wnioskodawców? 8. Jak oceniają Państwo realizację projektów w formule partnerskiej? Czy partnerstwo ułatwia, czy utrudnia realizację przedsięwzięcia? Dlaczego? 9. Jak oceniają Państwo konkursowy system wyboru Ośrodków Wspierania Ekonomii Społecznej? Czy nie należy zastąpić obecnego systemu rozwiązaniem gwarantującym trwałość wsparcia przez cały okres programowania (np. pozakonkursowym systemem wyboru)? 10. Jaka powinna być rola Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w działaniach w zakresie włączenia społecznego i koordynacji rozwoju ekonomii społecznej? Jak można zwiększyć rolę ROPS, jakie działania mógłby on podejmować?
<p>PODSUMOWANIE I ZAKOŃCZENIE</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Czy chcieliby P. dodać coś jeszcze do swoich dotychczasowych wypowiedzi? Czy w trakcie panelu pominęliśmy jakieś istotne kwestie dotyczące planowania RPO WL 2021-2027, o których warto i należałoby wspomnieć? Jakie to kwestie? 2. To już wszystko na dzisiaj. Bardzo serdecznie wszystkim Państwu dziękuję za aktywny udział w badaniu.

Zdrowie

Przedmiot dyskusji	Pytania i polecenia
WPROWADZENIE	<ol style="list-style-type: none"> 1. Przedstawienie się moderatora, podziękowanie za udział w badaniu. 2. Krótka informacja o ewaluacji, jej celu, etapach i Zamawiającym. 3. Informacja o celu i formule panelu ekspertów. 4. Uzyskanie zgody na rejestrację badania, zapewnienie o anonimowości i prośba o wypowiedzianie się pojedynczo.
ZAKRES I CHARAKTER INTERWENCJI DOTYCZĄCEJ ZDROWIA W PRZYSZŁEJ PERSPEKTYWIE FINANSOWEJ	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jakie są wg Państwa kluczowe kierunki interwencji / typy projektów w zakresie wzmocnienia potencjału infrastrukturalnego oraz kadrowego systemu ochrony zdrowia w woj. lubelskim, które należałoby wspierać w przyszłym okresie finansowania? 2. Jakiego rodzaju wsparcie dotyczące projektów infrastrukturalnych powinno być dostępne w przyszłym okresie finansowania w celu umożliwienia przeniesienia większej ilości świadczeń z lecznictwa szpitalnego na poziom podstawowej opieki zdrowotnej ambulatoryjnej opieki specjalistycznej? 3. Jakiego rodzaju wsparcie dotyczące projektów infrastrukturalnych powinno być dostępne w przyszłym okresie finansowania w celu umożliwienia rozwoju opieki długoterminowej? 4. Jakiego rodzaju wsparcie dotyczące projektów infrastrukturalnych i „miękkich” powinno być dostępne w przyszłym okresie finansowania w celu umożliwienia rozwoju opieki psychiatrycznej (ze szczególnym uwzględnieniem zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży)? 5. Jakie obszary powinny zostać objęte wsparciem w ramach projektów EFS (tzw. miękkich)? 6. Proszę o wskazanie/zaproponowanie działań, które mogłyby być współfinansowane w ramach przyszłej perspektywy finansowej w obszarze zdrowia (inne niż dotychczas realizowane). 7. Proszę o wskazanie/zaproponowanie działań, które mogłyby być współfinansowane w ramach przyszłej perspektywy finansowej w obszarze zintegrowanych usług społecznych i zdrowotnych (inne niż dotychczas realizowane). 8. Jakie działania / rodzaje interwencji uznają Państwo za najbardziej skuteczne w celu wspierania wydłużenia aktywności zawodowej na rynku pracy, dłuższego utrzymania dobrego stanu zdrowia? Dlaczego? 9. Jak oceniają Państwo, pod kątem skuteczności i zasadności, interwencję polegającą na rozwijaniu nowoczesnych form świadczenia usług medycznych i opiekuńczych, łączących elementy telekomunikacji, informatyki oraz medycyny (telemedycyna, telerehabilitacja, teleopieka, domowe urządzenia monitorujące)? Czy takie działania należałoby uzupełnić o inne dodatkowe formy wsparcia? Jeśli tak, jakie?

<p>UWARUNKOWANIA DOTYCZĄCE APLIKOWANIA O WSPARCIE I REALIZACJI PROJEKTÓW W ZAKRESIE INTERWENCJI DOTYCZĄCEJ ZDROWIA</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jakie są najważniejsze warunki skutecznej koordynacji usług społecznych i zdrowotnych? W jaki sposób zapewnić tę koordynację? 2. Jakie działania należy podejmować w celu zapewnienia trwałości wsparcia? Jakie metody finansowania prowadzonych działań pozwalają na zapewnienie trwałości? Czy trwałość powinna być definiowana poprzez gotowość instytucjonalną do realizacji określonych działań, czy też w inny sposób? 3. Jakie dostrzegają Państwo najważniejsze dotychczasowe problemy / bariery przy ubieganiu się o dofinansowanie? W jaki sposób można je przezwyciężyć w przyszłej perspektywie finansowej?
<p>PODSUMOWANIE I ZAKOŃCZENIE</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Czy chcieliby P. dodać coś jeszcze do swoich dotychczasowych wypowiedzi? Czy w trakcie panelu pominęliśmy jakieś istotne kwestie dotyczące planowania RPO WL 2021-2027, o których warto i należałoby wspomnieć? Jakie to kwestie? 2. To już wszystko na dzisiaj. Bardzo serdecznie wszystkim Państwu dziękuję za aktywny udział w badaniu.

Zintegrowany Rozwój Terytorialny

Przedmiot dyskusji	Pytania i polecenia
<p>WPROWADZENIE</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Przedstawienie się moderatora, podziękowanie za udział w badaniu. 2. Krótka informacja o badaniu , jego celach, etapach i Zamawiającym. 3. Informacja o celu i formule panelu ekspertów. 4. Uzyskanie zgody (pisemnej) na rejestrację badania, zapewnienie o anonimowości i prośba o wypowiedzianie się pojedynczo. 5. Prośba o przedstawienie się uczestników wywiadu (krótka informacja o działalności reprezentowanej firmy/jednostki bez podawania konkretnej nazwy oraz jaki jest zakres obowiązków osoby biorącej udział w panelu).
<p>OGÓLNE ZAŁOŻENIA DOTYCZĄCE WSPIERANIA ZINTEGROWANEGO ROZWOJU TERYTORIALNEGO</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jak zdefiniować należy pojęcie „projektu zintegrowanego” w ramach Zintegrowanego Rozwoju Terytorialnego? Czym powinien się on cechować? 2. Jakie najważniejsze korzyści daje realizacja projektu zintegrowanego, a jakie specyficzne problemy generuje? Czy kultura, turystyka, ochrona dziedzictwa naturalnego będą obszarami trudnymi do realizacji projektów w formule zintegrowanej? 3. Jakie działania powinny być realizowane w ramach Zintegrowanego Rozwoju Terytorialnego? Czy delimitacja obszarów współpracy terytorialnej powinna mieć odgórny, czy oddolny charakter? 4. W jaki sposób w formule instrumentu terytorialnego wdrażać projekty związane z kulturą i dziedzictwem kulturowym? Czy narzędziem właściwym w tym zakresie są programy rewitalizacji? 5. Jakie instrumenty terytorialne należy stosować w poszczególnych obszarach interwencji? Jakie instrumenty terytorialne i zakres

	<p>wsparcia są specyficzne dla: obszarów wiejskich i miejskich? W tym kontekście czy wprowadzenie wielofunduszowości w ramach Lokalnych Grup Działania będzie zasadne dla rozwoju lokalnych potencjałów rozwojowych?</p> <p>6. Jaki tryb wyboru projektów w mechanizmie terytorialnym powinien być podstawowy – konkursowy z premią punktową czy pozakonkursowy?</p> <p>7. W jaki sposób należy wiązać ze sobą procesy lokalnego programowania strategicznego oraz projektowania instrumentów terytorialnych? Jaka powinna być relacja: Strategii ZIT, Lokalnych Strategii Rozwoju, strategii ponadlokalnych? Jaka powinna być rola porozumień terytorialnych w tym zakresie?</p> <p>8. Czy problematyka rozwoju turystyki w tym uzdrowiskowej wymaga specyficznych instrumentów innych niż ZIT/SIT czy Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność?</p> <p>9. Za pomocą jakich narzędzi i działań można w sposób najbardziej efektywny wspierać kompleksowość i komplementarność projektów współfinansowanych z EFS i EFRR w ramach Zintegrowanego Rozwoju Terytorialnego?</p> <p>10. Czy miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze jak np. Biała Podlaska powinny być wspierane przez dedykowany im program krajowy w formule instrumentu czy na zasadach ogólnych?</p>
<p>PROBLEMY DOTYCZĄCE APLIKOWANIA O WSPARCIE I REALIZACJI PROJEKTÓW W RAMACH RPO WL 2014-2020</p>	<p>1. Jakie dostrzegają Państwo najważniejsze dotychczasowe problemy / bariery przy ubieganiu się o dofinansowanie w przypadku projektów w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych i Strategicznych Inwestycji Terytorialnych? W jaki sposób można je przezwyciężyć w przyszłej perspektywie finansowej?</p> <p>2. Jakie dostrzegają Państwo najważniejsze dotychczasowe problemy / bariery na etapie realizacji projektów w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych i Strategicznych Inwestycji Terytorialnych? W jaki sposób można je przezwyciężyć w przyszłej perspektywie finansowej?</p> <p>3. Jakiego rodzaju uproszczenia dla wnioskodawców / beneficjentów byłyby pożądane zarówno na etapie aplikowania o wsparcie, jak i rozliczania projektów?</p> <p>4. Jak oceniają Państwo celowość podjęcia takich działań / wprowadzenia takich rozwiązań jak:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uproszczenie dokumentacji konkursowej (uproszczenie i skrócenie regulaminów konkursów; zmniejszenie liczby wymaganych załączników), - utworzenie portalu zawierającego Rejestr Podmiotów Wykluczonych w celu szybkiej weryfikacji możliwości aplikowania o wsparcie przez określony podmiot, - wprowadzenie możliwości konsultacji <i>online</i> z pracownikiem instytucji / utworzenie punktu konsultacyjnego w komórce organizacyjnej odpowiedzialnej za wdrażanie projektów, - ujednoczenie zasad weryfikacji wniosków o płatność oraz wymagań stawianych poszczególnym projektodawcom, - wprowadzenie wyłącznie elektronicznego trybu przesyłania

	<p>wniosków o dofinansowanie,</p> <ul style="list-style-type: none"> - zmniejszenie liczby i uproszczenie kryteriów wyboru projektów, - uproszczenie zapisów dokumentów programowych, - rezygnacja z próby dokumentów do pogłębionej analizy na etapie weryfikacji wniosków o płatność (żądanie dokumentów jedynie w przypadkach uzasadnionych) - rezygnacja z uproszczeń dla projektów strategicznych (tj. możliwości składania części dokumentów dopiero na etapie składania wniosku o płatność)? <p>5. Jaki rodzaj pomocy dla wnioskodawców byłby wskazany na etapie aplikowania o wsparcie (indywidualne konsultacje, szkolenia, podręczniki, konsultacje <i>online</i>)?</p> <p>6. Czy będą Państwo korzystać ze wsparcia zewnętrznego w przygotowywaniu strategii lokalnych bądź ponadlokalnych?</p> <p>7. Jaki czas jest potrzebny na odpowiednie przygotowanie wysokiej jakości wniosku o dofinansowanie dla projektu zintegrowanego?</p> <p>8. Jak oceniają Państwo rolę przedsięwzięć partnerskich w przypadku projektów zintegrowanych? Jakie zagrożenia (np. związane z rezygnacją jednego z partnerów) generuje taka formuła realizacji projektów?</p> <p>9. Jaka formuła prawną powinny przybierać partnerstwa lokalne?</p>
<p>DOPRECYZOWANIE ZAKRESU WSPARCIA W PRZYSZŁEJ PERSPEKTYWIE FINANSOWEJ</p>	<p>1. Jakiego wsparcia w ramach Zintegrowanego Rozwoju Terytorialnego oczekują w przyszłym okresie finansowania projektodawcy?</p> <p>2. Jaki jest stan przygotowania strategii terytorialnych, które są warunkiem ubiegania się o środki? Czy będą one zgodne z założeniami Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego?</p> <p>3. Jakie typy projektów będą się cieszyć największym zainteresowaniem ze strony projektodawców? Czy znane są już jakieś wstępne koncepcje (ew. szacunkowa wartość) projektów zintegrowanych?</p> <p>4. Czy w ramach projektowanych partnerstw przewiduje się udział instytucji kultury dla których instrument terytorialny jest podstawowym sposobem aplikowania o środki?</p> <p>5. Jakie inicjatywy lokalne przewidujące integrację społeczności lokalnej w ramach Zintegrowanego Rozwoju Terytorialnego planowane są do realizacji w perspektywie finansowej 2021-2027?</p> <p>6. Jak oceniają Państwo gotowość Lokalnych Grup Działania do realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych w tym dotyczących włączenia społecznego?</p>
<p>PODSUMOWANIE I ZAKOŃCZENIE</p>	<p>1. Czy chcieliby P. dodać coś jeszcze do swoich dotychczasowych wypowiedzi? Czy w trakcie panelu pominęliśmy jakieś istotne kwestie dotyczące planowania RPO WL 2021-2027, o których warto i należałoby wspomnieć? Jakie to kwestie?</p> <p>2. To już wszystko na dzisiaj. Bardzo serdecznie wszystkim Państwu dziękuję za aktywny udział w badaniu.</p>